

Sohár Pál

ELVEIMHEZ HÚEN, KONOKUL

MAGYAR TUDÓSOK

VI.

SOHÁR PÁL

Elveimhez hűen, konokul

Lexica Kiadó

A könyv megjelenését támogatta:
az MTA

Szerkesztette: Ézsiás Erzsébet
Borítóötlet: Madarassy István
Borító grafikai kivitelezése: Szalai Tamás
Fotók: családi archívum

Minden jog fenntartva
ISBN 978-615-80344-1-8

Lexica Kiadó, 2016

ELŐSZÓ

A tisztelt olvasó a Magyar Tudósok sorozatának hatodik kötetét tartja kezében, amelyet Dr. Sohár Pál akadémikus, professzor emeritusz írt. A kiadvány bizonyos értelemben „kakuktkojás” a sorozatban. Amíg az előző kiadványok, Vizi E. Szilveszter: *A mindentudás professzora*; Náray-Szabó Gábor: *Tudás, türelem, tisztesség*; Kroó Norbert: *A tudomány nagykövete*; Vajna Zoltán: *Viharos vizeken*; Vásáry István: *A boldogító tudás* Dr. Ézsiás Erzsébet tollából jelentek meg, itt viszont az első sortól az utolsóig a szerző írta a könyvet, amit Ézsiás Erzsébet szerkesztett. Nem az író kérdez és transzformálja a válaszokat, hanem a szerző azt mondja el, amit szükségesnek érez. A könyv, a szerző pályafutásának tükrében egyúttal hiteles korrajz a XX. század második feléről és a jelen évszázad első évtizedéről, s benne a kémia, elsősorban a hazai kémiai kutatások, a gyógyszeripar és a kémia egyetemi oktatásának helyzetéről.

A korrajz hitelessége abból adódik, hogy a szerző a kémiai élet szinte minden területén dolgozott; egy kutatóintézetben kezdte tevékenységét, majd a gyógyszeripar következett, és végül az ELTE Általános és Szervetlen Kémia tanszékvezetőjeként, s egyidőben a Magyar Tudományos Akadémia egy kutatócsoportjának vezetőjeként, majd kutatóprofesszoraként fejezte be aktív pályafutását.

Aktívan részt vett az 56-os forradalomban, melynek kirobbanásakor, október 23-án, a műegyetemi nagygyűlést követő hajnali órákban egyike volt a 14 pont sokszorosítóinak. Ez szakmai pályafutását az első időkben jelentősen korlátozta, majd később is számtalan méltánytalanság, mellőzöttség érte. Kitartó céltudatos munkával ezt a „hátrányt” ledolgozta, és a magyar kémiai élet megkerülhetetlen személye lett. Széchenyi díjjal tüntették ki (2004) és a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választotta (2007). Kutatási eredményein kívül a kémiai közéletben is aktívan részt vett, akadémiai bizottságok tagja, titkára és elnöke is volt.

Kutatási területe az infravörös (IR-) és a mágneses magrezonancia (NMR-) spektroszkópia, a kémiai molekulák szerkezet-felderítése, illetve -bizonyítása volt. Mindkét témakörben jelentős eredményeket ért el. Több tízezer új kémiai molekula szerkezetét derítette fel, illetve

igazolta. Mind az IR, mind az NMR-spektroszkópia első magyar nyelvű szakkönyvét Sohár professzor írta, s ezeket még ma is használják. Az NMR-vizsgálatok terén nemzetközileg elismert eredményeket ért el, melyeket angol nyelven megjelent könyvben adott közre. E tudományág meghatározó szaktekintélye lett. Tudását kollégáival megosztotta, számos magyar kutatóval, szinte minden jelentős hazai kutatóhellyel dolgozott együtt, amit több mint 500 tudományos közleménye is bizonyít. Missziónak tekintette, hogy az évtizedeken át rosszabbul felszerelt intézetekben dolgozó kollégái kutatómunkáját nagyműszeres vizsgálatokkal segítse, ő vezette be Magyarországon az NMR-spektroszkópia egyetemi oktatását, s e tantárgynak közel fél évszázadon át, 80 éves koráig volt az ELTE-n előadója. A ma dolgozó NMR-es kutatók legnagyobbbrészt az ő tanítványai.

Sohár akadémikus színes egyéniség. Érdeklődése, szakmai munkája mellett, az élet más területeire is kiterjed. Wagner rajongó, a Wagner-zenedrámák alapos ismerője, ezt különböző helyeken tartott Wagner-előadásai és az e témájú, különböző folyóiratokban közzétett írásai bizonyítják. Szinte nincs olyan Wagner előadás a Magyar Állami Operaházban, amelyen ne volna ott. Nyitott a társadalmi problémák iránt is. Tagja a Professzorok Batthyány Körének és a Rotary Klubnak, ahol jótekonysági tevékenységet végez.

A könyv címe: *Elveimhez hűen, konokul*, frappánsan tükrözi Sohár Pál jellemét és küzdelmes életét. Élvezetes olvasmány, mely bizonyítja, hogy hátrányos helyzetből nagy akarattal és elszántsággal az élet minden területén jelentős eredményeket lehet elérni.

Liptay György

I. fejezet

A SOHÁROK. CSALÁDI LEGENDÁRIUM

*„Tiszteld őseidet, mert rajtok keresztül nyertél
életet és örököltél Istent és Hazát.”
(Wass Albert)*

1936. június 10-én, Margit napon, édesanyám névnapján születtem Budapesten. Szüleim ekkor Kecskeméten laktak, édesapám a Kecskeméti Járásbíróságon dolgozott bíróként. Még egy éves sem voltam, amikor tanácselnöki beosztásba helyezték át a Kecskeméti Törvényszékre, majd kisvártatva Budapestre, a Fővárosi Törvényszék bírójának.

A Csalogány utcában laktunk, egy bérlakásban. Itt kezdtem beszélni. Első megszólalásom valahogy így hangzott: „Cümméijjéjét ectinek!” Először nem értették, mit mondok, de aztán kiderült, hogy a szomszédasszony sűrűn ismételt kifakadását tanultam meg. Érthető nyelvre fordítva: „Szűzmáriáját Esztinek!” – a szomszédasszony a bejárónő helytelen cselekedeteit nyugtázta ekként. A családtagok némi malíciával jellemzőnek ítélték első szavaimat.

A családi krónika még egy eseményt jegyzett fel ebből az időből. Édesapám szenvedélyes sporthorgász volt és néha élve hozta haza a zsákmányt. Egy alkalommal jókora csukát fogott, amit otthon beleraktak a fürdőkádba. Ruhástól bemásztam a kádba a halacskával játszani. Félig leharapott ujjal a csuka szájában találtak rám. A forradás még most, több mint hét évtized elteltével is látszik a jobb mutatóujjamon.

Szüleim kölcsönt felvéve egy családi ház építésébe vágta bele Pesthidegkúton, ami akkor még nem tartozott a fővároshoz. A telket nagyanyámék ajándékozták (saját telkük felét átengedve), akik az 1920-as évek végén telepedtek át Erdélyből. A házunk és lakáshelyzetünk miatt átélt viszontagságainkról a IV. fejezetben fogok szólni. A ház felépülésekor még igencsak nomád körülmények uralkodtak a környéken: egyedül az áram volt bevezetve. A víz-, majd később a csatorna- és gázvezeték árkat mi ástuk ki, a járdát is mi építettük apámmal, keresztapámmal és öcsémmel. A ma már előkelő, gazdag villanegyedben akkoriban többnyire szegény, kiskeresetű emberek éltek, miénk volt az egyetlen emeletes ház. Főként víkendházak, fából épült apró nyaralók voltak a legtöbb telken.

A gyümölcsfákkal beültetett telek számomra valóságos paradicsom volt. Nagyanyámnak nagy „majorsága”, értsd baromfiudvara volt, ahol én is kaptam egy japántyúkot, amelynek tojásait gondosan felépített fészekbe gyűjtöttem és rájuk ültem, hogy kikeltsem a kiscsibéket. Sajnos, a tojások nem bírták a súlyomat, így a tyúkszaporítási kísérlet besárgult nadrággal végződött.

Az első pesthidegkúti korszak egy sokat emlegetett epizódja azzal függ össze, hogy nehezen kezelhető kisgyerek voltam. A Mikulás közeledtével szüleim megkérték a szomszédban lakó fiatalembert, bizonyos Gungl Lőrincet, hogy öltözzön föl Mikulásnak és intsen szófogadásra. Ő meg is jelent, szépen beöltözve, piros palástban, hosszú fehér szakállal, és a virgács sem hiányzott a felszereléséből. Azonban alig hogy belefogott intelmeibe, megszólaltam:

– Ne hülyéskedj Lenci!

Első pesthidegkúti életszakaszom még két évig sem tartott, mert édesapám szakmai előrehaladása szükségszerűen gyakori költözködéssel járt. Amíg én öt évet leszámítva egész életemet a pesthidegkúti házban töltöttem el, ő gyakran kényszerült lakóhely-változtatásokra. Apám Désen született 1899-ben, és itt is érettségizett 1917-ben. Két évet ugyanitt ügyvédbojtárkodott, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen jogász oklevelet szerzett, és bírói vizsgát tett. Az egyetem befejezése után Désen dolgozott, az Adóügyi Hivatalban díjnokként. Még egyetemi évei alatt kérte és kapta meg a „visszahonosítását”. 1926-tól a Budapesti Királyi Ítéltáblán joggyakornok, jegyző, majd titkár volt. 1934-ben kinevezték Kiskunfélegyházára járásbírónak, majd visszakerült Budapestre, a Központi Járásbíróságra. Innen került aztán Tiszafüredre, majd Hatvanba járásbíróvá elnökként. 1946. május végén jöttünk vissza Budapestre. Még 1943-ban budapesti törvényszéki tanácselnökké nevezték ki (de ezt a pozícióját a háború miatt csak 1946-ban foglalhatta el). 1947-ben táblabírói kinevezést kapott, 1951-ben pedig áthelyezték a Legfelsőbb Bíróságnak átkeresztelt Kúriára beosztott bírónak. A bírói testület többsége átképzett munkáselnök, pártkáder volt.

A beosztott bírói státusz azt jelentette, hogy indoklás nélkül bármikor elbocsáthatták állásából, amivel gyakorta meg is fenyegették. Mivel ellenezte a halálbüntetést, kérte, hogy kizárólag polgári ügyek tárgyalását kelljen végeznie. Azonban 1957-ben mégis büntetőtanácsba osztották be. Ekkor a Legfelsőbb Bíróság bírói testületének nagyobb részével együtt lemondott állásáról. Több hónapos munkanélküliség után a MÉH (Melléktermék- és Hulladékgyűjtő) vállalat jogtanácsosaként helyezkedett el (korábbi fizetésének töredékéért), s innen ment nyugdíjba 70 évesen.

Édesanyámnak polgári érettségije, gép- és gyorsírói képesítése és német nyelvtudása volt. Férjhezmenetele előtt a Stühmer cég igazgatójának titkárnője volt. A cég fizette szüleim olaszországi nászútját, és egészen a háborúig minden húsvétra és karácsonyra csokoládé-küldemény érkezett tőlük. Édesanyám 1950-ben, 45 évesen halt meg rákban.

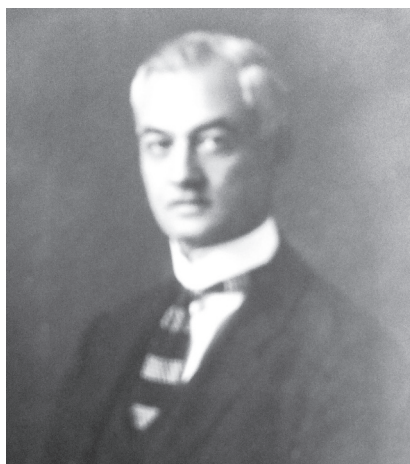
Akkor kezdtem középiskolai tanulmányaimat. Az ő betegsége és halála súlyos traumát okozott. A halála előtti utolsó karácsony kivételesen élénken maradt meg emlékezetemben. Együtt díszítettük a karácsonyfát, és mellbevágott egy csendes megjegyzése:

– Ezután neked kell majd a karácsonyfát díszítened – mondta, sejtetve, hogy közel a vég.

Anyai nagyszüleim még iskolás korom előtt meghaltak. Killer Sándor kereskedősegéd, cipésmester volt, felesége, Tóth

Szüleim

Apai nagyapám

Róza, Erdélyből került a Dél-Dunántúlra. Édesanyám nővére még születésem előtt meghalt, fiútestvérét, Killer Lászlót párttagsága miatt csak laza kapcsolatot fűzte a családhoz. Ritka látogatásai többnyire heves politikai vitákba torkolltak.

Apai nagyapám, Sohár Hugó, Betlenben született 1870-ben. Désen volt banktisztviselő. Nagyon jó megjelenésű, a katonaságtól örökölt szálfegyenes tartású ember és szenvedélyes vadász volt. Ennek tanúbizonya

sága Szopós Sándor róla készült olajportréja. Szopós a kor neves portréfestője volt, a román királyt is ő festette meg. A kép megerősíti nagynéném elbeszélését nagyapám sikereiről a nők körében, és egyúttal magyarázata lehet nagyszüleim válásának is. Hugó nagyapám még iskolába menetelem előtt meghalt. Három tőle kapott ezüst Szent István 5 pengős őrizte emlékét (ezeket továbbajándékoztam elsőszülött unokáimnak, hogy majd ők is emlékezzenek rám), és egy anekdota, Kasztor és Pollux nevet viselő vadászvizsláiról.

Egy alkalommal nagyapámnak előkelő vendége volt, nagyanyám leánykori udvarlója, a bihari főispán. Nagyapám kiment a szalonból, vendégét egyedül hagyva, hogy italt hozzon, amivel megkínálja. Nagy üvegcsörömpölésre tért vissza a szobába. A vendég ezzel fogadta:

– Kérlek, nem értem, mi ütött az ebeidbe, de egyszer csak, se szó, se beszéd eszeveszetten nekiugrottak a bezárt ablaknak és a betört üvegen át kiugorva elrohantak a kertbe!

– Mondd, kérlek, véletlenül nem szellentettél? – kérdezte nagyapám. Ugyanis, ha a kutyák ilyenféle illetlenséget követtek el, nagyapám egy mogyorófa-pálcával tanította viselkedni őket.

– Bizonyára mindegyik azt hihette, hogy a másik volt, és a feynyítés elől menekültek el – magyarázta nagyapám vendégének.

A Sohár ősokról nem sokat tudok. Dédapám, Sohár Marcell Eszéken született 1828-ban és Bethlenben halt meg, 1904-ben. Hídépítő mérnök volt. Keresztlevele a megmaradt legrégebbi családi okmány. Sok testvére közül hárman is katonatisztek voltak, a többiek mérnök, iskolaigazgató, állatorvos, postamester és gazdálkodó volt. Egy kivételével vagyontalan emberek. Azt gyanítom, hogy az egyetlen vagyonos gazdálkodó testvér birtokhoz bárónő felesége (Schrenk Mária) révén jutott. Ükapám az eszéki helyőrség tüzértisztje volt, és 1800-ban született.

Apai nagyanyám, Bodor Paula 1874-ben Ördöngösfüzesen, Szamosújvár közelében született. Ő az egyetlen nagyszülőm, akiről sok emlékem maradt, mert felnőtt koromban is élt, 1958-ban hunyt el. Nagyanyám a válás után, 50 évesen, feleségül ment édesapám elemi iskolai osztálytársához, egyben keresztapámhoz, aki éppen feleannyi idős volt, mint ő. Az igen nagy korkülönbség ellenére nagyanyám haláláig, vagyis 34 éven át boldog házasságban éltek. Bodor Paula vonzó, művelt, okos asszony volt. Több nyelven beszélt, szépen festett és zongorázott, afféle régi vágású úrinő volt. Keresztapám, „Ketata” szegény családból származott (apja kocsmáros volt). Ezért a családi tarokk partik kapcsán, a vita hevében, nagyanyám kockásnyakú parasztnak becézte a férjét. (A „kockás nyak” magyarázata, hogy a rosszul táplált, sovány szegény parasztok nyakán függőleges barázdák keletkeztek, a munka közbeni fel-felnézések viszont vízszintes barázdákat eredményeztek, s így a barázdák kockás ránc-alakzatokká rendeződtek.) Ketata anyagilag is segített, amikor édesapám 1957-ben munka nélkül maradt, nekem pedig egyetemista éveimben zsebpénzt adott. Egyébként is ő volt a családban a fő pártfogóm. Nyolcvanévesen, 1979-ben halt meg. Kívánságukra, mindketten Désen vannak eltemetve. Pár évvel nagyanyám halála után keresztapám feleségül vette Vidovszky Erzsébetet, aki így „címzetes keresztanyám” lett. Ő, Szabó T. Attila, a kiváló nyelvész és történész

Apai nagyanyám „Kimama” és második férje „Ketata” friss házasokként. (Nagyanyám nevének „Ki” előtagja állandó kinti, kerti tevékenykedésére utal, míg a „Ke” előtoldaleköt nagyanyám második férje azért kapta, mert egyben keresztapám is volt)

akadémikus munkatársaként és László Dezső, a kolozsvári Farkas utcai református lelkész sógornőjeként, a Ceausescu-időkben több évet töltött börtönben.

Nagyanyám felmenőiről több adat maradt meg. Apja, Bodor Bertalan 1847-ben, Kolozsváron, azonos nevű ükapám 1823-ban, Hejőcsabán született, és mindketten reformátusok voltak. Anyai ágon déd-, ük-, sőt szépapám is örménykatolikus Szappanyosak voltak. Dédapám 1814-ben született, felesége Issekutz Mária volt, így távoli rokonság fűz, a nagynevű gyógyszerész és farmakológus Issekutz Béla akadémikushoz, a hazai tudományos farmakológiai kutatások megalapozójához.

Nagyanyám testvére, Bodor Bertalan a Márton Áron-per vádlottjaként 1951-től 1955-ig börtönben ült, 71 évesen szabadult. Fia, Bodor Ádám velem egyidős, Kossuth-díjas író. Röpiratok terjesztéséért, 16 évesen, ugyancsak három évet töltött

a hírhedt szamosújvári börtönben. Szabadulása után teológiát végzett, és 1982-ben áttelepedett Magyarországra (ekkor rövid ideig nálunk lakott), nagy sikerű regények (Plusz-mínusz egy nap; Sinistra körzet) szerzője, többet megfilmesítettek, számos kitüntetést kapott (Magyar Köztársaság babérkoszorúja, 1998; Príma Díj, 2014).

Visszatérve a Sohár-ághoz, a család legidősebb férfitagja, a családfő, nagyapám testvére, Ottó volt, aki huszár-őrnagyként szolgált az első világháborúban, és harctéri érdemeiért vitézi címet és birtokot kapott. A fejéregyházi birtok és a családi okiratok Trianonnal odavesztek (az iratokat a csehek begyűjtötték a magyaroktól és elégették, hogy a birtokjogot ne tudják igazolni), Ottó bácsit egy szál ruhában zsuppolták át Magyarországra. Katonatiszt lévén polgári foglalkozása nem volt, s ezért a komáromi bencés gimnázium tornatanáraként kereste kenyerét. (Több kollégámat is tanította, közöttük Cornides Istvánt, az 56-os forradalmi részvételéért meghurcolt kiváló tömegspekroszkópus szakembert, aki nagy tisztelettel és szeretettel emlékezett rá.) A város köztisztviselőként álló polgáraként hunyt el, 1944-ben. A birtoknév fennmaradt a családban: Felice nevű nagynéném fia vette fel a Fejéregyházi nevet, amikor szülei elváltak, mert nem akarta tovább viselni apja román nevét.

Édesapámnak két nővére volt: Tite (Felice) és Pali (Paula) néni. Tite néni első férje Muresán János, román származású jogász, bíró volt. Gyermeük, István volt nagyanyám kedvence. Tite néniék végleg Erdélyben maradtak, és ez tragédiához vezetett. István egyetlen fia, Botond öngyilkos lett, a román katonaságnál kiállt kínzások és megalázások hatására. Lányai külföldre menekültek, így öregségére egyedül maradt, és a borbereki családi nyaralóba vonult el meghalni. Súlyos cukorbeteg édesanyja, Tite néni, belehalt betegségébe, amibe valószínűleg az igen rossz ételmezési viszonyok is közrejátszottak (nem volt módja diétás táplálkozásra).

Pali néni házasságkötésekor Magyarországra költözött férjével, Ekkert Józseffel. Két leányuk és egy fiúk született. Putyi, az

egyik lány Budapest ostromakor halt meg, repeszdarab sebesítette meg és orvosi segítség hiányában elvérzett. Ágnes, a másik leány háromszor ment férjhez. Első férje, Jankovics István építésmérnök, műegyetemi adjunktus volt, aki 1957-ben két lánygyermekükkel külföldre távozott. Ágnes, harmadik férjével, Moldovai Viktor vállalati gazdasági igazgatóval és fiúkkal, Viktorral Pesthidegkútra, a szomszédunkba költözött. Nagyanyámék halála után ők örökölték a házat és telket, ahol ma unokáik laknak.

„Csiribiri sonkája”: ez amolyan családi szállóige családi használatra, abból a korszakból, amikor az evéssel is takarékoskodni kellett. Aki tehette, a háború után önellátásra rendezkedett be. Nagyanyámék disznóólat építettek a gyümölcsfák árnyékába, amelynek lakója, Csiribiri nagy becsben állt, mígnem elérkezett gyászos vége, amikor is leszúrta a böllér. Szegény Csiribiri alkatrészei gyorsan fogytak, kis idő múltán már csak az egyik sonkája árválkodott a padláson. Hiába javasoltuk, hogy együk meg, nagyanyám Csiribiri eme utolsó darabját féltve őrizgette vésztartalékként. Teltek az évek, végül már az egész család egyhangúan követelte a sonkát, és nagyanyám beadta a derekát. Engem bíztak meg a sonka lehozatalával, ám amikor leakasztottam a vászonzsákot, csak egy szúette csontot találtam. Attól kezdve, ha nagyanyám fukarul adagolta az ennivalót, rögtön emlékeztettük Csiribiri sonkájára.

Háztartásunkat 1957-től Pali néni vezette. Gyönyörűen horgolt és hímzett, szeretett hegyet mászni, kirándulni, fotózni. Idős korára megvakult, de kedélyét nem veszítette el, és a családi összejöveteleken a társalgás középpontja volt. Az 1956-os forradalom után rövid ideig szabadon lehetett Erdélyből Magyarországra utazni. Egy kora tavaszi napon édesapám arra kért, hogy menjek ki a Nyugati pályaudvarra Tordáról érkező nővéremet fogadni és hazakísérni. Leesett az állam! Húszévesen tudtam meg, hogy van egy nővérem! Pali néni aztán elmesélte, hogy édesapám a diplomaszerezés után visszaköltözött Désre. Ekkor lett az atyja Irma nővéremnek, akinek az édesanyja cselédlány volt nagyanyáméknál. Irmát nagyanyám és keresztapám taníttatták és

gondoskodtak róla férjhezmeneteléig. Létezését családi titokként kezelték, előttem sohasem esett róla szó. A politikai változások után, egészen haláláig, minden évben vendégünk volt férjével, Kecskeméty Istvánnal. Tordán van eltemetve.

Öcsém, István kilenc évvel fiatalabb nálam, 1945-ben született. A Műszaki Egyetemen szerzett közlekedésmérnöki diplomát, és nyugdíjazásáig a Volán vállalat forgalomszervezési főosztályának vezetője volt. Két lánya és négy unokája van.

A család legfőbb tekintélye Zoltán bácsi, nagyanyám nővérének, Ilona néninek kúriai bíró férje volt. A kegyelmes úr, Pisztóry Zoltán valószínűleg szerepet játszott édesapám pályaválasztásában is, aki anyagi okokból nem lehetett vegyész. Apja foglalkozását pedig nem folytathatta, mert családi hagyomány volt: a fiúnak más foglalkozást kellett választania, hogy kizárólag a maga emberségéből boldoguljon. Zoltán bácsinak három lánya volt. A háború után minden vagyonukat elveszítették, és a fővárosból kitelepítve Rákoshelyen éltek. Egyik lánya Kamilla, hihetetlenül csúnya öregasszony volt. Amikor a gyerekeim meglátták, így konstatálták a tényállást:

– Ni, megjött a böjti boszorka!

Micának kellemesebb arcvonásai lehettek volna, ha a balsors egy derekasan nagyra nőtt krumpliorral nem veri meg. A gyermekkorukban agyonkényeztetett két idősebb úrilány élete végén cselédként szolgált gazdag belvárosi családoknál. A legfiatalabb nővér, Bözsi mostohaanyánk lett. Tíz évvel édesanyánk halála után édesapám feleségül vette, akivel aztán egyfajta hétvégi házasságban éltek. Mivel nálunk nem fért volna el (édesapámmal, feleségemmel, három gyermekünkkel és öcsémmel éltünk a fél családi ház két és fél szobájában), megtartotta saját lakását, és hétvégekre jött csak hozzánk.

Korosodván feltámadt bennem a kíváncsiság felmenőim, az ősök iránt.

1949-ben megjelent egy cikk a Magyar Nemzetben, „Ma is élnek az Őrséget alapító száz székely család ivadécai” címmel, amelyben felsorolják azokat a székely családokat, s köz-

tük a Sohárt is, amelyeket valószínűleg V. István király telepített oda a nyugati-délnyugati határok védelmére. Egy 1281-ban kelt adománylevel megerősítette a 103 őrtálló (innen az Őrség neve) székely család előjogait. Az őrtállók leszármazottai ma is élnek, közöttük az Apáthyak, Benkeők, Cseörgheők, Dávidok, Eördöghök, Eötvösök, Lukácsok, Pongráczok, Siskák, Theöreők és a Sohárok.

Egy Karl May regényben is fölbukkan a családi név, mint egy arab törzsfőnök neve, s az író szerint arab jelentése „esthajnalcsillag”. Gyermekkori barátom nagybátyja, a kitűnő régészprofesszor, László Gyula hozta szóba, hogy ő tudja a magyarázatát az őrtállók mai Burgenlandba telepítésének, mert az összefügg az ő híres, sokat vitatott kettős honfoglalás-elméletével. „Gyulus” bácsi szülei a közelünkben lévő pesthidegkúti Kazinczy utcában laktak, ugyanabban az utcában, ahol tanuló társamék, Zászlós Leventéék is. Legkedvesebb gyermekkori barátaim Levente és Gyulus bácsi unokaöccse, Székely Előd voltak. Gyakran voltunk együtt a László-rezidencián, ahol a nyarakat László Gyula is töltötte. Sok érdekes emberrel, híres művésszel, íróval és költővel (pl. Áprily, Medgyessy, Borsos, Sőtér) találkoztunk ott, akik László Gyulát jöttek meglátogatni. Gyulus bácsi szenvedélyes kéziratgyűjtő és kiváló rajzművész volt. Vendégeivel rajzaiért kéziratokat cserélt. *Amikor beáll a csend* című visszaemlékezés-kötetében rólunk is ír: „Mi az unokákkal az erdőt jár-tuk, meg a földeken gerelyt hajítottunk, két akkor még kisfiúval, Zászlós Leventével és Sohár Pállal. Mindketten jeles férfiak lettek; Levente költő, újságíró lett, Pali pedig nagyhírű kémikus-professzor.”

A kapcsolat elmélete és az őrtállók között a következő: a kettős honfoglalás szerint mintegy három századdal az Árpád vezette beáramlás előtt a magyarság egy csoportja, a székelyek, már beköltöztek a Kárpát-medencébe és legtöbbjük a Székelyföldön, egy tömbben telepedett le, s máig ott él. A honfoglalás-kor bejövő magyarok leigázták az itt élő népeket, de a velük egy nyelvet beszélő székelyek lakta területeket nem bántották.

Ellenben a (később lófőknek nevezett) családfőket nem ismerték el a magyar törzsfőkkel egyenrangúaknak, vagyis nem jártak nekik a magyar nemesség előjogai. (A lófő elnevezés abból származik, hogy saját lovaikon mehettek hadiszolgálatba, és ők lehettek a hadviselésben a gyalogosan bevonuló saját törzsbeli egyszerű székelyek parancsnokai.)

Azért, hogy a magyar nemesek privilégiumait élvezhessék, hadiszolgálatot vállaltak, aminek feltételeit a királyokkal szerződésekben rögzítették. Egyik ilyen szerződés keretében vállalták – a feltevés szerint V. István uralkodása elején – a nyugat-délnyugati határvidék őrzését. Ez volna hát a székelyek és családneveik őrségi – a mai vasmegyei és burgenlandi – előfordulásának magyarázata. Ezzel jól összhangban van ükapám eszéki katonai szolgálata, hiszen Eszék a határőrvidék délkeleti részén fekszik. A Sohár-család egy fennmaradt címerét II. Ferdinánd adományozta 1625. október 25-én. Nyilvánvaló, hogy ez is egy, a fent leírtak szerinti szerződés-megújítás dokumentuma. Erre Széll Tamás barátom hívta fel figyelmemet, aki Vas megyei származású lévén a Vasi Szemle szorgalmas olvasója volt, s annak számaiban többször is rábukkant a Sohár névre. Családnevünk azonban már IV. László 1280-ban kelt kiváltságlevelében is szerepel. De fennmaradt I. Mátyás és II. Rákóczi Ferenc őrségiek előjogait megerősítő levele is. A Nagy Iván féle Magyarország családaiiban ez olvasható a Sohárokról: „Zala vármegyei gyökeres régi nemes család... A család czímere a paizs kék udvarában fiait saját vérével tápláló pelikán madár.”

II. fejezet

A KEZDETEK. TISZAFÜRED, BORBEREK

*„Szent kor – a gyermekkor!”
(Anton Pavlovics Csehov)*

1941-ben történt, hogy édesapámat Tiszafüredre nevezték ki járásbíróvá. Ehhez tágas szolgálati lakás járt a Bíróság épületében. Előtte nagy, díszkövekkel borított tér, az I. világháború hőseinek emlékművével. A lakáshoz díszkert is tartozott, amely számomra akkor óriásinak tűnt. Az iskolakezdésig német óvodába jártam, ahol az évről-évre előadás és bál emlékeztetéses eseményként él az emlékezetemben. A belépő egy lyukas húszfilléres vagy egy tojás volt. Pierotnak öltözve szerepeltem lánypárral. Rettentő büszke voltam a kis Pierettre, és diadalmasan feszítettem első „hódításom” mellett.

Rossz gyerek voltam, már ekkor, ötévesen állandóan csintalanságokon törtem a fejem. Az akkori udvariassági szokásoknak megfelelően szüleim végigvizitelték a környékbeli előkelőségeket. Engem is magukkal vittek, és az alkalomhoz illő szép, új, fehér ruhát is kaptam. Az egyik első látogatás színhelye egy előkelő földbirtokos család kúriája volt. Miközben a felnőttek beszélgettek, egy óvatlan pillanatban bekúsztam a dívány alá. Amikor előbújtam, fehér ruhám arról árulkodott, hogy a fekvőhely alatt hosszú ideje nem takaríthattak. A hatás leírhatatlan volt. Hosszú, döbönt, kínos csend következett, majd a házigazdák és a vendégek versengve mentegetőzni kezdtek, és menekülésszerűen távoztunk. Az atyai fenytést zokon vettem, elvégre nem tehettem róla, hogy a vendéglátóinknál nem takarítottak. Egy másik esetben a mosónőt vicceltem meg. Ő hetente

Játékkutyámmal a Járásbíróság épülete előtt (1941)

Pierett és Pierot (1942)

járt hozzánk, és édesanyám már előző nap a mosókonyhában álló, nagy fateknőbe áztatta be a mosnivalót. A kertben öntöttvas csaptelepek voltak a locsolócső csatlakoztatásához. Ezekben meggyúlt a víz, és a hajnali órákban varangyos békák tanyáztak benne. Dobozokba gyűjtöttem néhányat, és a beáztatott ruhák alá telepítettem őket. Amikor a mosónő megmozgatta a ruhákat, a békák szerteszét ugráltak, ő pedig fülsértő sikoltózás közepette menekült a mosókonyhából. A bírósági alkalmazottak kiséreglettek az épületből, és nem győztek mulatni szegény mosónő rovására. Édesapám egész napos szobafogságra és koplálásra ítélte, de édesanyám már

fél óra múlva ennivalót csempészett be.

Minthogy édesapám lelkes sporthorgász volt, hétvégenként kijártunk a Holt-Tiszára. Amíg ő a horgászbójait őrizte, én és a barátaim csónakáztunk, tutajoztunk vagy a sekély vízben fürödtünk. Így tanultam meg úszni. Paradicsomi élet volt! Ennek szeptemberben, amikor iskolás lettem, sajnos, vége szakadt. A helyi református népiskola első osztályába íratlak be. Reggel közös imával kezdődött a tanítás. Az osztály ajtajára Dürer metszete, az imára összeillesztett kezek reprodukciója, a falon pedig egy Nagy-Magyarország térkép volt kifüggesztve „Nem, nem, soha!” felirattal. A tanító nénit Létay Annának hívták, és osztályelsőként én lettem a kedvence. Egyszer kaptam tőle ajándékba egy mesekönyvet, *Ferdinánd, a bika* címmel, amely egy szelíd

bikáról szólt. Ő a bikaviadal napján – ellentétben társaival, akik vad rohanással, egymással versengve bizonygatták harciasságukat, s rátermettségüket a bikaviadalbeli részvételre – csak üldögélt az arénában és szagolgatta virágokat. De egy, a virágkehelybe bújó méhecske megcsípte az orrát, s a fájdalomtól úgy megvadult, hogy őt választották ki a bikaviadal szereplőjéül. Ez a mese mindig a kedven-cem maradt, talán életel-veggé is vált, hogy jobb a békesség, mint az értelmetlen tülekedés a dicsőségért, pénzért vagy a hatalomért.

Egy nagy vágyam teljesült karácsonykor: a pedállal hajtható, beülős autó. A karácsonyfát a nagyszobában állították föl, és az ajtót kulcsra zárták előlem, mert még hittem az angyalban. De már gyanakodtam, ezért beleselkedtem a kulcslyukon. Megláttam a karácsonyfa alá készített nagy piros autót. A szüleim észrevették, hogy leselkedek, így amikor megjött az angyal, nagy bánatomra és csalódásomra a piros autó nem volt a fa alatt. Csak jóval később fedeztem föl a hátsó szobában. A tél másik nagy eseménye a disznóölés volt, amihez lelkesen asszisztáltam. Tavasszal pedig barátommal, Tímár Pistivel kiscserkészek („farkaskölykök”) lettünk. Cserkészsapkát, liliomos csatos övet, nyakkendőt és nyakkendőgyűrűt kaptunk, amelyeket máig őrzök. Állatorvos édesapjának autója is volt, és gyakran magával vitt bennünket. Az autókázás igazi kalandot jelentett

A piros beülős autóban

számomra. Az eseménydús tiszafüredi év mély nyomokat hagyott bennem, egész életemben nosztalgiával gondoltam a vidéki életre. Így amikor a tanév végén továbbköltöztünk Hatvanba, bánattal telve váltam meg az iskolától és a barátaimtól.

A másik, szívemnek kedves gyerekkori helyszín: az erdélyi Borberek. Nagy-Magyarország keleti határától nem messze, Déstől mintegy 20 km-re egy bányászfalu bújta meg a Radnai-havasokban. A neve Radnaborberek. Tisztán magyarul lakott település volt, mindössze néhány román lakossal. Családom több tagjának, így nagyszüleimnek és nagynénéméknek is volt itt nyaralója. Borberek úgyszólván egy „nadrágszík-település”, csupán két ház sor az út két oldalán, az úttal párhuzamosan futó patak mentén. Gyermekkorom feledhetetlen emlékei fűznek ide. A házikóban, búbos kemencében sült a kenyér. Kolbászt sütöttek bele. Azon melegébe fel is szelték. Ízét máig a számban érzem. Az istállóban egy bivaly lakott, „akit” hajnalban fejtek. Ha idejében felébredtem, piros pettyes csupromba fejték a sárgásszínű, szinte vajszerűen vastag „bihajtejet”. A kert végében folyt a Vörös-patak, partján egy hatalmas, több méter magas sziklatömbbel, melynek teteje afféle kilátóul szolgált. Bár tilos volt, sűrűn felmásztam rá, hogy onnan szemléljem a ritkás eseményeket, egy-egy szekér vagy ember feltűnését az úton. A fából épült házikókban terrárium volt, amiben szalamandrákat tartottak, mert úgy hitték, hogy jelenléte megóvjaa a házat a tűzvészről. A közelben levő borvizes forrás jéghideg vize egy természetes medencébe folyt. Ebben megmártózni nagy hőstettnek tűnt számomra. De megérte néhány pillanatra belemerülni a forrásvízbe, mert utána valósággal újjászületett a bátor fürdőző. A patakban pisztrángra vadásztunk, meghajlított gombostűből eszkábált horoggal, nem sok sikerrel. Nem szeretem a halat, de a borbereki nyárson sült pisztráng kivételt képez. Egy nap váratlanul vipera tűnt fel az udvarban. Mire azonban apám kiért a házból fejszével és egy villás ággal, a két tyúk nekiesett a viperának és pillanatok alatt felfalták. Amelyiknek a feje jutott, rövideken elpusztult.

Szinte mindennap kirándultunk a hegyekbe. A két úti cél, az

Ünőkő és a Kiskorongyos volt. A gyerekeket öszvérháton vitték egy csúcs közeli menedékházig a 2180 méter magas Ünőkőre, onnan már csak a felnőttek mentek tovább a hófödte csúcs elérésére. Az öszvérháton történő utazás számomra a nyaralás csúcspontját jelentette. Két izgalmas kirándulásra is emlékszem. Az egyik egy nagy kiterjedésű, magasan fekvő platón esett meg. Itt telepedett le a népes társaság, hogy elfogyassza a hátizsákokban felhozott ebédet. Egyszerre csak valaki felkiáltott:

– Medve! – erre a társaság nagy része hanyatt-homlok rohanni kezdett lefele. Szerencsére azonban medve nem volt, és annak a gyanúja is felmerült, hogy csak a társaság valamelyik vicces kedvű tagja űzött rossz tréfát a többiekkel. A másik kaland csakugyan veszélyes lehetett volna. Már elég magasan voltunk, amikor teljesen váratlanul óriási vihar csapott le ránk. A közelben sehol semmi menedék. A fák alá állni veszélyes lett volna a villámlás miatt, a kitaposott ösvényen pedig hömpölygött a víz.

Borberek a családi nyaralóval

Így inkább a sziklák között botorkáltunk lefelé, a nők sikolyai közepette. Végül apróbb zúzódasokkal, egy-két bokaficammal, bőrig ázva, de szerencsére nagyobb baj nélkül hazaértünk.

Utoljára 1943-ban nyaraltunk itt. Legrégebbi emlékeim ide kötődnek. Jól emlékszem a csodás szépségű tájra, a háborítatlan őstermeszetre, a hósapkás, égbenyúló, néha pipázó hegycsúcsokra. Máig bennem él a titokzatos ősvadon képe sudár fenyőóriásaival, kristálytisztá, rohanó vizű patakjaival. Bár nem itt születtem és éltem, mégis valami titokzatos érzelmi kötelék fűz Erdélyhez, az erdélyi emberekhez és kultúrához. Olyan ez, mint a bűvópatak, hosszú ideig nem jelentkezik, azonban néha váratlanul, ösztönszerűen a felszínre tör. Csak egy példát említek: D'Alberttől a *Hegyek alján* az egyik legkedvesebb operám. Úgy érzem, árad ebből a zenéből az égre törő hegycsúcsok, a büszke fenyőóriások és a harapnivaló, friss levegő. Amikor először hallottam, és otthon beszámoltam róla, keresztapám nagy meglepetésemre elmondta, hogy ez volt az akkor már halott nagyanyámnak is kedvenc operája, bizonyára, mert kedves hegyeire, szülőföldjére emlékeztette. 2007-ben feleségemmel meghívást kaptunk, hogy tartsunk előadásokat a Bolyai Akadémián Csíkszeredában, az erdélyi magyar kémiantárok nyári iskoláján. Kihasználva az alkalmat, felkerestük Borbereket és az egykori családi nyaralót, amit szörnyű állapotban találtuk. Mindent por, penész és pókháló borított, az egész kert elvadult. Láthatóan évek óta senki sem járt a házban.

Az erdélyi gyökereim, tudat alatt, már gyermekkorom óta élnek bennem. Talán ez magyarázza az erdélyi irodalomhoz vonzódásom is. Első komoly olvasmányom, 9 évesen Kós Károly *Országépítő*-je volt. Nem tudtam letenni, míg a végére nem értem, és napokig a hatása alatt voltam. Kikönyörögtem, hogy akkor megszületett öcsém az István nevet kapja. S aztán jött a többi kedvencé vált olvasmány: Makkai regényei, a *Táltos király* és a *Sárga vihar*, Móricz *Erdély-trilógiá*-ja, Nyirőtől a *Sibói bölény* és az *Uz Bence*, Kós *Varjúnemzetsége*, később Szabó Dezső, Gulácsi Irén és Wass Albert.

III. fejezet

HATVAN. MENEKÜLÉS ÉS AZ OSTROM

*„Akár megnyerik, akár elvesztik:
a háborúban csak veszíteni lehet. Sok-sok életet.”
(Wass Albert)*

1942 őszén költöztünk Hatvanba. A járásbíróság épületében, a földszinten volt az elnök szolgálati lakása, és díszkert is tartozott hozzá. Az épület előtt kis park, közepén egy Szent Imre szoborral. Akkor mindez roppant nagynak, tágasnak tűnt, de amikor sok évvel később autóval hajtottam át a városon, megdöbbenett, hogy az emlékezetemben élő óriási bírósági épület valójában milyen kicsiny. Itt végeztem el az elemi iskola többi osztályát. Második osztályos bizonyítványom elkallódott a háború alatt, de tudom, hogy ezt az évet is kitűnő eredménnyel végeztem, mert egy Horthy kormányzó képével díszített oklevelet kaptam az iskola legjobb tanulójaként. A kitüntetésem 1944-ben, az oroszok bevonulása előtt a rémhírek áldozatául esett. Az a hír járta, hogy a hasonló rekvizítumok gazdáit az orosz katonák egyszerűen agyonlövik. A plakettet a bibliofil, bőrkötéses Rachmanova regényekkel együtt édesapám óvatosságból elégette.

Harmadik osztályosként, a front közeledtével, a tanítás félbeszakadt. Hogy mégsem lettem év vesztes, azt Illus néninek, édesapám bíró-kollégája feleségének, dr. Rácz Dezsőnének köszönhetem, aki tanítónőként vállalta, hogy néhányunkat ott-hon, a lakásán tanít. Kézzel írott bizonyítványt kaptunk, amit az iskola pecsétjével és az igazgató aláírásával hitelesítettek. A negyedik osztály az 1945/46-os tanévben már újra az iskola épületében indult.

Közben azonban történt egy és más. Hozzánk menekült egyik nagynéném Kolozsvárról, Tite néni és leánya, Nucu. Nucuvál és a helybéli barátokkal indiáncsapatot alkottunk. Fő játszótérünk a kétemeletes bíróságépület mellvéddel körülvett lapos teteje volt, ahová tilos volt felmennünk. Sikerült elcsennem a padláskulcsot, így onnan dobáltuk tojással járókelőket. Az egyik áldozat meglátott bennünket és beárult édesapámnál, akitől szobafogságot kaptam. Később nagynénémék a hadi-helyzet gyorsuló romlásának hatására visszatértek Kolozsvárra.

Szeptember 20-án a hatvani vasútállomást az angol légerő szőnyegbombázással tűntette el a föld színéről. A hivatalos adatok 165 halotról és 250 sebesültről adtak számot. Mi a

A hatvani elemi iskola előtt,
hónom alatt a bizonyítvánnyal (1943)

bíróság pincéjében, két kilométerre az állomástól éltük át a támadást. A légnyomás miatt órákra megsüketültünk és még napokig fájt a fülünk. A bíróság összes ablaka és ajtaja tokostul kiszakadt a falból. Röviddel előbb a bírósági altiszt még naponta kikísért a vasútállomásra, hogy megnézhessem a Szent István nevét viselő sínautó áthaladását.

Édesapámat 1944 végén törvényszéki tanácselnöknek nevezték ki Budapestre. A ki nevezési okirathoz az igazságügy miniszter magánlevelet csatolt, amiben arra kérte, hogy mivel Hatvanban ő a legmagasabb közjogi

méltóság – a polgármester rég nyugatra menekült – maradjon szolgálati helyén, „amíg a helyzet konszolidálódik.” Neki tehát maradnia kellett. Minket viszont Esztergomba menekített. Legjobb barátom, Tóth Zoli családjának rokonai éltek ott. Zolival nagy barátságban voltunk és rengeteg közös csínyt követtünk el. Már felnőttként, a Tóth család egy rokona összetalálkozott a feleségemmel, és megkérdezte, nem annak a Sohár Pálnak a felesége-e, aki az ostrom idején Hatvanban lakott. Az igenlő válasza ezt kérdezte:

– Mi lett abból a ménkü rossz gyerekből? Nálunk az a vicces

szólás járta, hogy a tatárok nyilaitól, Sohár Palitól és Tóth Zolitol lsten mentsen meg bennünket!

Természetesen szerelmes voltam Zoli húgába, Emmikébe és még Hatvanban módomban nyílt egy lovagias tette: „megmentettem az életét”. Az történt, hogy az elhurcolt Hatvany báró villája és parkja őrizetlen maradt. Mi pedig beszöktünk oda játszani. Az üvegház tetejére másztunk föl és Emmike alatt beszakadt az tető. A törött üveg nagy sebet ejtett a combján, ami erősen vérzett. Zolival valahogy levittük a tetőről és hazarohantunk segítségért. Szerencsére nagyobb baj nélkül megúsztuk az esetet. Büszke voltam Emmike „megmentésére”, de elismerés helyett kiadós verést kaptam (a parkba való beszökésért és az üvegházra való felmászásért).

Esztergomban vasárnaponként édesanyám magával vitt a Bazilikába, ahol Serédi Jusztinián hercegrímás misézett. Ennek hatására építőkockából állandóan bazilikákat építtem. Nem sokáig maradtunk a városban. Október közepén, a Szálasi-féle hatalomátvétel után édesapám értünk jött, és visszavitt Hatvanba. A bajban jobb, ha együtt a család! Elterjedt a hír, hogy a bevonuló oroszok minden magasabb beosztású tisztviselőt családotul kivégeznek. Erre felkészülve szüleim éjjeli szekrényének fiókjában oda volt készítve egy injekciós készlet morfiomos ampullákkal.

Nem sokkal visszatérésünk után németek szállták meg a várost. Parancsnokukat, egy repülőezredest, hozzánk szállásolták be. Ez valamelyest védelmet is jelentett. Megkezdődött az ostrom. Le kellett költöznünk a pincébe. Mivel a bíróság épülete exponáltabb célpontja volt a bombázásoknak, a szomszédos fogházépület tágasabb pincéjében rendezkedtünk be, a fogház-őr családjával együtt.

Nappal, ha éppen nem volt légiriadó, visszamentünk a lakásba. A könyvtár és az ingóságok már hónapok óta ládába csomagolva álltak, még abból az időből, amikor szüleim készültek nyugatra menekülni. Az oroszok kétszer is elfoglalták a város egy részét, de a németek visszaverték a támadást. Az

ezredesnek a második visszatéréskor már alig maradt katonája. Az utolsó reggeli alkalmával azt mondta:

– Ma vagy holnap mindnyájan meghalunk, de a Führer győzni fog!

Szüleim gyakran emlegették ezt a hihetetlen fanatizmust.

Karácsony napján végleg bevonultak az oroszok. A bíróság épületében kórházat rendeztek be. Ennek előkészítéseképpen kihordták, pontosabban az ablakokon át kihajigálták az épület teljes berendezését. A földszinten kezdték, lakásunk kiürítésével. A kidobált holmi a baromfiudvarban landolt, az összes bútor, berendezési tárgy, periratok. A tetejére hordták az elhasznált kötéseket, amputált végtagokat, a konyhai szemetet és ürüléket is. Isteni csoda volt, hogy nem tört ki járvány. A kórház kiürítése után édesapám és a bíróság teljes személyzete heteken át gumiruhában, gázálcban takarította el a hulladékhalmazt és mentette, ami menthető volt. A telekkönyvi iratok nagyobb része elpusztult. A sérült, de még olvasható iratok átmásolása és újrHITELESÍTÉSE is rengeteg munkába került. A mi holmink kis része megmenekült, mivel ládádba csomagolva, a szeméthe gy alján volt. De nem minden. Az ülőgarnitúra rugós, bőrbetétes támlájú székeire nem tudták ráhelyezni a lavórt, ezért a támlákat egyszerűen lefűrészelték. Édesanyám féltve őrzött 24 személyes damaszt abroszát kis darabokra vágták és köté nynek használták el. Könyvtárunk értékes darabjait, a Genius kiadó biblia-papírra nyomott, bőr-kötésű, a szerző vagy fordító által aláírt mini-könyveit a kórházparancsnok cigarettapapírnak használta. Szegény édesapám egy-egy ilyen lapkitépés láttán könnyekre fakadt.

Édesanyám baromfiudvarának lakóit, a csirkéket, libákat és kacsákat a börtöncellákba zárták. Levágásukkal nem sokat teketóriáztak. Fejükét a favágótönkre fektetve baltával fejezték le őket a kórházi konyha számára. A fogházőr éjjelente fellopakodott az emeleten lévő cellákhoz, amelyeknek duplikált kulcsait megtartotta, és kitekerve egy-egy baromfi nyakát (nehogy zajt csapjon) egyet-egyet visszalopott saját élelmezésünkre.

Az orosz haderő továbbvonulása után felköltöztünk a pincéből. Mivel a kórház még működött, a bíróság épületébe nem mehettünk vissza. Ehelyett a szomszédos Hangya-bolt raktárhelyisége lett ideiglenes otthonunk, egy földpadlós óriási hodály. Salétromos falak, törött ablakok, kilincsnélküli ajtó, egyszerűen nem túl lakályos kvártély. Itt született meg öcsém, István. Mivel a helyiségben sok egér élt, fő foglalkozásom az egérfogó áldozatainak temetése volt. Mindegyiküknek külön sírhelyet ástam, és a sírokat a hodály faláról lehullott színes csempékkel fedtem le. A csempékre virágot is helyeztem. Ezekből a napokból édesapámnak egy balul sikerült állatbeszerzési akciójára is emlékszem. A piacról kecskével érkezett haza, nagy, duzzadó tőgyű jószággal. Sára tőgye azonban másnapra lelappadt (az eladó szalmaszállal fújta föl a tőgyét), és kanálnyi nem sok, anynyi tejet sem adott. Atyám „szakértő” kollégája azzal vigasztalt bennünket, hogy majd ad ez tejet, ha kisgidája lesz. Így aztán Sára velünk utazott Budapestre, később nekem még sok bosszúságot okozva.

IV. fejezet

KÖLTÖZÉS BUDAPESTRE. PESTHIDEGKÚT

*„A család is... olyan valami az életben,
ami becses... olaj az élet lámpásában.”
(Gárdonyi Géza)*

1946 májusában Pesthidegkútra költöztünk. A városrész 1950 óta tartozik Budapest II. kerületéhez, addig önálló település volt. Szüleim a házépítéshez felvett kölcsönt 3 év alatt törlesztették, de a Rákosi rendszer arra hivatkozva, hogy a háborús évekbeli befizetések a pénz elértéktelenedése miatt nem érvényesek, a kölcsönt másodszor is behajtotta. 1941-ben, amikor édesapámat járásbíróági elnöknek nevezték ki Tiszafüredre, odaköltöztünk, és csak 1946 tavaszán tértünk vissza Budapestre. A házat szüleim bérlőknek adták ki, akik 1977-ig bennragadtak a fél lakásban, amikor a másik felében már hetedmagammal laktunk. Családi házunkban bérlőként egy gyermektelen házaspár lakott, akik addig halogatták a kiköltözést (a bérleti szerződés szerint 3 hónapon belül ki kellett volna költözzenek), míg a kommunista hatalomátvétellel a bérleti rendszer is változott. Innentől kezdve a tulajdonos nem tehette ki a bérlőt, csak ha az önként távozott. Így kerekedett a 3 hónapos haladékból több mint 30 év. A végén már heten zsúfolódtunk össze saját házunkban, az emeleten. A költözködés romos bútorokkal és berendezésünk egyéb maradványaival tehergépkocsin zajlott.

A jármű utasa volt Sára is, a kecske, „aki” aztán a pincében lakott. Házunkat gyümölcsöskert vette körül. Ennek végébe baromfiudvar került, sőt nyulakat is tartottunk. A szomszédos telket béreltük, és krumplit, kukoricát és zöldségeket termeltünk rajta. Összességében önellátásra rendezkedtünk be, ami akkoriban létérdek volt. A veteményes gyomlálásából és kapálásából, valamint a nyulak táplálékául szolgáló zöldek szedéséből természetesen én is kivettem a részem. Számomra azonban Sára legeltetése volt a legterheesebb házi munka. Amíg a társaim fociztak, addig nekem őt kellett pórázon vezetnem, mert minden pillanatok alatt lelegett, és hangos mekegéssel követelte magának az újabb legelnivalót. A problémát végül úgy oldottam meg, hogy a kecskét egy fához kötöttem, így beállhattam a többiekhez játszani. Mivel nem adott tejet, Sára a levágás szomorú sorsára jutott. Kiderült, hogy túl vén jószág lévén, húsa ehetetlen. Édesapám szőnyeget készítettett a bőréből, hogy mégis le-

A pesthidegkúti ház előtt (1958)

gyen valami haszna. Ettől kezdve azonban a lakást elárasztották a hosszú, fehér szőrszálak, míg a család ezt megelégedve a padlásra száműzte a szőnyeget. Édesapám azonban nem nyugodott bele Sára hasznavehetetlenné válásába és iskolatáskát csináltatott belőle számomra. Szép feketére festették, fémcsat is került rá, de a rosszul kikészített kecskebőr igen merev volt, és ha ujjal megnyomták, furcsa, éles csattanó hangot adott. Osztálytársaim versengve nyomkodták a táskám, gyakran még órák alatt is. Elhatároztam, hogy megszabadulok „Sárától”. Ott felejtettem a villamoson, de hiába, mert utánam hozták. A végén úgy sikerült végleg megszabadulnom a bosszúálló kecskétől, hogy egy kiránduláson az erdőben elhagytam.

Az általános iskola 5. és 6. osztályát 1946 és 1948 között a széphalmi Kossuth Lajos utcai iskolában végeztem. Az osztálytársaim többsége katolikus volt, mindössze ketten voltunk reformátusok, Zászlós Levente és én. A hittanóra alatt mi az udvaron fejeztünk, és ebből életre szóló barátság lett. Hittanóráink vásár-

nap délutánonként cserkészfoglalkozással egybekötve zajlottak a református templom épületében. A matuzsálemi kort, 102 évet megélt református tiszteletes, „Tiszi”, Hegyaljai György, egyben cserkészparancsnokunk is volt. A foglalkozásokat gyakran kirándulások színesítették. Egy kirándulásról hazajövet cseresznyét kellett szednünk az útmenti fákról az egyház jótékonyági lekvár-főzéséhez. Mindenki kapott egy kosarat, ezek azonban lassan teltek, ugyanis a leszedett gyümölcs nagyobb része a hasunkba vándorolt. „Tiszi” megelégte a dolgot, és kiadta az utasítást, hogy zsoltárokat énekelve kell folytatnunk a munkát. Az arra járók bizonyára elképedve csodálták a nem mindennapi jelenséget, a fán zsoltárt éneklő gyerekeket.

Ennek az idilli állapotnak a politikai változásokkal szakadt vége. A cserkészetet és hittant 1949-ben betiltották, egyik napról a másikra cserkészekből – megkérdezésünk nélkül – úttörők lettünk. A konfirmációra történő felkészülés illegálisan zajlott. Ekkoriban keveredtem első ízben politikai bonyodalomba. Hatodikos voltam, amikor az iskolafolyosó falára kifüggesztettek egy Rákosi-képet. A plakáton „a magyar nép bölcs vezére” búzatáblában állt, és egy kalászt morzsolgatott. A kép aljára fölírtam a magyar nóta kezdő sorát: „Búzába ment a disznó, csak a füle látszik”. Nagy botrány kerekedett a dologból. Egy rendőr kijött az iskolába nyomozni és rám terelődött a gyanú. Azt, hogy megúsztam a dolgot, az egyik tanárnőnek, Baumann Emmának köszönhetem. Odahívott a plakáthoz és felszólított:

- Kisfiam nyújtsd fel a kezed! – majd odaszólt a rendőrnek:
- Látja rendőr elvtárs, a gyerek fel sem ér a plakátig!

A rendőr nem vette észre (tán nem is akarta) a közeli sarokban álló tornazsámolyt. Mikor este otthon elmeséltem a történetet, édesapám először halálra sápadt, majd kioktatott a lehetséges következményekről, és szigorúan óvatosságra intett minden politikai jellegű kijelentést, tettet illetően.

A tanári kar és a szülők nagy többsége is „reakciós” volt. Az iskolaigazgató, Bukovszky Márton akkortájt tért haza szovjet hadifogságból, Boros Rezső a természetrajz és énektanár,

eredetileg a Zeneművészeti Főiskolán tanított, de politikailag megbízhatatlanként eltávolították onnan. Több sváb származású tanárunk is volt, akiknek rokonait, családtagjait kitelepítették vagy bebörtönözték. Pesthidegkút közel másfélezer sváb lakosából több mint 1200 embert telepítettek ki 1946-ban. Az iskola nem tartozott a „rendszerhű” intézmények sorába, ami a családi körben szerzett benyomásokkal együtt hozzájárult ahhoz, hogy uralkodó felfogásommá válják a kommunista világ merev elutasítása.

A hetedik osztály az „Ófaluban”, a félig romos Klebelsberg-kastélyban működött. Itt több új osztálytárs csatlakozott hozzánk, és tanáraink többsége is kicserélődött. Az osztályfőnök, Fitos Erzsébet kárpátaljai menekült volt. A napi két kilométeres séta az iskolába és haza, télben-fagyban, akár testnevelés órának is beillett.

A karácsony ezekben az években igen szerényre sikerült, bár a fogházpincében, majd egy évvel később a raktárban töltött ünnepnap után Pesthidegkúton már volt karácsonyfánk és szegényes ajándékok is kerültek a karácsonyfa alá. Emlékezetes maradt az 1949-es karácsony. Mindketten egy-egy narancsot kaptunk az anygaltól. Öcsém négy évesen látott először ilyen gyümölcsöt, és héjastól beleharapott, édesanyám pedig ezt látva sírva fakadt. Ez volt az utolsó karácsony, amikor még velünk lehetett. A következő évben, a halála után édesapám nem gondolt favásárlásra. Rám bízta, hogy vegyek karácsonyfát és díszítsem is fel. Azóta az én feladatom a fadíszítés. A plafonig érő fa feldíszítése egy napos kemény munka, de nem engedem át más családtagnak ezt a számomra kedves, édesanyámtól rám hagyományozott feladatot.

A nyolcadik osztályt ismét új helyen, a Máriaremetei iskolában végeztem. Itt értek az értelmiségi származásom miatti első hátrányos megkülönböztetések. Kimaradtam egy jutalomüdvözlési akcióból, az igazi nagy csalódás azonban csak később következett. Ebben a tanévben, az addigi osztályzás helyett bevezették a hétosztályzatosat. A legjobbakat azokban az években

jótanulási érdemrenddel tüntették ki. Az iskola engem terjesztett fel a kitüntetésre. Mindenki biztosra vette, hogy csakis én lehetek a kitüntetett, mint egyetlen tiszta hetes. Mégsem én kaptam meg az érdemrendet, hanem egy jóval gyengébb tanulmányi eredményt elérő munkáskáder-gyerek.

Mikor pityeregve elpanaszoltam édesapámnak az engem ért méltánytalanságot, előbb jól leszidott a férfiatlan viselkedésemért, aztán így oktatott:

– Vedd tudomásul, hogy a mostani világban mi másodrendű állampolgárok vagyunk. Ha el akarsz érni valamit, neked kétszer annyit kell teljesítened, mint másoknak!

Nem felejtettem el szavait, amelyek életem több kríziséén átsegítettek.

Az iskolaigazgató Blazovich Tamás, édesapám tarokkpartnere volt. Talán ennek is köszönhetem, hogy büntetés nélkül úsztam meg egy sérüléssel végződött „bakalódást”. Az iskolába vezető út az Ördögárok mellett vezetett, ami egy kiszáradt vízmósás volt. Iskolába menet egy ellenszenves, nagy melák, nálam jóval természetesebb iskolatársamat sikerült belelökni az árokba. Az árokparti csipkebokroktól megtépázva, véresre karmolva azon nyomban bepanaszolt az igazgatónál, aki mindketőnket behívatott irodájába, de egy „ejnye-ejnye, máskor ilyen ne forduljon elő” figyelmeztetéssel lezárta az ügyet. (A tarokk mellett ebben annak is szerepe lehetett, hogy nem voltunk azonos súlycsoportban a „sértettel”.)

Ez az év – 1948 – Fradi-drukkségem kezdetét is jelentette. Szomszédunk, Kászonyi István, a háborúban százados, fanatikus Ferencváros-drukker volt. Személyesen ismerte a játékosokat. Ő vitt el először egy futballmeccsre a Fradi stadionba. Akkor villamos járt az Üllői úton. A stadionbejárat a két megálló között volt, és amikor a villamos odaért, a drukkerok leugráltak. Ezt látva, én is ugrottam. Mivel azonban nem volt gyakorlatom a villamosról ugrásban, menetiránnyal ellentétesen hajtottam végre a manővert. Szerencsémre a hátsó peronról. Persze óriási esés lett belőle, de pár zúzódással és kék folttal megúsztam. Egé-

szen a hatvanas évek végéig gyakran jártam meccsekre, a fő kedvenc Albert Flóri volt. Az ő búcsúmeccse jelentette számomra a futball iránti érdeklődésem végét. Tévén azonban gyakran megnézem máig is a jó meccseket, a fiam és unokám pedig lelkes focijátékosok, fiam még edzősködik is.

V. fejezet

A RÁKÓCZI FERENC GIMNÁZIUM

*„Ha kiválasztottál magadnak egy csillagot,
arról nehezen veszed le a tekinteted.”
(Leonardo da Vinci)*

Általános iskolai tanulmányaim befejezve a II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumba jelentkeztem. Tekintettel kitűnő bizonyítványomra, számomra nem volt kétséges, hogy felvesznek. Tévedtem! Első menetben „hely hiányában” – valójában értelmiségi származásom miatt – elutasítottak. Pár nap múltán azonban arról értesített az iskola, hogy mégis felvettek a „b” osztályba, amely afféle maradék társaság volt. Ide kerültek egyrészt a származásuk miatt továbbtanulásra kevésbé kíváncsúnak minősített, de kitűnő tanulók, valamint a származásilag ugyan megfelelő, de érdemjegyeik alapján gyengébbek. Beiratkozás-kor az indexszel együtt DISZ-igazolványt is kaptunk. Senki sem kérdezte, be akarunk-e lépni, automatikusan ment a dolog.

A Rákóczi az államosítás során három korábbi oktatási intézmény összeolvasztásával jött létre: a Királyi Egyetemi Katolikus Gimnázium, az Érseki Katolikus Gimnázium és a Mátyás Király Gimnázium egyesítéséből. A tanítás késve kezdődött meg, mert a gimnázium akkor költözött a Keleti Károly utcába. Iskolaigazgatónak a bukott kádernak számító Szávai Nándort, a kitűnő műfordítót és irodalmárt nevezték ki. A Rajk-per kapcsán menesztették az Oktatási Minisztériumból, ahol államtitkár volt, s egyben országos úttörőparancsnok. Az Egyetemi Gimnázium pap-tanárait egytől-egyig kirúgták, így Szávainak fel kellett töltenie a tanári kart, ennek érdekében a politikai okokból állás nélkül maradt kiváló oktatókat, közöttük volt egyetemi tanárokat hívott meg. Ennek eredményeként a Rákóczit hamarosan az ország legjobb középiskolái között tartották számon. Tanulmányi versenyeken a legtöbb helyezést elérő intézmények élvonalába került. Szávai becsületére legyen mondva, hogy 1956 után végleg visszavonult a politikától, az ELTE Trefort utcai gyakorló gimnáziumában tanított, valamint a Helikon kiadónál francia műfordítóként kamatoztatta tudását. „Savanyú” – ez volt Szávai beceneve – emlékezetes csínytevések főszereplőjévé vált. Az egyik a Császár uszodában történt. Ide jártam úszóedzésre, amíg a sportorvos el nem tanácsolt a versenyszerű úszástól. Edzés után kimentünk a fürdővendé-

gek számára fenntartott medencéhez beszélgetni. A medence partján, lábát a vízbe lógatva egy kopasz, sovány ember ült. A többiek elkezdtek heccelni, hogy „nem mered belökni a vízbe”. Mertem! Amikor az áldozat feje felmerült a vízből, rémülten konstatáltam, hogy az „Savanyú”, az igazgatónk. Páni gyorsasággal rohantam az öltözőbe, menekültem el az uszodából. Szerencsémre nem ismert fel.

A kommunista diktatúra minduntalan éreztetette jelenvalóságát. Néhányunkat berendeltek a könyvtár „megtisztítására a klerikális, fasiszta, revizionista, népellenes, burzsoá irodalomtól”. A zúzdába szánt könyveket zsákokba rakva kellett elcipelnünk a megsemmisítés színhelyére. Mivel szerettem olvasni, meglehetősen tájékozott voltam az irodalmi művek világnézetét illetően. Nem lepett meg, hogy Szabó Dezső, Nyíró, Herczeg Ferenc művei, a külföldiek közül pl. Hamsun, Dosztojevszkij, Sienkiewicz és egy sereg vallásos tárgyú könyvre a zúzda várt, de hogy *Az ember tragédiája*, az *Egri csillagok*, Tolsztoj és Turgenyev művei miért voltak nem kíváncsiak, az nem ment a fejembe. A kidobandó könyvek között volt egy XIX. században kiadott, díszes kötésű, aranyozott lapszélű Vas Gereben kötet. Nem volt szívem veszni hagyni, és a pulóverem alá rejtve hazaloptam. Így tett a diktatúra – igaz csak egyszer – tolvajjá.

A tanárok közül kétségtelenül Horváth Béla, alias „Pocos” (tekintélyes potroháról kapta becenevét) volt a legszínesebb egyéniség. Eredetileg latin-irodalom szakos tanár és egyben igazgató volt a tatabányai piarista gimnáziumban, de az államosításkor elveszítette állását. Az igazgató azzal a feltétellel vette át a Rákóczi, hogy elvállalja a kémia tanítását és a párttitkári teendőket. Mindkét feladat nagyon terhes lehetett számára. A kémiáról addig fogalma sem volt, – egy leckével járt előttünk a tanulásban – eredetileg papnak készült, és 1950-ig egyházi iskolában tanított.

„Kémia, kettőspont, elégtelen” ezt a szöveget íratta be sűrűn az intőkönyvekbe. Gyulai nevű osztálytársunk mikor beszekundázott, így válaszolt:

– Én beírhatom, de vasárnap láttam a direktor urat Ercsiben!
Mire Pocos:

– Na, jól van fiam, most az egyszer még elengedem a beírást, de a következő órán kikérdezlek!

Pocos ugyanis, hogy ki ne tudódjon, Ercsibe járt vasárnaponként misére. Valóságos Hány Jánosként meséivel tette magát feledhetetlenné. Csupán két gyöngyszem ezek közül: „Mikor én Szicíliában jártam, emlékül kiloptam a múmiák szájából az obulust!” „Amikor a pápának ministráltam, mise közben odaszólt nekem: Fiam, te jobban tudsz latinul, mint én!”. Ezeket mély, dörmögő hangon adta elő, és bár már kívülről tudtuk, a visszafojtott nevetés kipukkadt belőlünk.

Orosztanárunk, Dr. Mády Zoltán 1945 előtt a Pázmány Péter Tudományegyetem nyelvész-, keltológus professzora, és az Evangélikus Egyház egyik civil vezetője volt. Cserkészvezetőként részt vett a Teleki Pál kezdeményezte néprajzi kutatásokban. A háború után gimnáziumi orosz tanárként kellett eltartania népes családját. Amikor idő előtt nyugdíjazták, mi, a volt tanítványai összeálltunk, és megsegítésére német nyelvórákat vetünk tőle. 72 éves korában a pannóniai kelta eredetű földrajzi nevekről írott tudományos publikációja nyomán írországi meghívást kapott, de ezt egészségi állapotára tekintettel le kellett mondania. Erre meghívója, egy ír nyelvészprofesszor utazott Budapestre. Zoli bácsi megkért, hogy Wartburgommal vigyem el őket egy kis városnézésre. Végig is jártuk Budapest nevezetességeit, amikor a vendég arra kért, vigyem őt az amerikai követség épületéhez. Ott kiszállt a kocsiból, letérdelt a járdára és buzgó imába merült. Néhány érdeklődő csodálkozva figyelte a jelenetet, de egyéb következménye nem lett a dolognak. A vendég utólag magyarázta meg, hogy Mindszenty hercegprímásért akart „am Ort und Stelle” imádkozni, akit akkoriban a nagykövetség épületében tartottak „védőőrizetben”.

Másik tanárom, aki később szintén atyai barátságával tisztelt meg, Baránszky-Jób László, 1945 előtt szintén a Pázmány Tudományegyetem tanára, a Világirodalmi Tanszék vezetője volt.

Nekünk irodalmat, történelmet és légtalmi ismereteket oktatott. Már a legelső órákon meghódított, mert Zrínyiről szóló előadásait történelmi kitekintéssel a korabeli európai eseményekre rendkívül szuggesztíven, magával ragadó lendülettel tartotta. Az is tetszett, hogy egyedüli tanárként magázott bennünket. Az osztályból én voltam kedvence. Az év végi vizsgán megkérdezte, hogy melyik tételt szeretném húzni. Mondtam, hogy Shakespeare-t.

– Na, húzzon csak bátran! Aki megérdemli, ahhoz pártol a szerencse! – mondta. Shakespeare-t húztam!

Egyik osztálytársamat rendszeresen korrepetáltam. Édesapja „célprémiumot” tűzött ki: neki kerékpárt, nekem ajándékkönyvet ígért, ha Géza nem bukik meg magyarból. Az utolsó dolgozatíráskor összezsáptam valamit a saját füzetemben, aztán gyorsan megírtam Géza helyett is a dolgozatot egy cédulára, amit átcsempésztem neki, ő pedig bemásolta dolgozatfüzetébe. A tanár (már nem Baránszky!) nekem jelest, neki elégtelent adott! Se bicikli, se könyv! A beskatulyázás eleve eldöntötte az osztályzatokat. Később, erre gondolva, amikor az egyetemen vizsgáztattam, soha nem néztem meg a vizsgázó indexét, mielőtt a jegyet beírtam volna.

Azt, hogy kiváló tanári kara volt akkor a Rákóczinak, az is jelzi, hogy később három tanárunkkal is összetalálkoztam a BME-n. Zana István, az ábrázoló geometria tanárunk a Gépészmérnöki karon adjunktus, Kaszás Vilmos és Svéda Pál a BME vegyész-, illetve gépészmérnöki karának idegen nyelvi lektorátusán nyelvoktató volt.

Érettségi előtt, az utolsó évben két kezdő, fiatal tanár került a gimnáziumhoz. Rőczey János irodalmat, Holics László ábrázoló geometriát tanított nekünk. Rőczey a németországi, Kastl-i magyar gimnázium tanáraként és a Szabad Európa Rádió külső munkatársaként vált ismertté. Holics László később Rácz tanár úr-díjas fizika- és matematika tanár lett, több kitűnő tankönyv szerzőjeként szerzett magának hírnevet. Neki „köszönhettem” utolsó gimnáziumi intőm. Első gyakorló éve volt, amikor rossz sorsa összehozta velünk. Minden csínyre, fegyelmezetlenségre

kész társaság voltunk, és érettségi előtt már különösen nehéz volt bennünket fegyelmezni. Nem csoda, hogy nehezen tudott rendet tartani. Egyszer késve mentem be az órájára. Óriási zűrzavar fogadott. Osztálytársaim a padon ülve ették a tízórait vagy beszélgettek, nagy volt a hangzavar. Holics tanácstalanul ült a katedrán. Amint beléptem az osztályterem ajtaján, elüvöltöttem magam: „Kuss, mars a helyetekre!” Talán váratlan fellépésem tette, de pillanat alatt csend lett, mindenki leült a padjába. Úgy éreztem, köszönet jár a rendteremtésért, ehelyett az önérzetében megbántott tanár bepanaszolt az osztályfőnöknél, és ezért kaptam az intőt.

Rákóczi éveimnek nemcsak vidám epizódjai voltak. Már az első évben sokkolóan hatott ránk, amikor három osztálytársunkat az ország összes gimnáziumából kizárták. Bűnük az volt, hogy eljártak a British Council angol nyelvtanfolyamára. Az idegen nyelv tanulása – kivéve az orosz – akkor tilos volt, és csak 1956 után enyhült a helyzet e téren. Én németet tanultam „Réli bácsitól”, Kalmár Auréltól, Mécs Károly színművész nagybátyjától, aki rendőrfőtiszt volt és a háború alatt, katonai attaséként Bécsben szolgált. Mivel nem kapott nyugdíjat, nyelvórákból tartotta el magát. Erről azonban mélyen hallgatnom kellett a gimnáziumban.

Harmadikosok voltunk, amikor mindnyájunkat egy tragikus esemény rázott meg. Egyik osztálytársunk egyszerre csak eltűnt, és nem jött az órákra. Senki sem tudta, mi történhetett vele. Hetek teltek el, amikor a Szabad Nép aznapi számában megdöbbenve olvastuk a rövid híradást: Hier Lászlót kémkedés vádjával kötél általi halálra ítélték, és az előző napon az ítéletet végrehajtották. Hihetetlennek tűnt a dolog, mert erősen rövidlátó, gyenge fizikumú, félénk fiú volt, elképzelhetetlennek tartottuk, hogy valami kémügybe keveredjen.

Osztályfőnökünk, Kozma Péter matematikát és fizikát tanított. Merev, vaskalapos, szigorú, fanyar humorú ember volt. Szentendrén lakott, és feleségével együtt minden vasárnap a ferences templom kórusában énekelt. A szentendrei gimnázium-

umból ezért távolították el. Természetesen tudtuk, de senki sem beszélt róla. (Ha kitudódik a dolog, könnyen ismét az állásába kerülhetett volna.) A Rákosi-korszak nyomasztó, félelemtől terhes, gyanakvásokkal mérgezett légkörében pontosan tudtuk, kik azok a tanárok és osztálytársak, akik előtt nem kell eltitkolni véleményünket, kiben bízhatunk meg és kiben nem. A körülmények ránk kényszerítette véd- és dacszövetség alakult ki diák és diák, diák és tanár közt, s Kozmának sem kellett félnie, hogy valaki beárulja „klerikális tevékenységéért”.

Egyik fizika órán a vákuumról volt szó, és annak igazolásául, hogy a vákuumban nincs levegő, ezért nincs élet sem, Kozma élő egeret tett egy üvegbúra alá és kiszivattyúzta a levegőt. De az egér vidáman futkosott tovább. Mire Kozma ezt mondta: „Rossz az egér!” Másik bemondását én is sokszor elsütöttem vizsgáztatások alkalmával. Ha valaki nem tudott matematikában döntené alternatívák között, pl. hogy pozitív vagy negatív egy mennyiség, esetleg szorozni vagy osztani kell, ezt mondta: „Ne töprengj! Mindig a másik válasz jó!”

Hárman az osztályból a legjobb matematikusok, sikeres megoldói voltunk a Középiskolai Matematikai Lapok (KÖMAL) versenyének. Volt olyan év, hogy mind a hárman az első tíz között végeztünk a pontversenyben. Kozma megengedte, hogy míg a többiek felelnek az órákon, mi a KÖMAL feladatainak megoldásával foglalkozzunk. Még másodikban történt, hogy Kozma óra alatti beszélgetésért sarokba állított. Valamiért benyitott irodalom-tanárunk, Baránszky-Jób László.

–Miért áll a sarokban a kis Sohár? – kérdezte. Kozma dühösen ennyit válaszolt:

– Mert hihetetlenül beképzelt!

Mire Baránszky csak ennyit mondott:

– Hát, ha van mire!

Harmadikban egykori spanyol veterán történelem-tanárnőt kaptunk. Tamásiné, aki „Cefre” becenévre hallgatott, és egyik órán síri hangon jelentette be:

– Fiúk! A következő órán nagyon szomorú eseményről kell

A házunk mellett lévő dombról pompás a kilátás a Hármashatárhegyre
(1954)

beszélünk! A gaz fasiszták kivégezték Karl Liebknecht és Klara Zetkin elvtársakat.

Valaki hozott otthonról egy lepedődarabot, amit zsebkendő nagyságúra szabdaltunk és ezek szélét befestettük tustintával. Amikor Cefre előadásával a gyászos esemény ecsetelésébe kezdett, mindenki előkapta a gyászkeretes zsebkendőt és szeméhez szorította. Nagy botrány lett a dologból, de a hosszas nyomozás ellenére sem derült ki, hogy ki volt az ötletgazda.

A gimnáziumi tanulmányokhoz tartozott az „önként vállalt” nyári munka. A részvétel fakultatív jellegét némiképpen árnyalta az unos-untalan ismételt figyelmeztetés, hogy aki nem megy, ne számítson felvételre felsőfokú oktatási intézménybe. Ezt a figyelmeztetést állandó zsarolási eszközként használták egyes tanárok. Az első szünetben Kiscséripusztán végeztünk mezőgazdasági munkát: répát egyeltünk, kukoricát kapáltunk. Ami

emlékezetessé tette, az az esténkénti beszélgetés volt kísérő tanárainkkal. Harmadikos magyartanárunk, Kiss Jenő előadást tartott a magyar nyelv 18-féle „e” hangjáról, amelyekről felismerhető, hogy ki melyik táj szülötte. Kiss tanár úr hazaszere-tetre, nemzeti öntudatra, hagyományaink megbecsülésére ta-nított esti monológjaival. Bátor tett volt ez akkor, és bizonyára nemcsak bennem hagyott életre szóló nyomokat. Igaz magyar ember volt, akárcsak Szalai Imre (Dzsimi), biológiatanárunk, aki hasonló szellemben nevelt bennünket. „Kis magyarok” megszólításával bizonyította bátorságát, jelezve nézeteit.

Ő vezette a kémia szakkört, amelynek lelkes tagja voltam, a szakköri foglalkozások keltették fel bennem a kémia iránti érdeklődést. Sósavval barnakőből klórgázt fejlesztettem, és a lombik csatlakozása eresztett, ennek enyhe klórmérgezés lett a következménye. Emiatt halogén-érzékeny lettem. Még évekkel később is azonnal megéreztem, így kitűnő halogén gáz detek-torrá váltam! Még egy balesetre emlékszem. Kobalt-kloridból szulfátot kellett előállítani, ami tömény kénsavval való keverge-tést kíván. Ezt főzőpohárban üvegbottal végeztem, és egy túl heves mozdulat következtében a főzőpohár kilyukadt, a kénsav pedig cérnavékony folyadéksugár formájában ömlött a padlóra, s onnan felspriccelve legelső hosszúnadrágomra. Dzsimi rögtön levetette velem a nadrágot és a lábamat lúgos vízzel lemos-va sikerült megúsznom komolyabb sérülés nélkül. A nadrág vi-szont, mire hazaértem szabályszerűen eltűnt, csupán egy bűzlő massa volt a zacskó alján. Ezután egészen az érettségiig nem volt hosszúnadrágom.

A gimnáziumi második év elvégzése után, 1952 nyarán Sztálinváros, azaz Dunaújváros építésében vettünk részt. Meg-érkezve Duna parti táborhelyünkre tíztagú brigádok alakultak. Én voltam az egyik brigádvezető. Három fiatalabb iskolatársat is hozzánk osztottak be. Egyikük, Végvári Tamás kiváló szín-művész lett, a másik Bacsó Nándor, akinek édesapja az Agrár Egyetemen professzorom volt, a harmadik Nemes András ve-gyészmérnök, a GYKI-ban munkatársam és több közös publi-

kációnk társszerzője lett. Első feladatunk a brigádnév választás volt. Elénk tettek egy listát csupa szovjet háborús hős, pártvezér és tudós nevével. Formabontó módon Beethovent javasoltam, s a többiek egyhangúan támogatták. Másnap jött a művezető, aki felolvasta a brigád nevét, azaz csak olvasta volna, mert elakadt már az elején. Csak a „Bee..., bee...”-ig jutott. Bosszúsan legyintett és ezt mondta:

– Maguk Birka brigád lesznek!

Talán bosszúból a kiolvashatatlan brigádnévért, nagyon nehéz munkát kaptunk. A város főcsatornájának kb. 3 méter mély árkát kellett ásni. Pokolian nehéz munka volt, és a teljesítményünket felnöött norma szerint számolták el. Felkerestem a táborparancsnokot és a második hétre könnyebb munkát kértem. Kavicsot kellett felhánynunk egy üres tehervagonra. Hát ez sem volt sokkal könnyebb feladat! De kedd reggel észrevettük, hogy a félig sem megpakolt vagon helyén egy üres áll. Aznap nagy hőség volt, negyedéig sem telt meg a vagon. De azt is elvontatták, s másnap ismét üres vagonot találtunk az előző napi helyén. Erre aztán már alig lapátoltunk föl kavicsot. A hét utolsó napján beírtam a munkavégzést jelentő lapra, hogy öt nap, öt vagon kavics. Az elszámolás így pozitív lett. A munkaelosztó látva fölhólyagosodott tenyerem és lenyúzott ábrázatom betonlocsolásra osztott be bennünket. Egész héten lajtos kocsikból a vasmű friss betonalapzatát kellett locsoljuk. Ez tényleg könnyű munka volt, s ráadásul a slagot magunkra irányítva a hőségtől sem szenvedtünk.

Közben akadt egy izgalmas kalandunk, ami könnyen roszszul végződhetett volna. Hétvégén elhatároztuk, hogy átússzuk a Dunát, de nem számoltunk a víz sodrával. Mire a túlpartra értünk, két-három kilométerrel lejjebb vitt az ár. Ráadásul lápos, süppedős talajra értünk, ahol nem lehetett leállni. Pihenés nélkül indultunk vissza. Az utolsó métereket szabályos halálfélelemben, teljesen kimerülten tettük meg.

A harmadik nyári munkatábort néhányan úgy úsztuk meg, hogy részt vettünk 1953. augusztus 20-án, a Népstadion avató-

ünnepségén. Előtte hetekig gyakoroltuk a bemutatandó gúlagyakorlatot. Én voltam a háromemeletes gúla csúcsa, amit főként könnyű súlyomnak köszönhettem. Abban az évben számunkra az avatásra készülés helyettesítette a nyári tábori munkát.

Közös kirándulásaink a gimnáziumi évek egyik kedvelt szórakozását jelentették. Egyszer rábeszéltem két gyermekkori barátomat, Leventét és Elődöt, akik egyébként nem voltak gyakorló „kirándulósok” egy gyalogtúrára. A pomázi HÉV-állomástól Dömösig 25 km az út, ezt egy nap alatt kényelmesen meg lehet tenni. A Holdvilágárokig jól is ment minden. Ott letanyáztunk ebédelni. Aztán tovább indultunk Dömös felé, ahonnan hatkor indult vissza a hajó. Barátaim azonban egyre sűrűbben le-lemaradoztak. Egy fennsíkot elérve, gondoltam kissé megpihenek, és megvárom, hogy utolérjenek. De bizony ők nem jöttek. Vagy tíz perc múlva kénytelen voltam visszafordulni. Másfél kilométerrel arrébb meg is találtam őket. Egy bokor árnyékában ültek és a maradék útravalót fogyasztották. Közölték velem, hogy egy lépést sem jönnek tovább. Hosszasan kellett győzködnöm őket, hogy Dömös már közel van. A legutolsó pillanatban el is értük a hajót. Kijelentették, hogy soha többé nem jönnek velem kirándulni.

A harmadév végén az igazgató bejelentette, hogy az iskolát az a kitüntetés érte, hogy a három harmadik osztály egy-egy éltanulója az Oleg Kosevoj gimnáziumban – a korábbi Arany János Gimnáziumban – fejezheti be a középiskolát. Kiderült, hogy osztályunkból én vagyok a kitüntetett. Megrémültem, mert tudtam, hogy az Oleg Kosevojban orosz nyelven érettségizők Moszkvába mennek a Lomonoszov Egyetemre, ahonnan aztán megbízható káderként, orosz feleséggel kerülnek haza. Ezért közöltem, hogy nem kérek a megtiszteltetésből. Az igazgató először szóhoz sem jutott a felháborodástól, majd behívatta édesapámat. Kissé félve a várható dorgatóriumtól mentem aznap haza. De otthon édesapám csak annyit mondott:

– Jó, holnap bemegyek az iskolába.

Így is történt. Én az igazgatói iroda előtt vártam a fejlemé-

nyeket. Apám rendkívül higgadt ember volt, szinte soha nem hallottam hangosan szólni, a büntetést is halk hangon közölte. Akkor azonban kiabált, sőt valósággal ordított az igazgatói irodában. Hogy mit, azt nem értettem, de nem kellett mennem az Oleg Kosevojba! Viszont magatartásból négyest kaptam év végén (Minden más jegyem jeles volt.).

Szávai betartotta fenyegetését: kitűnő érettségim ellenére a Rákóczi ugyan továbbította felvételi kérelmemet az egyetemre, de ebben csupán a rideg tények felsorolására szorítkozott, ajánlásról nem esett szó.

A gimnáziumi éveinkben uralkodó nyomasztó politikai helyzet, a fenyegetésekkel teli külvilág és az állandó félelmek között múltó napok minden másnál erősebben összekovácsolták az osztályt. Több mint 60 évvel az érettségi után is minden évben összegyűlünk. A találkozókat én szervezem. Néhány osztálytársat és tanárt sohasem hívtam, mert sok éven át vigyázni kellett arra, hogy miről, mit beszélünk. Ezért azokat, akik 1956-ban a barikád túloldalán álltak, célszerű volt távol tartani összejöveteleinktől. A többiek között azonban máig fennáll a barátságos jó viszony, tekintet nélkül arra, hogy ki mire vitte, kiből mi lett, kit hová sodort a sors. Ugyanazzal a természetes közvetlenséggel beszélgetünk egymással, ugyanúgy minden feszélyezettség nélkül töltjük együtt ezeket az estéket, mint egykor gimnazistákként.

VI. fejezet

AGRÁREGYETEM ÉS KATONASÁG

„A lélek is csak úgy emelkedik a józanság tisztább világához, ha a tudományok és ismeretek tárából gazdag zsákmányt gyűjt magának.”

(Berzsenyi Dániel)

Édesapám kívánságára jelentkeztem a Budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karára. Eredetileg ugyanis ő szeretett volna vegyészmérnök lenni, de pénztelenül jött fel Kolozsvárról Budapestre, és saját magát kellett eltartania. Ezért iratkozott be a Pázmány Egyetem Jogi Karára, ami mellett munkát vállalhatott, ügyvédbojtárként.

Eredetileg matematika-irodalom tanár szerettem volna lenni, de ilyen szakpárosítás nem létezett, ráadásul értelmiségi származásom miatt a tanári pálya reménytelennek tűnt. Így beleegyeztem, hogy vegyészmérnök legyek. De nem vettek fel a kitűnő érettségim, a gimnáziumból hozott és a felvételin szerzett maximális pontszámom, sőt a középiskolai tanulmányi versenyen elért helyezéseim dacára sem. (Felvételiztetésem egyébként törvénytelen volt: rendelet írta elő, hogy akik a középiskolásoknak rendezett tanulmányi versenyeken helyezést érnek el, azokat felvételi nélkül fel kell venni oda, ahová jelentkeznek.) Felajánlották viszont az Agráregyetemet és a Számviteli Főiskolát. Mivel a pénzügyektől már akkor is irtóztam, az Agrárt választottam.

Az első évfolyam 1955-ben a Szent Margit Gimnázium épületében működött a Villányi úton. Az előadások a díszteremben folytak, mert csak ide fért be a 200 fős évfolyam. A kémia professzor, Szekeres László jó pártkáder lehetett, de a szakmához nem sokat értett. Az első órán az elektromotoros erőről közölte, hogy az elektronok a katódra vándorolnak az anódra. Jelentkeztem, hogy szerintem fordítva van. Erre kiszólitott:

– Na, jöjjön ki, maga nagy okos, és magyarázza el!

Szerencsére a középiskolai tanulmányok átsegítettek ezen a megpróbáltatáson. Ez volt első egyetemi előadásom. Később is többször kiszólitott, s egy-egy részkérdést velem magyaráztatott el. Becsületére legyen mondván, az év végi vizsga után ajánlást adott a BME-re, amiben agyon dicsért. Jóval később találkoztunk újra, 1957 tavaszán.

– Derék dolog – mondta –, hogy maga nem disszidált!

Nem sokkal később hallottam, hogy kivándorolt Amerikába.

Az év végén két közepes csúszott be a jelesek közé. Egyi-

ket növénytanból kaptam, mert nem tanultam meg a több száz növény latin nevét, a másikat marxizmus-leninizmusból. A legemlékezetesebb az állattanvizsga volt. Itt is akadt magolnivaló: az állatok és csontjaik latin neve (a latin nevek tömkelegének megkövetelése a vizsgákon úgy látszik, agráregyetemi mánia lehetett). Egyébként sok érdekes és számomra újdonságot jelentő tudnivalót tanultunk meg hazánk és a világ faunájáról. Az állattan vizsgáról rémtörténetek keringtek. Elővizsgával kezdődött, amelyet a felügyelő tanársegéd tartott. A professzor elé csak azt küldték, aki ezt kiállta. Volt néhány ugyancsak ravasz kérdés. A felsőbb évfolyamosok figyelmeztettek a nagy, a közepes és a kis fakopácsokra, amelyek mérete alig különbözött. Egyéb ismérveik alapján lehetett őket felismerni. Ezek megjegyzése helyett a nagy fakopács lábára fehér, a kicsiére fekete cérnát kötöttünk. Csakhogy a felügyelő tanársegéd észrevette és leszedte a cérnákat. Aki balszerencsésen fakopácsot kapott, kétharmados valószínűséggel megbukott!

A professzort Keller Oszkárnak hívták, idős ember volt, aki az előadásokon mikrofonba beszélt. Előfordult, hogy a mikrofon helyett a szemléltetésül bekészített borjú-lábszárcsontot kapta a szája elé. Meggyőződése szerint a nők képtelenek megtanulni a tárgyat, ezért a lányhallgatók csak utóvizsgára mehettek.

A DISZ-titkár nagyhangú, erőszakos, rendkívül öntudatos leányzó volt az évfolyamon.

– Majd én megmutatom a professzor elvtársnak! – mondta és nagy lendülettel bevonult vizsgázni. Oszki bácsi, amint meglátta, dühödten odakiáltott a mellette ülő docensének:

– Egy nő! Rúgd ki, de nyomban!

Ma talán már hihetetlennek tűnik, de akkoriban egy-egy professzor még élet-halál ura volt.

Jelesre vizsgáztam. Ekkor megismerhettem egy másik tradíciót: Oszki bácsi meghívta a jeleseket egy korsó sörre a Mórícz Zsigmond körtéri talponállóba. Bár nem vagyok sörívő (csuklom a szénsavtól), a megtiszteltetést nem utasíthattam el. A professzor sajnálkozott, hogy a BME-re készülök.

– Vegyész bárkiből lehet, mondta, de a jó agronómus fontosabb az ország számára. Mezőgazdaság nélkül éhen halunk!

A nyári szünet előtt Gödöllőre mentünk gyakorlatra. Segédkeztem egy borjú világrahozatalánál: húztam az egyik lábára hurkolt kötelet. Egy nap drótkefét kaptam azzal, hogy a tehénistállóban vakarjam a teheneket. Hozzáfogtam a dologhoz, de a tehén, ahelyett hogy hálás lett volna, csapkodni kezdett a farkával. Később már hátra-hátra is döfött, sőt a végén még rúgott is. Sehogy sem értettem, mi baja lehet. Jött aztán az istálló egyik felügyelője, akinek fülig ért a szája a vigyorgástól! Megmagyarázta, hogy túl kíméletesen bántam a jószággal, nehogy szegénynek fájjon a drótkefe. A tehenet csak csiklandoztam, s ez nyugtalanította szegényt.

Egyik este az egyetemi kollégiumban sonkástészta-evő versenyt rendeztünk, amit megnyertem, de életemben nem voltam olyan beteg.

A két hetes gyakorlat végén húsz társunkat kirúgták az egyetemről. Kiderült, hogy kulák-származásúak! Mi pedig, akik maradtunk, bevonultunk egyhónapos sorkatonai kiképzésre. A kiképzőtábor Szeged közelében Sövényházán volt. Reggelenként ellenőrizték, hogy borotválkoztunk-e. Nekem még nem serkedt a szakállam, de mégis végre kellett hajtsam a műveletet. Ezt úgy oldottam meg, hogy valamelyik társam pamacsával habot kentem a képemre, hogy a parancsnokunk lássa, aztán lemostam.

Itt éltem át a szocialista haderő egyik nagyszabású hadgyakorlatát. Német, román és csehszlovák egységek vettek részt rajta. Egy nap sem telt el, és hihetetlen zűrzavar keletkezett. Az egységek fölbomlottak, különböző nációjú katonák összekeveredtek, és kisebb-nagyobb csoportokba verődve tanácstalanul kóboroltak. Néhányad magammal egy gyümölcsösben háltunk éjjel a puszta földön, és a termést megdézsmálva üztük el az éhséget. Másnap szerencsénkre jött egy magyar teherautó, és visszavitt a sövényházi táborba.

– Reszkessetek imperialisták! – gondoltam –, hogy ilyen jól szervezett ellenséggel kell szembenéznetek.

Katonaság

A zenehallgatás és operalátogatás akkoriban vált szenvedélyemmé. Az első nyári táborban napról-napra éreztem a zene hiányát. Vasárnaponként kihangosították a Kosuth adót. 24 órában folyt az „agymosás”, politikai szövegek áradata zúdult a rádióhallgatókra. Rövid zenei betétek élénkítették az ideológiai okítást. Egyik vasárnapon a zenei betéteket hallgattam. Emlékszem Verdi *Simon Boccanegrájának Béke*

dalára, amelyet a nagysze-

rű Palló Imre feledhetetlenül énekelt. Az volt az a nap, amikor először ébredtem tudatára, hogy a zeneélvezet számomra milyen alapvető jelentőségű.

Szerencsés körülményeknek köszönhetően a katonaságnál kivételezett helyzetben voltam. Erős hangom miatt előjáróim vezénylésre alkalmasnak találtak. Addig és gyakran később is ez hátrányt jelentett, mert szándékom ellenére agresszívnek, sértőnek tartottak. A katonaságnál azonban előnyökre szolgált, csak úgy, mint később előadóként és oktatóként, mivel nem szorultam mikrofonra. A másik jó pontot a „gitár”, vagyis a Kalasnyikov géppuska rekordgyorsaságú össze- és szétszerelésével szereztem. Teljesítményünket stopperórával mérték, és én mindig az élen végeztem. A harmadik elismerést pedig – szilárd kezeimnek köszönhetően – a 200 m-es célba lövésben elért jó eredményeimmel vívtam ki. Ezért a századomból egyedülként tizedessé léptettek elő. Akkor még nem is sejtettem, hogy ez majd milyen gyászos következményekkel jár.

A második nyári, hírhedt Öskű-Veszprémfajszi táborba már a Műszaki Egyetem vegyészhallgatójaként vonultam be 1956 nyarán. Az érkezés utáni eligazításon arra utasítottak bennünket, hogy magunk varrjuk fel a rangjelző csíkot. Nekem, mint tizedesnek, két-két csíkot kellett felvarnom a vállpántomra, ami nem volt egyszerű. Az esti szemlén ellenőrizték a csíkokat. Bernáth százados tudta, kik voltak azok, akiket az előző évben örvezetővé léptettek elő. De új fiúként rögtön kiszúrt, és a tizedesi rangot igazoló írást követelt. Válaszomra, hogy nincs, saját-kezüleg tépte le vállpántjaimat a csíkokkal együtt és közölte:

– Ha nincs papír, nincs rang sem. Maga itt sorkatonaként fog szolgálni! Hát így esett meg lefokozásom.

A második nyári szakaszparancsnok, Farkas őrmester, hatalmas termetű, mázsás óriás volt. Esténként neki kellett a sátor előtt felsorakozva jelenteni. Vézna, kistermetű, madárcsontú évfolyamtársunk, Venesz Tuti állandó félelemben élt a katonai táborban. Egyik este remegő lábakkal kilépett a sorból és elhaló hangon megszólalt:

– Őrmester elvtársnak jelentem, elhagytam a gyalogsági ásóm!

Farkas őrmester erre szegény Tuti fölé tornyosult, és rábődült:

– Mutassa!

Erre belőlem visszatartatlanul kirobbant a nevetés. Félnapi zárkát kaptam büntetésül. A fogdában a parancsnok felszólított, hogy sakkozzunk. Tudtam, hogy ez a kockás kő fölmosását szokta jelenteni a konyhában, de kiderült, szó sincs felmosásról, tényleg sakkozni akar. Hiába tiltakoztam, hogy nem tudok, a parancsot teljesíteni kellett. Nekifogtunk és pár perc alatt mattot adtam neki. Erre dühösen felugrott az asztaltól, és krumplit pucolni elzavart a konyhába.

Az égi igazságszolgáltatás nem maradt el: a második hó végén ismét tizedessé léptettek elő. Ezzel akár vége is lehetett volna a történetnek, de nem így történt. Amint 1956 szeptemberének első napjaiban Bernáth százados belépett a tanterembe, mint a „Honvédelmi ismeretek” oktatója, rám támadt:

– Maga megszerzi az első tizedessé előléptetését igazoló papírt, és a második előléptetés figyelembe vételével őrmesteri rangfokozatot kap.

Ez azonban lehetetlen volt. A nyári táborok csak ideiglenesen működnek, az egykori parancsnok szolgálati helyét nem is adhatták meg, mert az katonai titoknak minősült. A következő katonai órán jelentettem Bernáthnak, hogy inkább maradok tizedes. Erre felbőszült:

– Ha nincs papír, parancsmegtagadás okán megbuktatom.

Hiába próbálkoztam, a végén még a Honvédelmi Minisztériumba is elmentem, mindenhol elzavartak, s nem tudtam előléptetésem igazoló papírt szerezni.

Október elején aztán megérkezett az idézés a Kiegészítő Parancsnokságtól, hadbírószáti tárgyalásra, Bernáth százados feljelentésére. A tárgyalás 1956. okt. 25-ére volt kitűzve, de az ismert okok miatt elmaradt. 1957 tavaszán közölték velünk:

– Az elvtársak méltatlanná váltak arra, hogy a Magyar Néphadsereg tisztjei legyenek. A honvédelmi oktatás megszűnik, törölték a tanrendből.

Ezután hosszú évekig nem volt dolgom a katonasággal. Egészen 1985-ig, amikor berendeltek a Kiegészítőparancsnokságra azért, hogy tartalékállományba helyezzenek. Kartonlapom előhúзва a kihallgató tiszt közölte, hogy többrendbeli kötelességmulasztásban leledzem. Nem jelentettem az egyetemi doktori, kandidátusi, akadémiai doktori fokozat-szerzésemet. Továbbá gyermekeim születését sem. De azt is elmulasztottam bejelenteni, hogy nyelvvizsgát tettem, s hogy gépkocsivezetői igazolványt szereztem.

– Most mit csináljak magával? – hangzott a kérdés.

Egy pillanatig haboztam, majd azt javasoltam, hogy tépje el a kartonlapom, és dobja a szemétkosárba.

– Azt hiszem, az lesz a legokosabb, ha azt teszem, amit mondott.

Azzal kettétépte a kartonom és a papírkosárba dobta. Ezzel végleg lezárult seregbeli pályafutásom.

VII. fejezet

BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM

*„... vajon nem szép szerep-e,
ha egyedül állunk szemben mindenkivel,
és mégis minket biztat a siker?”
(Honoré de Balzac)*

1955 szeptemberétől átvettek a Műegyetem Vegyészkarára másodévesnek úgy, hogy minden elsőéves kollégiumot le kell tennem évközben. Indexembe bepecsételték a „Feltételesen beiratkozott” szöveget. Több mint negyvenen fogtunk neki a „dupla-évfolyamnak”, sokan jöttek vidéki egyetemekről, Szegedről, Debrecenből, Veszprémből. Év végére alig négyen maradtunk, akik beiratkozhattunk a harmadik évfolyamra. Az 1955/56-os tanévben a tanuláson kívül semmi másra nem jutott időm.

Az anal-laborban egy asztalnál dolgoztunk egy Pali nevű évfolyamtársammal, aki okos, de ügyetlen, kétbalkezes fickó volt. Amihez csak hozzányúlt, az kiömlött, összetört, kigyulladt vagy felrobbant. Év végén mindenkinek ki kellett fizetni a munkát és előrelátható volt, hogy Pali cechje csillagászati méretű lesz. Ennek tudatában a többiektől csent el felszerelési tárgyakat, főleg üveg-holmit az általa összetörték pótlására. Ígéretet tett, hogy tőlem nem lop. Szegény fickót ügyetlenkedése miatt később elbocsátották az egyik gyógyszergyárból, és az egyetem könyvtárában kötött ki. De mivel 1968-ban aláírta a cseh Chartát, innen is kiebrudalták.

A szerves kémiai laborgyakorlatok, valamint a preparatív munka jelentette számomra a kémia legnagyobb vonzerejét. A kémiai reakciók megtervezése, a végrehajtásukhoz szükséges berendezések összeállítása, felépítése és végül a reakciótermékek kristályos vagy tiszta folyadékként történő elkülönítése izgalmas szellemi és manuális erőpróba. A laborbeli sikereim azonban nem jelentették a laborvezető oktatónkkal való jó viszonyt. Marica katonás rendet, a laborelőírások merev és értelmetlen betartását, feleltetéskor a lexikális adatok bemagolását várta el. Ez a hozzáállása vitákat, nézeteltéréseket okozott közöttünk. Ennek következtében adott nekem egy olyan gyakorlatot, amelyről a felsőbb évesek azt mondták, végrehajthatatlan, és aki megkapja, biztosan számíthat az elégtelen osztályzatra. Ún. béta-naftolt kellett előállítanom. Elővettem Zemplén Géza, a magyar kémia zsenijének vaskos *Szerves Kémia* kötetét,

amelyben nemcsak a béta-naftol előállítására, de az is le volt írva, hogy talkummal hígítva fodrások használják a daueroláshoz. A Bartók Béla úton az első női fodrászatban vásároltam egy zacskó béta-naftol tartalmú daueroló szert. A zacskó tartalmát a laborban forró vízbe öntöttem. A béta-naftol szerves anyagként megolvadt a forró vízben, és a felszínén olajfoltként gyűlt össze, miközben a talkum leülepedett. Az olajat lekanalaztam, alkoholból átkristályosítottam, és az így nyert hófehér kristályokból kimértem a megfelelő mennyiséget. Ezt nyújtottam be. Marica nem hitt a szemének. De bárhogya is vizsgálhatta, az anyag valódinak mutatkozott, így kénytelen-kelletlen jelest adott a gyakorlatra.

Emlékezetes maradt első vizsgám a legnehezebb tárgyból, fizikai kémiából, amelyet Schay Géza professzor adott elő. A termodinamika nagy tudású, kiváló kutatója volt, de rossz előadó. Ezért úgy döntöttem, hogy kár az időt fecsérelni előadásaira, és nem jártam be az óráira. A vizsgára tankönyvből készültem föl. Az volt a baj, hogy az asztalnál ketten ültek: egy természetes, tekintélyes ősz úr és egy kistermetű, jelentéktelennek tűnő másik személy. Nyilvánvalónak látszott, hogy az előbbi a vizsgáztató professzor, ezért tisztelettel átadtam neki az indexemet. Az illetőről kiderült, hogy a tanszéki adminisztrátor, aki ezt a szöveget intézte hozzám:

– Igen tisztelt hallgató úr! Rendkívül megtisztel, hogy professzornak szólít, de engedje meg, hogy átnyújtsam az indexét Schay professzor úrnak, akit ugye jól ismer, hiszen egész fél-éven át hallgatta.

Soha, egyetlen vizsgán nem voltam annyira zavarban, mint akkor. Két tételt húztam, amik úgy voltak párosítva, hogy a nehezebb könnyebb párja legyen. Az egyik legnehezebb tételt fogtam ki és egy már a középiskolában is tanult könnyűt. Erről kellett volna beszélnem, de zavaromban semmi sem jutott eszembe.

– Ha végképp nem tudja, próbáljuk meg a másik tételt! – mondta Schay.

Erre megragadtam a krétát és szó nélkül felírtam a hosszú levezetést, vagyis a nehéz tételt. A professzor a végén ezt mondta:

– Most elszavalok magának egy Arany-verset. Ha megmondja, hogy miért éppen ezt, átengedem, ha nem, megbuktatom.

Azzal elszavalta *A tudós macskája* című verset. Addigra már magamhoz tértem és megkönnyebbülten mondtam, hogy én is úgy jártam, mint a versbéli tudós: a nehéz tételt tudtam, de a legegyszerűbbet nem.

Még egy nevezetes vizsgám akadt 1958 tavaszán, szervetlen kémiai technológiából. Hat kötetes, lexikon-jellegű jegyzet anyagát kellett volna bebiflázni, amit meg sem kíséreltem. Ekkor már együtt tanultunk későbbi feleségemmel, aki lelkiismeretesen igyekezett mindent megjegyezni, bemagolni. Együtt mentünk elővizsgázni, a hivatalos vizsgaidőszak előtti héten. Kitűnő tanuló évfolyamtársaim egymás után jöttek ki rossz jegyekkel. Jutka, leendő feleségem is hármast kapott, öt év alatt az egyetlen rossz jegyet. Az idős vizsgáztató professzor, Korach Mór színes egyéniség volt, kommunista nagytőkés, a Gellért-hegyi Hegedűs-villa lakója. Nagyon rosszul hallott, és mert nem hallotta a kérdéseire adott a feleleteket, ezért osztogatta a rossz jegyeket. A vizsgán benn ült egy docens is. Mikor Jutka elmondta a tételét, a docens imigyen adott neki tanácsot:

– Kiabáljon, mert töksüket az öreg!

Jutka erre teljesen zavarba jött, s a végén még örülhetett a hármasnak. Nekem az első tétellel szerencsém volt, mert már a gimnáziumban is tanultuk. A második tételről azonban fogalmam sem volt. Az első tételt kiabálva, a táblán rajzzal is szemléltetve adtam elő. Erre Korach megdicsért és azt mondta, hogy a másikat már nem is kérdezi. Így egyedül én kaptam jelest az elővizsgán. Jutkát majdnem megütötte a guta, hogy ő éjt napallá téve tanult, mégis én kaptam jelest.

Ötödévesként az őszi szemeszterben szintetikus laborgyakorlatunk volt a Szerves Kémiai Technológiai Tanszéken, amelyet Csűrös Zoltán vezetett. Nemcsak mint szüleim egykori barátja, de mint egyetemi tanárom is a legmaradandóbb emléket

hagyta bennem. Karizmatikus egyéniség, kitűnő szakember, csavaros eszű, megjelenésében is igazi székely góbé volt. Édesapám mesélte, hogy amikor a negyvenes évek elején Csűrös belépett egy jobboldali szervezetbe, ezért szemrehányást tett neki, mire ő ezt válaszolta:

– Azért léptem be, hogy legyen ott egy ember, aki segíteni tud a bajbajutottakon.

Nagyszerűen taktikázott és egyedüli személy volt, aki a háborús években, a Rákosi-korszakban és a forradalom után is vezetői pozícióban (rektor) volt a BME-en.

Csűrös laborgyakorlatán a luminál gyógyszermolekula előállítását kaptam feladatul, aminek súlyos következményei lettek. Az egyik lépésben fenil-ecetészterrel kellett dolgoznom. Ez a legbűzösebb anyagok egyike. Beleette magát nemcsak a laborköpenyembe, de ruhámba, sőt még a hajamba is. Ha felszálltam a villamosra, az emberek elhúzódtak mellőlem és furcsán bámultak rám. A padláson tárolt labor-ruhám szüette roncsai még évek múltán is bűzlöttek. A tavaszi félévben már a szakdolgozatunkat készítettük.

Jómagam a Csűrös Tanszék és a Fizikai Kémiai Tanszék közös diplomázójaként a szintetikus munkát a Csűrös-laborban, az IR-spektroszkópiai méréseket a Fizikai-Kémiai Tanszéken végeztem. Témavezetőm, Fenichel László adjunktus, kari

Csűrös labor

KISZ-titkár, konzulensem Deák Gyula docens lett. Velük egy laborban volt Haraszthyné, Papp Melinda, édesapám legfelsőbb bírósági bíró kollégájának leánya. Az asztal szemben lévő oldalán későbbi feleségem dolgozott.

Melinda régi vágású, igazi úriasszony volt. Nézetei, véleménye mindenben egyezett az enyémmel. Deák Gyula édesapja dzscentri származásával és Eger egykori polgármestereként a régi világot képviselte. A mamája viszont a Rákosi-korszak félelmetes hírvé szakszervezeti vezetője volt, ezért Gyula érzelmeiben nehéz volt eligazodni, és kapcsolatunk haláláig ambivalens maradt. A témavezetőm pártember lévén eleve gyűlölt, irántam táplált utálatát még az is fokozta, hogy reménytelenül tetszett neki leendő feleségem.

Feladatomban egy szénhidrát- (cukor-) származék fémkomplexeinek előállítását és ezek szerkezetének felderítését voltam kötelességem megvalósítani. A levoglükozán nevű cukorvegyület a titán-tetrakloriddal különböző összetételű komplexeket képez, amelyeknek különféle hasznos tulajdonságai vannak. Nem volt ismert, hogy hányféle és milyen összetételű komplexek keletkezhetnek, és ezeknek mi a szerkezete. A kiinduló vegyületeket összeöntve szép sárga színű csapadékok, feltehetően a várt komplexek keletkeztek, de amikor leszűrtem az oldatot, amiből kivált a csapadék, a szűrőn kifehéredett az anyag. Ez azt jelentette, hogy elbomlott a komplex: a titán-tetraklorid maradt a szűrőn, a változatlan cukor pedig az oldatban maradt. A témavezetőm és konzulensem teljesen tanácstalanok voltak. A rejtély megoldását a könyvtárban találtam meg. Egy *Chemische Berichte* számban arról olvastam, hogy az általam előállított komplexek higroszkóposak, azaz elnyelik a levegő nedvességét, s az elnyelt víz hatására alkotó elemekre esnek szét. A cikket Csűrös és munkatársa, Pacsu írták az 1920-as évek végén. Így már világos volt, mit kell tennem. L-vasakból a tanszéki műhelyben egy 60x60x60 centis kocka alakú vázat csináltattam, egyik sarkán csonkítva és oldalait ablakgittal rögzített közönséges ablaküveggel kitöltve. A ferde fedőlapon és elöl két-két kisebb, illetve jóval nagyobb lyukat vágtam az üvegbe. A felső kis lyukakba gáz be- és kiáramoltatására alkalmas, megfűrt, légmentesen záró gumidugókon át üvegcsöveket vezetünk, az elülső üvegnyílásokba sellakkal két gumikesztyűt ragasztottunk. A dobozt szárított nitrogéngázzal megtöltve, lég-

mentes közegben végeztem a komplexek előállítását. Elvégezve a reakciót, leszűrtem a terméket és paraffinolajos szuszpenziót készítettem. Erről a szuszpenzióról a Fizikai Kémiai Tanszéken IR-spektrumot vettem fel, és ennek alapján állapítottam meg a termék összetételét és szerkezetét. Azt hiszem, szárazkamrában – ma dry box néven elterjedt laboreszköz – addig ismeretlen volt Magyarországon, tán még az egész világon is. Sajnos, eszembe sem jutott, hogy szabadalmaztatni kellene. Nagyon büszke voltam a munkámra, alig vártam az év végi tanszéki beszámolót, hogy a kiérdemelt dicséretet bezsebelhessem. A dolog azonban egészen másként alakult. A tanszéki értekezleten, az összes oktató és hallgató jelenlétében előadtam a kezdeti kudarcokat, a könyvtárban felfedezett megoldást és a feladatom ezt követő sikeres megvalósítását. Csűrös a remélt dicséret helyett hirtelen hangos ordítással nekítámadt témavezetőmnek és konzulensemnek:

– Maguk marhák! Nem ismerik a saját professzoruk munkáit és cikkeit. Ennek a zöldfülű taknyosnak kell rájönni arra, amit maguknak kellett volna tudni!

Dermedt csönd fogadta a kitörést, és ha szemmel ölni lehetett volna, témavezetőm pillantása végét szakította volna még el sem indult vegyész karrieremnek. A konzulensem évekig a köszönésem is alig fogadta. Egyedül Melinda asszony vigasztalt.

Így jött el az államvizsga napja. Az elnök Földi Zoltán akadémikus, a Chinoin gyár és a magyar gyógyszerkémia emblematis alakja volt. Még el sem kezdődött a vizsga, amikor belépett témavezetőm, aki ezzel fordult a bizottsághoz:

– Ennek a reakciós alaknak ne adjanak diplomát!

Földi halkán, de minden szót megnyomva ezt mondta:

– Kérem, itt kémiából folyik a vizsga! Menjen ki!

Így lettem mégis okleveles vegyészmérnök 1959-ben.

VIII. fejezet

AZ 1956-OS FORRADALOM

*„Csak akkor születtek nagy dolgok,
Ha bátrak voltak, akik mertek
S ha százszor tudtak bátrak lenni,
Százszor bátrak és viharverték.”
(Ady Endre)*

A sors kivételesen nagy ajándéka számomra, hogy húsz esztendősen, egyetemistaként szemtanúja és cselekvő résztvevője lehettem a dicsőséges forradalom eseményeinek 1956-ban. Évtizedeken át hittem abban, hogy eljön az idő, amikor nemzeti ünnep lesz október 23-a, bár abban nem bíztam, hogy ezt megélhetem.

Nagyon sokat köszönhetek a forradalomnak: nézeteim megszilárdulását hazáról, szabadságról, a szülőföld iránti felelősségről, összetartozásról, hűségről, emberségről. E néhány októbertvégi nap a nemzeti és politikai öntudatra ébredést, a felnőtté válást hozta meg számomra. Sok más mellett feleségemet és félévszázadnyi boldog házasságomat is ennek köszönhetem: akkori tetteink, a forradalomról egybecsengő érzelmeink és nézeteink teremtték meg azt a kölcsönös, mély vonzalmat, amely házasságkötésünkhöz vezetett. Évtizedek múltán, bármennyire is sorsdöntőek voltak az októberi napok, az emlékek részben elmosódtak, egyes momentumok azonban máig frissek maradtak.

Az események kiindulópontja egy műegyetemi diáknagygyűlés volt. A Műegyetem aulájában, azon a mámoros októberi 22-i éjszakán, több ezer egyetemi hallgató foglalta pontokba a magyar nép akaratát. A *Határozat* azt a naiv optimizmust sugározta, amelyet a realitásoknak fittyet hányva, az önfeláldozásra kész hazafiság és magyarságtudat diktált. Ez a minden résztvevőt átható lelkesedés nem tudott és nem is akart számolni a bukással, a kegyetlen bosszúval, a sok évtizedes elsilányulással, a feljelentések és besúgások morális züllést hozó korszakával.

A nagygyűlést az MDP (Magyar Dolgozók Pártja, a kommunista párt akkori neve) és a DISZ (Dolgozó Ifjúsági Szövetség) rendezte. Az egyik szónok az Írószövetség képviselőjeként Kuczka Péter író volt, akinek beszéde alatt egyre nőtt az elégedetlenség, és a szónoknak végül pánikszerűen távoznia kellett. Ezután a nagygyűlés résztvevői proklamációt fogalmaztak meg, pontokba foglalva a diákság követeléseit. A diákgyűlés spontán felkiáltással jelölt ki három hallgatót, egy építészt, egy gépészt

és egy vegyészt, hogy sokszorosítsa a proklamációt, amely 14 pontból állt. A vegyész én voltam. A sokszorosításra a Műszaki Egyetem Központi Épületének stencilező szobájában került sor a hajnali órákban. Az első, olajfoltoktól már nem szennyezett és hosszú időn át rejtegetett példányt, a 6330-as sorszámú stencilszöveget ma is őrzöm. A pontokba foglalt követelések jellege drámaian változott az este folyamán. A pontok fogalmazása során egyre radikálisabb és egyre inkább politikai jellegű követelések kerültek előtérbe. Éjfél tájra már a Kossuth-címer és több-párt rendszer visszaállítása, titkos szavazás és a szovjet csapatok kivonása is bekerült közéjük. Az egyenként megszavazott pontokat gyorsírással feljegyezték, erről a jegyzetről készült a stencil-szöveg. Döntés született a *Határozat* eljuttatásáról nagyvállalatokhoz, intézményekhez és a hadsereghez, hogy a diákság követeléseivel a társadalom széles körét lehessen megnyerni. Ezt osztottuk szét másnap az október 23-i diákfelvonulás résztvevőinek, és ennek több változata is megjelent a nyomtatott sajtóban.

A következő napokban a városban mászkáltam, de nem csatlakoztam fegyveres csoporthoz. A Műegyetem diákjai vállalták a közintézmények őrzését. Egy éjjel évfolyamtársammal, Dóra Péterrel a Honvédelmi Minisztérium épületének őrzését kaptuk feladatul. Egy géppisztolyt is kaptunk, és őrt állás közben azon töprengtem, hogy ha szembe jönne egy orosz katona, esetleg velem egykorú fiatalember, s rám fogná a fegyverét, vajon le tudnám-e löni, vagy inkább agyonlövetném magam. Szerencsére az éjszaka eseménytelenül telt, s nem kellett ilyen sorskérdésben döntenem. Reggel leadtuk a „gitárt”, s azóta nem került a kezembe többé lőfegyver.

Október 25-e lehetett, – ennek köszönhetem, hogy a parlamenti vérengzést megúsztam – amikor a vegyészhallgatók úgy határoztak: a „káder-anyagot” meg kell semmisíteni. Egy oktatót és egy diákot jelöltek ki a végrehajtásra. Így indultunk Ladik János tanársegéddel a Tanulmányi Osztályra. A Tanosz vezetője, Hidasné rémülten adta át a papírokat, amelyeket később a

„Sóhajok hídjá” alatt – átjáró a Központi Épületből a könyvtárba – elégettünk. A dolog korunkhoz illő komolytalansággal, a tűz körül indiántáncot járva ment végbe. Előtte még belekukkantottam a saját dossziémba, s megtudtam belőle, hogy apámnak hatszáz hold földje volt. Valójában soha nem volt még fél holdja sem, egy szál ruhában jött Kolozsvárról Magyarországra. Ladik János később állásának elvesztésével lakott az esetért. Szerencsére nem akadt olyan szemtanú, aki engem felismerhetett és beárulhatott volna. Szereplésemről így csak mendemondák szállingóztak. November elején az ELTE diákjaihoz készültem csatlakozni, de az Astoria előtt feltűntek az orosz tankok, és a többiekkel együtt a szálloda pincéjébe menekültünk. Ott találkoztam Földesi Pistával, gimnáziumi osztálytársammal, aki megsebesült. Többen azt tanácsoltuk neki, hagyja el az országot, mert addigra már világos volt a forradalom bukásának elkerülhetetlensége. A bécsi menekülttáborból küldött lapot Kanadába indulása előtt, azóta nem hallottam róla.

Egy már elhunyt másik osztálytársamról furcsa emlékem van. Érettségi találkozónk egyikén, amikor ez már nem volt veszélyes, elmeséltem a 14 pont sokszorosításának történetét, és az ebben játszott szerepemet. Osztálytársam sok évvel később ezt úgy adta elő, mintha vele történt volna. Mivel becsületes, megbízható, jó barátról volt szó, hajlok arra, hogy nem szándékosan állított valótlaniságot. Az október 22-i nagygyűlésen részese lehetett a 14 pont kollektív megfogalmazásának, talán emlékezetében összemosódtak az általa átéltek az elbeszéléssel. Mindenesetre voltak mások is (1990 után fontos közéleti személyiségek), akik a saját „dicsőségükre” hamisan állították, hogy részt vettek az októberi pontok sokszorosításában.

A bizonyára túlzott és naiv lelkesedést a forradalom bukása után a teljes kiábrándultság és kilátástalanság követte. A kegyetlen megtorlásnak ártatlan emberek is áldozatául estek, akiket csak a példastatuálás juttatott bitóra vagy börtönbe. A forradalom vérbefojtása fölötti csalódást tovább növelte, hogy a nyugati hatalmak cserbenhagytak bennünket. A roppant szov-

H a t á r o z a t .

Csatlakozunk a Szegei Egyetemisták javaslatához és megalakítottuk az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem MEFESZ Szervezetét. A Szervezethez a Műegyetem és a Kertészeti Főiskola jelenlévő hallgatói is csatlakoztak. Az új MEFESZ feladata lesz a súlyos politikai kérdésekben a diákság állásfoglalását határozottá nyilvánítani és az egyetemi ifjúság jelenlegi megoldatlan problémáit /honvédelmi oktatás, menza, diáktothos, vasúti kedvezmény, szabad vizsga, külföldi ut egyénileg is/ lehetővé tétele. A MEFESZ Szervezetét az egyetemi ifjúság spontán gyűlésén 4-5000 fő jelenlétében egyhangúlag alakította meg.

- 1./ Az MDP kongresszus azonnali összehívása, alulról választott vezetőség, az új központi vezetőség megalakítása.
- 2./ A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével.
- 3./ Gazdaságilag és politikailag teljesen egyenrangú alapon és egyenlő belügyeibe való be nem avatkozás elvén álló magyar-szovjet és magyar-jugoszláv barátság megalakítása.
- 4./ Az összes szovjet csapatok kivonását Magyarországról a magyar-békeszerződés értelmében.
- 5./ Általános, egyenlő, titkos választásokat több párt részvételével, új nemzetgyűlési képviselők választásával.
- 6./ A magyar gazdasági élet átszervezését szakemberek bevonásával és ennek keretében a magyar uránóro magyar felhasználásával. Hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket és vizsgálják felül a tevékenységen alapuló magyar gazdasági életet.
- 7./ Teljes ipari munkásság azonnali normarendezését a létminimum megállapítása alapján és a munkás autonómia bevezetését az üzemekbe.
- 8./ A beszolgáltatási rendszer felülvizsgálatát és az egyénileg dolgozó parasztság támogatását.
- 9./ Az összes politikai és gazdasági perek felülvizsgálatát, az artatlannul elítélt politikai foglyok részére a teljes amnesztiát, ill. a börténybe kerültek rehabilitálását.
- 10./ Legyen nyilvános tárgyalás Farkas Mihály úg.óban és Rakosi szerepének kivizsgálását, valamint az Oroszországban igazságtalannul elítélt és ott tartott magyarok hazahozását.
- 11./ A néptől idegen címer helyett a régi Kossuth címer visszaállítását, a március 15-ét és október 6-át nyilvánítsuk nemzeti ünneppé és munkaszünetté. Új egyenruhát honvédségünknek.
- 12./ Teljes vélemény és ajtószabadság megvalósítása, rádiót is, és ennek keretében külön napilapot az új MEFESZ Szervezetnek. A régi káderekneg nyilvánosságra hozatalát és eltörlését.
- 13./ A zsarnokság és az önkény jelképét, a Sztálin szobrot azonnal távolítsák el.
- 14./ Egymásért teljes szolidaritást vállalunk.

Az egyetemi ifjúság egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki szolidaritását a varsói munkásokkal és ifjúsággal, a lengyel függetlenségi mozgalommal.

Az Építőipari és Közlekedési Műszaki
Egyetem
Nagygyűlése. 1956. október 22.
MEFESZ.

jet túlerő, s a belső hazaárulás végleg reménytelenné tette a folytatást. Számomra a zene, az operalátogatás segítette a kiálbalást ebből a lelki krízisből. Az Operaházban a forradalom idején megválasztott hazafias érzelmű igazgató, a nagyszerű bariton, Palló Imre sorra tűzte műsorra a szabadság eszményétől áthatott remekműveket, a *Fideliot*, a *Don Carlost* és a *Bánk bánt*. Bánk bán és Gertrudis jelenetében, amikor a feledhetetlen hőstenor, Joviczky József énekli, hogy „Népünk ellensége, légy te átkozott”, hosszú percekre megszakadt az előadás a közönség tomboló tetszésnyilvánítása miatt. Ez volt akkor az egyetlen mód az elfojtott érzelmek kifejezésére. Pallót természetesen hamarosan eltávolították, a *Bánk bánt* pedig levették a műsorról. Ezzel a jelenettel én is kapcsolatba kerültem mint műsorfelelős, a Műanyaggyárban. 1957-ben itt voltunk gyakorlaton. A gyárban műsorfelelősként az volt a feladatom, hogy a központi hangszóróba bekössem a Rádió híradásait és zenei műsorait. A gyár tatabányai fióközemében készültek az első magyar gyártmányú hanglemezek. Elsőként egy teljes *Bánk bán* felvétel, amelynek próbapéldánya hozzám került a stúdióba. Elég meggondolatlanul fölvettem ezt a jelenetet: „Népünk ellensége, légy te átkozott”. Vártam a hatást, de az nagy szerencsémre elmaradt.

Egyre sűrűbben jöttek a hírek a megtorlásokról. Több hallgatót kizártak az egyetemről a forradalomban való részvételükért. Ekkorra szilárdult meg a Kádár-rezsim, amely kíméletlenül boszút állt „a rendszer ellenségein”. Amint az új szovjetbarát vezetés megszilárdult, elkezdődött a kommunista hatalmi intézmények újjászervezése. Így került sor a megsemmisült káderanyag pótlására, elbeszélgetések keretében. Egyenként beidézték a hallgatókat és felszólították a pártba, illetve a KISZ-be való belépésre. A nagy nyomás hatására mindössze néhányan maradtunk, akik megtagadtuk ezt, közöttük későbbi feleségem is.

A következmények nem maradtak el: új káderlapomnak köszönhetően fél évig nem tudtam elhelyezkedni. Végül vegyészmérnöki diplomával állatorvosként, protekciósan jutottam első munkahelyemhez. Már 1957-ben, egyetemistaként is mun-

kát kellett vállalnom, mert édesapám lemondott bírói állásáról – nem vállalta a politikai pereket –, és nekem kellett eltartani háromtagú családukat. Ekkor édesanyánk már nem élt. Apám ugyan megpróbált munkát találni, de mindenhol kirúgták. Hónapokkal később a Beloianisz Híradástechnikai Gyár alkalmazta éjjeli őrnek, de két hét múlva elbocsátották. Végül a MÉH vállalatnál jogtanácsos lett, innen ment nyugdíjba. Később is dolgozott a Fővárosi Levéltárban 96 éves koráig. A jövedelem nélküli hónapokban nagyanyámék kosztoltak bennünket, és egyetemi tanulmányaim mellett én tartottam el a családot. Keresztapám az Albertfalvai Zománchuzal gyár főkönyvelője volt, és itt alkalmaztak, mint vegyésztechnikust, délelőttönként havi 500 Ft-ért. Családfenntartói szerepem hirtelen ért véget. Az első évfordulón, 1957. október 23-án fekete nyakkendőben mentem dolgozni. Fél óra múlva ki voltam rúgva. A felmondólevelre, október 29-i dátumot írtak, nehogy valaki felfedezhesse a kapcsolatot az évfordulóval.

1956 árnyéka még évtizedeken át elkísért, fizetésemelések, jutalmak, előléptetések elmaradása formájában.

Az 1957-es év életem egyik legszomorúbb szakasza. Ezzel nem voltam egyedül, a magyar társadalom legnagyobb része így érzett. Januárban nem volt tanítás az egyetemen, olvasással, tanulással, házimunkával múlattam az időt. Egyik nap váratlanul betoppant évfolyamtársnőm, Éva, DISZ-vezér és pártaktivista. Nem rokonszenveztünk egymással. Óvatosan válaszolgattam kérdéseire, gondosan kerülve, hogy bármit is kikotyogjak a forradalom napjaiban megesett dolgokról. Egyszer csak inni kért azzal, hogy jól eresszem ki a csapatot, mert nem szereti az állott vizet. Jól hallottam a konyhában, hogy matat az asztalon, sőt egy fiókot is kihúz. Megértettem, hogy terhelő bizonyítékokat keres, a kérdezősködés afféle kihallgatás volt. Később ő lett az évfolyam KISZ-titkára, végzés után benntartották az egyetemen, pár év után pedig egy nagy gyár vezérigazgatója lett.

Az oktatás februárban indult újra. Politikai gazdaságtant tanultunk, az oktató, Kompaktor Béla, belügyes tiszt rendkívül

ellenségesen viselkedett. Egyik órára egy-két perc késéssel érkeztem. Ahogy beléptem, rám üvöltött, hogy takarodjak ki. A többiek aztán elmesélték, mi váltotta ki a dühét ellenem, a fekete szemüvegem, amit tüntetésnek gondolt, mert aznap volt február 13-a, Budapest „felszabadulásának” évfordulója. Akkoriban a sok olvasástól begyulladt a szemem, és orvosi utasításra fényszűrös szemüveget hordtam. A félév végének közeledtével egyre inkább aggasztott a polgáz-vizsga, mert híre járt, hogy az „ellenforradalmár” hírében álló diákokat e tárgyból megbuktatva távolítják el az egyetemről. Szerencsémre nem Kompaktor vizsgáztatott, és a vizsga végeztével megkönnyebbülten távozhatam egy elégséggel. Kompaktossal a félév folyamán többször is vitába keveredtem. Egy ilyen vitát azzal zárt le:

– Magának nem itt a padban, hanem a lámpavason volna a helye!

Ahányszor csak elmegyek az R épület bejárata előtt, eszembe jut Kompaktor meg a lámpavas. A bejáratot őrző bronzoroszlánok ugyanis megszólalásig hasonlítanak rá.

A forradalom vízváltó volt mindannyiunk életében, akik átéltük. Életre szóló barátságok szövődtek a barikád azonos oldalán állók között. Nemcsak sorsunkat, magánéletünket és szakmai pályafutásunkat, de nézeteinket, politikai hovatartozásunkat is gyökeresen befolyásolta. Bizonyára vannak, akik felfogása változott az eltelt évtizedek alatt, de döntő többségben vannak azok, akik számára 1956 sorsfordító, lelkesítő, hosszú időn át egyedüli reményt és bátorítást adó élmény maradt.

IX. fejezet

SZAKMAI PÁLYAFUTÁSOM KEZDETE

*„Ha valakit olyannak látsz, amilyen éppen most,
ezzel visszatartod őt fejlődésében.
De ha olyannak látod, amilyenné lehetne,
ezzel előre segíted őt életútján.”
(Goethe)*

1959-ben mintegy százan végeztünk a BME Vegyészkarán, és dúskáltunk az álláskínálatokban: közel ötszáz lehetőséget hirdettek. Kitűnő diplomámmal a gazdag kínálat azzal kecsegtetett, hogy nem lesz nehéz munkát találnom. Tévedtem. Mindenütt eltanácsoltak, volt ahol kertelés nélkül megmondták: az egyetem olyan káderlappal bocsátott szárnyra, hogy nem áll módjukban felvenni. Augusztus végén a BME figyelmeztetett, hogy aki három hónapnál tovább állás nélküli, az „közveszélyes munkakerülőnek” minősül és visszavonhatják diplomáját. Leendő apósom segített rajtam. Beprotezsált a Kelenföldi Tejipari Vállalathoz, higiénikus állatorvosnak. Az volt a feladatom, hogy tejüzemeket látogatva egészségügyi ellenőrzést végezzek, 1800 Ft kezdő fizetést kaptam. A vegyészek kezdő fizetése akkor 1300 Ft volt.

Alig negyedévig tartott állatorvosi praxisom, de ezalatt beutaztam a fél országot, és rengeteg érdekes tapasztalatot gyűjtöttem. Zalaszentgróton, az ementáli sajt tárolóban hatalmas korongok érlelődtek a polcokon. Bemutatták a feldarabolásukra szolgáló nyaktilószerű szerkezetet. Amikor lesújtott a bárd, éles visítás hallatszott, és egy kettészelt patkány pottyant ki a kettévágott sajtból. Azóta nem eszem ementálit. Cegléden megorrontották érkezésem, lakattal lezárt üzemkapu fogadott. Egy őrkószált a kerítésen belül, aki csak nehezen engedett be. Bejárva a telephelyet, elképesztő állapotokat találtam. A túrózó kádak tetejét fekete réteg fedte, kiderült, hogy légyhullák. A rámpa, ahová a tejet beszállító lovaskocsik álltak, lótrágyával volt szennyezett, a tejüzem falait penész borította. Rozsdás kánákban állt a napon a tej. A dolgozók egészségügyi vizsgálatát igazoló papírokat hiába kértem, s még tovább is sorolhatnám, hogy mi minden kifogásolnivalót találtam.

Szeptember végén egy koncerten összetalálkoztam diplomamunkám társ-témavezetőjével, Varsányi professzorral, akinek elmeséltem, éppen „lódoktorkodom”. Pár nap múlva felhívott, hogy jelentkezzem állásügyben a Gyógyszerkutató Intézetben, Magyar Károly igazgatóhelyettesnél. Így lettem húsz éven át a GYKI kutatója. Az akkori szabályok szerint változatlan fizetés-

Tablókép (1959)

sel vettek át a tejüzemtől. Később megtudtam, minek köszönhettem a munkahelyet. A diplomamunkám témája IR spektroszkópia volt, a GYKI pedig akkoriban kapott egy IR készüléket. Ehhez kerestek szakembert, és Varsányi engem ajánlott.

A kálvini predesztináció tétele a konfirmálásra készülve sokat foglalkoztatott: ha minden eleve el van rendelve, akkor hol az ember felelőssége tetteiért? Az akkor válasz nélkül maradt kérdésre később többször is saját sorsom adott választ. Ez volt az egyik ilyen eset. Amikor a rosszindulat

ártani akart, és egy ideig nem

kaptam állást, akkor végül a lehetséges egyik legjobb munkahelyhez jutottam, ráadásul pár éven át társaiménál magasabb fizetéssel.

1960. január 1-jén lettem a Gyógyszerkutató Intézet (GYKI) segédmunkatársa. Az Intézet központja akkor egy Rottenbiller utcai bérházban székelt. A GYKI-t azért hozták létre 1950-ben, hogy az addig világszínvonalú magyar gyógyszeripar behozza a háborús évek lemaradását, visszaszerezze korábbi piacait. Ennek érdekében kémikus szaktekintélyekből álló, elit kutatóhely lett. Az igazgató Vargha László akadémikus, nemzetközi hírű szénhidrátkémikus, a magyar kémia nagy tekintélyű személyiségének, Zemplén Gézának a tanítványa, korábban a kolozsvári Bolyai Egyetem utolsó magyar szerves kémia professzora. Engem az Analitikai Osztályra osztottak be, amely egy

eredetileg konyhaként szolgáló laborban működött. Egyetlen férfiként csupa nő közé kerültem Jó dolgom volt, a hölgyek kényeztetek és állandóan mindenféle édességgel kínáltak, mégis rosszul éreztem magam a tétlenkedés miatt. Leendő műszerem üzembe állítására ugyanis nem volt remény.

Az IR készülék egy ablak nélküli csöppnyi helyiségben állt, kicsomagolatlanul, mert sem áramcsatlakozás, sem vízcsap nem volt. A megoldás végül az ELTE Szerves Kémiai Tanszékéről érkezett, amelynek vezetője, Bruckner Győző professzor, Vargha László sógora volt. Mivel a tanszéknek nem volt IR-készüléke, a két intézmény abban állapodott meg, hogy labort biztosítanak nekem és az IR-spektrométer elhelyezésére. Így kerültem az ELTE Szerves Kémiai Tanszékére, mint vendégkutató. A Múzeum-körúti B épületben helyeztek el, és a műszer üzembe helyezéséhez segítséget kaptam a GYKI Műszaki Osztályának vezetője, Baranya Mihály, és egy kiváló műszermérnök, Kliburszky Béla személyében. Nagy szükség is volt rájuk, mert kiderült, hogy a korszerűtlen IKSZ-12 műszer, (InfraKrasznűj SZpektrometer) használhatatlan volt: három legfontosabb alkatrésze tönkrement állapotban érkezett. A készüléket egy év megfeszített munkával, regénybe illő kalandos úton sikerült működőképes állapotba hozni. Ebben Béla bácsinak oroszlánrész jutott. Tőle nemcsak hasznos műszaki ismereteket szereztem, de rendkívüli műveltsége, néhány frappáns kiszólása máig élő emlékeket hagyott bennem. Nemcsak kitűnő szakember, de igazi régi vágású, tiszteletet parancsoló úr volt. Nem úgy Baranya! Verbális nehézségekkel küzdött, szakismeretei nem voltak, és kisebbségi érzéssel telve mindenkire irigykedve nézett. A végén öngyilkos lett.

Az IKSZ-12 három „lelke” a vákuum-termoelem, a tükrös galvanométer és az áramerősítést szolgáló fotocella. Mindhárom romos állapotban érkezett. Hetekig tartó kísérletek után sikerült végre működő termoelemet készítenünk. Ebben Demjén adjunktus, a BME Fizikai- Kémiai Tanszék oktatója, kitűnő vákuumtechnikus volt segítségemre. Az elegendően nagy vákuum elérése, anélkül hogy a néhány mikron vastagságú

bimetál-detektor megsérülne, pokolian nehéz feladat volt. A galvanométer tükrét az Atomfizikai Tanszék professzora, Láng László – később Holly Sándorral írt IR könyvünk társszerkesztője – külön nekem csiszoltatta a MOM-ban. Nem volt könnyű a néhány mm átmérőjű, papírvékonyágú tükröcskét elkészíteni. Ezt egy torziós szálla kellett erősíteni, ami itthon hozzáférhetetlen volt. Sándorffy Kamill, a Montreáli Egyetem professzora, az első IR-spektroszkópiai könyv társszerzője, s későbbi atyai barátom küldte Kanadából, postai borítékban.

A fotocellával csak az volt a gond, honnan szerezzük be. Végül ez lett a legveszélyesebb kaland a műszerépítés során. Kiderült, hogy az egyetlen elérhető forrás a Csillebércen lévő KFKI, ahonnan ingyen kaphattunk szelén-fotocellákat, de csak illegálisan kicsempészve. Az intézményt fegyveres szovjet katonák őrizték, és csak indokolt esetben kaphatott földi halandó belépési engedélyt. Szőke József kollegám kitűnő műszerépítő szakember, vállalta a kockázatot. Megkapván az engedélyt, bebocsátást nyertem az intézménybe, és kollégámtól megkaptam a négy darab szeléncellát, amelyek igen vékony fémlapocskák. Ezeket behelyeztem a személyi igazolványom lapjai közé, de a fegyveres őr kilépéskor elkérte a személyim. Ereimben megfagyott a vér! Szerencsémre azonban az igazolványt csak kézbe vette, s anélkül, hogy belelapozott volna, visszaadta.

Egy év elteltével sikerült elkészítenem az első IR spektrumot. A mérés ezzel az egysugaras készülékkel egyáltalán nem volt egyszerű. Egy spektrumfelvétel két félnapot vett igénybe. Hamarosan híre ment a dolognak. A Szegedi Egyetem Fizikai-Kémiai Tanszéke és a Richter Gyógyszergyár is kapott egy-egy IKSZ-12 nevű IR-berendezést, hasonlóképpen használhatatlan állapotban. Mindkét helyre meghívtak szakértőnek. Ezzel vették kezdetüket az intézetemen kívüli tudományos együttműködéseim. Később több kollégám hozzám jött az akkor még Magyarországon újdonságnak számító IR-spektroszkópiával ismerkedni. Szabó Sándor docens, Dinya Zoltán későbbi professzor a debreceni KLTE-ről, Szabó József adjunktus, Klivényi Ferenc

és Stájer Géza docens Szegedről, Marton Aurél a Veszprémi Egyetemről. Ezekkel a kollégákkal később közös kutatási projektek keretében dolgoztunk együtt. Így történt, hogy az ország szinte valamennyi jelentősebb kémiai kutatóhelyével, kiemelkedő szakemberével közös publikációk jöttek létre. Az IKSZ-12 korszak alig egy évig tartott, akkor a Szerves Kémiai Tanszék kapott egy modern, keletnémet, kétsugaras, UR-10 nevű berendezést. Attól kezdve azon dolgoztunk első tanítványommal, Ruff Ferencsel, a későbbi Állami-díjas professzorral. A tanszéki műszeres labor vezetője főnökünk, Vajda Miklós adjunktus volt. Szenvedélyesen „belepiszkált” a műszerekbe, de kétbalkezes lévén többnyire csak bajt okozott. A kandidátusi védésére elegánsan felöltözve, fehér ingben, s nála szokatlanul, világos nyakkendővel érkezett. A védés megkezdése előtt még bejött a műszerlaborba, és az UV-készüléken babrált valamit. Eközben leejtett egy csavart és bebújt az asztal alá, ahol belehasalt a kifolyt gépolajba. Amikor kikászálódott az asztal alól, leírhatatlan látvány tárult elénk! Felesége, Lidi is ott volt, hogy az ünnepi alkalom részese legyen. Neki szoltunk, hogy nagy baj van, Micu nincs fellépésképes állapotban. Lidi csak ennyit mondott: „Sebaj, hoztam tartalékinget és nyakkendőt!” Jól ismerve férjét felkészült minden eshetőségre.

Mivel a mérési igények mind a GYKI, mind a Tanszék részéről rohamosan szaporodtak, egy technikus felvételét kértem és kaptam meg. Vörösmarty Zoltán, a nagy költő leszármazottja, a GYKI újpesti építkezését vezető főmérnök fia készséges, de hihetetlenül ügyetlen fiú lett első beosztottam. Egyik nap az autóbuszra felszállva, Zoli mellé ültem az üres helyre. Köszöntésemre nem válaszolt és ellenségesen nézett rám. Csodálkozva kérdeztem, hogy mi baja. Kiderült, hogy ő az ikertestvére volt, aki nem ismert engem. Zoli sok kárt okozott, ezért áthelyezték, és másik munkatársat kaptam, Böröczky József személyében. A nálam idősebb beosztottam valódi életművész volt. 1961-ben még a professzorok közül is csak kevésnek volt autója, Jóska már a saját Zsiguliján közlekedett.

Karácsony közeledtével zseniális ötlete támadt. Németül levelet írt, pontosabban íratott velem a híres francia parfümgyártó Givaudan cégnek, hogy ő illatszeraromák IR-vizsgálatával foglalkozik, és kéri, küldjenek neki 1-2 milliliteres parfümaroma mintákat kutatásaihoz. Azt akkor nem mondta, hogy mire neki a sok aromaminta, de hamar kiderült. Végigjárta a kor híres színésznőit, primadonnáit és elkérte tőlük kiürült illatszeres üvegeiket. A kapott francia aromákat méregdrága, féltve őrzött spektroszkópai tisztaságú alkohollal hígítva megtöltötte ezeket, és jó pénzért eladta ugyanazoknak a művésznőknek. Engem a guta ütött meg, mert erre a célra megfelelt volna a közönséges alkohol is, s nem kellett volna elhasználnia a jóval drágább speciális oldószeremet. Viszont megértettem, hogyan tehetett szert az akkoriban még luxusnak számító gépkocsijára. A sors iróniája: később egy kozmetikai vállalat osztályvezetője lett.

Talán Böröczky autója is szerepet játszott benne, hogy 1963 tavaszán beiratkoztam gépkocsivezetői tanfolyamra, bár autóra reményem sem volt.

Az IR-módszert nálam megismerő vendégkutatók révén a hazai vegyésztársadalom elkönyvelt IR-specialistaként. Szakértelmem hírének köszönhetően 1964 tavaszán Fodor Gábor, a hazai szintetikus szerves kémia egyik legnagyobb szaktekintélye hívott, hogy a EGYT Sztereokémiai Kutatócsoportjában tartsak előadásokat az IR spektroszkópia szerkezetkutatási alkalmazásairól. Fodort eltávolították a szegedi egyetemről, mivel 1956-ban az egyetemi munkástanács elnökévé választották. Az EGYT fogadta be, ahol mostoha körülmények között, a Gém utcában, fabarakokban dolgozott a kutatócsoport, amelynek tagjai kiváló szakemberek voltak. Hetente jártam ide előadásokat tartani, Fodor mindig beült az előadásokra és kérdésekkel bombázott. Alaposan fel kellett készülnöm az órákra, jegyzeteket készítettem, és ezek szolgáltak később Holly Sándorral írt IR-könyvünk alapjául. Ez a tanfolyam jelentette számomra az első pedagógiai tapasztalatgyűjtést.

Ez az év más módon is hozzájárult mind szaktudásom gya-

rapodásához, mind kapcsolataim bővítéséhez. Az MTA Műszerügyi Szolgálatra felkért, hogy mellékfoglalkozásban helyettesítsek egy külföldön lévő munkatársukat. Az Akadémia műszerszolgáltató egységet létesített, amelynek műszereivel bér munkát végeztek a rosszabbul felszerelt intézmények kutatói számára. Egy IR-készülék is volt a műszerparkban, szombatonként öt órában ezen dolgoztam. Ennyi időre engedett el a GYKI. A napi munka mellett készültem a Gém utcai előadásokra, írtam doktori értekezésem, és belefogtam az IR-könyv megírásába is. A preparatív kémikus kollégáknak gyakran segítettem a spektrumok értékelésében, azaz az IR-adatok alapján az általuk előállított új vegyületek szerkezetének kiderítésében. Ebből aztán közös publikációk és sok évig tartó tudományos együttműködés született. Ily módon ez a mellékfoglalkozás sokféleképpen hasznomra vált.

Első tudományos előadásom 1962-ben, az MTA Spektroszkópai Albizottságának rendezésében tartottam *Néhány szteroid infravörös spektrumának értelmezése* címmel. Vargha professzor munkatársaival szteroidokkal is foglalkozott és egy új, általuk előállított vegyület szerkezetének igazolását kérték. Megvizsgálva a termék IR spektrumát azt tapasztaltam, hogy nem a feltételezett reakció játszódik le, hanem az epoxi helyett az enon-funkció reagál, és az úgynevezett 1,4-addíció játszódik le. Vargha kétkedve fogadta az addigi irodalomnak ellentmondó állításom, de biztos voltam a dolgomban. Javaslatomra preparatív úton is nekifogtak feltevésem ellenőrzésének, és egyértelműen bizonyítást nyert az általam javasolt szerkezet helytállósága. A fenti siker nyomán hamarosan napvilágot látott Varghával közös első publikációnk a nagy tekintélyű nemzetközi folyóiratban, a *Tetrahedronban*. Vargha sztereoizomer (térszerkezetükben különböző) szénhidrát-származékokat állított elő és ezek megkülönböztetésére dolgoztam ki új IR-módszert. A sztereokémiai vizsgálatok akkor még ritkaságszámban mentek, és az általam javasolt módszer addig megközelíthetetlen szerkezeti problémák megoldására kínált lehetőséget. A módszer

lényege, hogy nehézvízzel szuszpenziót készítve egy anyagból, az OH csoportok nagyobb része cserélődik ki OD csoportra, ha intermolekuláris (molekulák közötti) hidrogénhidat képez a hidroxil-csoport, mintha a molekula belsejében kialakuló, intramolekuláris hidrogénhídban vesz részt. Az OH és OD csoportok az IR spektrumban könnyen megkülönböztethető jeleket adnak, s ezek intenzitásaránya jelzi a kétféle csoport előfordulási arányát. A kétféle inter-, vagy intramolekuláris asszociáció viszont a molekula térszerkezetétől függően jöhet létre, tehát a hidrogénhidas szerkezet típusából következtetni lehet a molekula térszerkezetére. Ezeket a vizsgálati eredményeket később kandidátusi értekezésemhez is felhasználtam. A tudományos cikkek megjelentetéséhez, nemcsak külföldi, de még hazai lapokba is, akkoriban munkahelyi engedély kellett. Ezt az első külföldi cikket kizárólag a professzor társszerzőségének köszönhettem, aki azzal is megtisztelt, hogy engem jelölt meg első szerzőnek. Nekem mint fiatal vegyészkutatónak évekig az *Acta Chimica Hungarica* volt az egyetlen lehetőségem, hogy idegen nyelven publikálhassak. A cikkek ellenőrzése, cenzúrázása még az 1970-es évek végén is létezett. A GYKI-ban a kutatási igazgatóhelyettes, Toldy Lajos tiszte volt az engedélyek megadása. Ebből aztán az a mókás eset adódott, hogy a vele közös cikkünk beküldését saját maga engedélyezte.

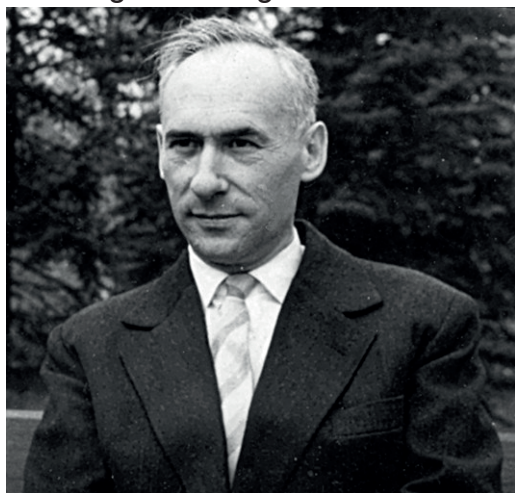
A Szerves Kémiai Tanszéken Müller professzor munkatársa volt Lempertné, akinek szintén méréseket végeztem. Később vele írtuk meg azt a publikációt, amelyben legelőször számoltunk be, magyar szerzőkként, egy szerkezetkutatási probléma NMR spektrumok alapján történt szerkezetigazolásáról. Ő kért meg, hogy férje, a KOKI kutatója számára is végezzek vizsgálatokat. Lempert Károly aztán átkerült a BME Szerves Kémiai Tanszékére, amelynek később vezetője, s akadémikus lett. Vele alakult ki egy, az 1970-es évek elejéig tartó több közös cikket eredményező együttműködés.

A közös cikkeink közül az egyik egy figyelemreméltó, s addig példa nélküli eredmény volt. Lempert munkatársai előállí-

tottak két olyan vegyületet, amelyek reverzibilisen egymásba alakíthatók voltak aszerint, hogy oldószerből kristályosították, vagy szublimálták őket. Az anyagpárok egy-egy tagja fizikai tulajdonságait illetően jelentősen különbözött a másiktól. Az IR-spektrumok vizsgálata alapján megállapítottam, hogy úgynevezett dezmotropok, külön-külön tisztán előállítható és eltartható tautomerek. Akkor ez teljesen szokatlan, új jelenségnek számított. Lemperték nem hitték el és csak hosszas rábeszélésemre álltak rá, hogy publikáljuk. Évekkel később kedves barátomnak, Kálmán Alajos professzornak átadták az anyagokat, hogy röntgen-diffrakcióval vizsgálja meg szerkezetüket, mert még akkor sem bíztak az általam javasolt szerkezetekben. A krisztallográfiai vizsgálat véglegesen bizonyította igazam. A diffrakciós vizsgálat lett kiinduló pontja a Kálmán Alajossal kialakult gyümölcsöző, sok közös eredményt és mindkettőnknek Széchenyidíjat hozó együttműködésünknek.

Az ELTE-n töltött éveim más eredményeket is hoztak. 1962-ben útban volt első gyermekünk, Anikó. Mikor kiderült, hogy jön a baba, megígértem feleségemnek, hogy ajándékol ledoktorálok. Nagy elánnal álltam neki a disszertáció-írásnak.

A szigorlati vizsga nem okozott nehézséget. Varsányi profesz-

Varsányi György

szor volt a vizsgabizottság elnöke, akivel akkor már tegező viszonyba kerültünk. Akkoriban a doktorálás nem volt divat vegyész körökben. Amikor bevitettem a disszertációm az egyetemre, Nagy József dékán (későbbi rotáriánus klubtársam és barátom) beleolvasva azt mondta:

– Miért nem adod be kandidátusnak?

Büszkén vittem hát a művem közvetlen főnököm, Magyar Károly GYKI-s igazgatóhelyettes elé, és vártam a szerintem megérdemelt elismerő szavakat. Ő pedig lekicsinylő arckifejezéssel azt mondta:

– Jó dolga van a kolléga úrnak, hogy munkája mellett erre is jutott ideje!

Kissé leforrázva távoztam. Hogy komolyan gondolta, amit mondott, kiderült a következő szombaton, amikor fél hat tájt beállított egyetemi szobámba ellenőrizni, hogy ott vagyok-e.

Feleségemnek tett ígéretem teljesítése azonban veszélybe került. A kémiai képletek és az ábrák egy részének elkészítésével a tanszéki fotóst és rajzoló, Herényi Károlyt bíztam meg, aki gyönyörűen dolgozott, a képleteket nyomdai minőségben, nyomdai ólombetűkkel, fényezett papírra nyomva készítette, majd fotózta le, de rendkívül megbízhatatlan, bohém ember volt. Tudta, hogy határidős munkát vállalt, amihez tölem időben megkapta a kéziratokat, de egyre csak halogatta a munka elvégzését. Heteken át kértem, sürgettem, szidtam hiába. Az lett a nóta vége, hogy feleségemet be kellett vinnem szülésre a kórházba, de a disszertáció még nem volt készen. Heves szemrehányásaim hatására ekkor végre nekiállt Herényi a munkának. Aznap egész éjjel, előbb vele, majd amikor elkészült az ábrákkal és képletekkel, a könyvkötővel dolgoztunk – akit nagy kezservesen rábeszéltem a hajnali munkára – és reggelre készen állt a disszertáció. Addigra éppen megszületett Anikó lányunk.

Így lettem három évvel a diplomaszerzés után – elsőként egykori tanuló társaim közül – egyetemi doktor. A GYKI átsorolt segédmunkatársiból tudományos munkatársi beosztásba.

Még egy – később jelentőséget nyert – eseménye volt az 1962-es évnek. A Magyar Kémikusok Egyesülete szervezésében a KFKI fiatal kutatója, Tompa Kálmán tanfolyamot tartott az NMR spektroszkópia elméleti alapjairól. Pusztán érdeklődésből jelentkeztem a tanfolyamra. Nem sejtettem akkor, hogy szakmai pályafutásom későbbi legfontosabb szakterületével ismerkedtem meg.

A Műszaki Kiadó felkérte Bor Györgyöt és Holly Sándort a Magyarországon akkor éppen hogy csak ismertté váló nagyműszeres szerkezetkutatási módszer, az infravörös spektroszkópia tárgyú könyv megírására. Bor a veszprémi MÁFKI kutatója, az IR-spektroszkópia egyik hazai úttörője volt. (1968-ban disszidált és előbb Olaszországban, majd Svájcban ért el sikeres tudományos karriert.) Holly Sándor az MTA KKKI alkalmazásában Varsányi György munkatársa volt. Mindketten kiváló szakemberek, de túlságosan sokat vállaló, és kissé bohém természetű emberek voltak. Ennek az lett a következménye, hogy a sokadik határidő be nem tartása miatt a kiadó a szerződésbontást helyezett kilátásba. Erre Bor végleg lemondta a könyv-írást, Holly pedig társat keresett. Rám gondolt, mert diplomamunkámhoz az IR-méréseket az ő laboratóriumában végeztem. Fiatal szakemberként számomra megtisztelő volt a lehetőség, ezért örömmel vállaltam a könyv-írást. Abban állapotunk meg, hogy fele-fele arányban írjuk meg a könyvet. Gözérővel láttam neki, s a Fodor-kutatócsoportban tartott előadássorozatom vázlatai nagy segítséget nyújtottak. Könyvünk fontos része, saját gyakorlatunkból vett példákat, spektrumaik alapján ismeretlen, új vegyületek szerkezet-felderítését tartalmazta. Azonban társ-szerzőm még alig fogott bele a maga részének megírásába, amikor már végeztem a magaméval. A szerződésben kikötött határidő lejárt. Ekkor társszerzőm azzal állt elő, hogy vegyek át tőle újabb részeket, sőt egész fejezeteket kellett helyette megírnom. A vége az lett, hogy a könyv közel négyötödét én írtam meg. IR könyvünk évtizedeken át az egyetlen magyar nyelvű monográfia volt, amelyből több generáció ismerhette és tanulhatta meg ennek a kémiai kutatómunkában nélkülözhetetlen nagyműszeres mérési módszernek az elméletét és gyakorlatát.

A könyv-írás kezdetétől a megjelenésig eltelt öt év az egyik legtevékenyebb, legnagyobb erőfeszítéseket követelő szakasza az életemnek. Ekkor doktoráltam, ekkor költöztem át az ELTE-ről Újpestre. Ott kellett berendeztem először az IR-labort, majd az NMR-labort, beleástam magam a számomra szinte

teljesen ismeretlen, vadonatúj tudományágba, az NMR spektroszkópiába. Közben született két gyermekünk is, ami, noha a gyerekekkel kapcsolatos teendők oroszlánrésze feleségemnek és velünk lakó édesapámnak jutott, számomra is sok otthoni elfoglaltsággal járt.

Első ízben 1963-ban vettem részt és tartottam előadást nemzetközi konferencián. Ebben az évben Budapesten rendezték a *European Congress on Molecular Spectroscopy* tudományos konferenciát. Akkor még nagyon gyatra német tudásom miatt drukkoltam, hogy nehogy kérdést tegyen fel valaki az előadás után. De bizony volt jelentkező, aki szerencsémre azt mondta, hogy mivel nagyon érdekli a téma és részletesen szeretne róla beszélgetni velem, arra kér, hogy inkább a szünetben beszélgessünk. Megkönnyebbülve vettem tudomásul, hogy nem a nagy plénum előtt kell vizsgáznom német nyelvből. A szünetben Günther Snatzke (becenevén Spéci) bonni professzor elmondta, hogy ő tud magyarul, de nem olyan jól, hogy szakmai beszélgetést folytassunk, s ezért arra kér, hogy beszélhessen németül, de én nyugodtan beszéljek magyarul. Hát ez nem ment. Túlbecsülte akkori magyar nyelvtudását és nem értette, hogy mit mondok. Én viszont az ő szörnyű bécsi dialektusát nem értettem. Azt javasoltam, hogy cseréljünk: ő beszéljen magyarul, én németül. Attól kezdve aztán remekül ment a konverzáció. Mindketten lassan, egyszerűen fogalmazva beszélünk és jól megértettük egymást. Snatzke aztán a CD-spektroszkópia egyik legelismertebb nemzetközi szaktekintélye lett. Elmesélte, hogy a Monarchia szülötteként (Bécsben látta meg a napvilágot) kötelességének érezte, hogy az egykori Monarchia egy másik nyelvét is megtanulja, s a magyart választotta. A nyelvtanulásban segítette az 56-os magyar menekült technikusnője, meg rendkívüli nyelvtelhetsége: hat nyelven beszélt jól, s még továbbiakat is alapfokon. Egy napon levél érkezett tőle, hogy szerezzek jegyet a nemzetközi borversenyre, Budapesten. Ügyes titkárnőm, Bella kinyomozta, hogy ez egy zártkörű szakmai rendezvény, ahol nemzetközi szakértők minősítik az italokat. Mondtam Bellának:

– Maga nem ismer lehetetlen, kérem, intézze el!

Elintézte! Két lemondott külföldi szakértő helyett mi mehettünk a rendezvényre. Spéci időben megérkezett a verseny színhelyére, a Vajdahunyadvárba. A többi bírálóval együtt pontozó lapokat kaptunk és népviseletbe öltözött csinos lányok hozták egymás után a borokat. Megvizsgáltuk a fénytörését, átlátszóságát, megszagláztuk, majd pedig sorban megízleltük a bormintákat – mindenben utánozva a többieket. Csak abban nem követtük őket, hogy nem köptük ki az italt, hanem lenyeltük. A szünetekben Spéci kamatoztatva nyelvtudását mindenkivel szóba elegyedett, és az italok hatására a társalgás központjává vált. A verseny végén és később többször is biztosított róla, hogy élete legszebb élményével ajándékozta meg.

X. fejezet

Családalapítás

*„Nem az állandó fogadkozás a hűség bizonyítéka,
hanem az egyszer kimondott és megtartott fogadalom.”
(William Shakespeare)*

Későn érő típus vagyok. Gimnazistaként, társaim nagyobb részével ellentétben, még egyáltalán nem udvaroltam. Ebben része volt édesanyám akkoriban bekövetkezett halálának – megszakadt, illetve hosszú időre szünetelt nálunk a társsági élet – és annak, hogy fiúgimnáziumba jártam, és a közeli rokokók között sem volt leány.

Első felnőttkori vonzalmam agráregyetemi hallgatótársnőm, Valika iránt nem terjedt túl néhány közös mozin, sörözésen, sétán. Nagyon kedves, babaarcú, szőke kislány volt, aki nagy odaadással hallgatta előadásaim irodalomról, történelemről, zenéről. Amikor elvittem egy Lohengrin-előadásra az Operába, rettenetesen unta, s ez kissé lehűtötte a lelkesedésem. Átkerülve a Műegyetemre, elváltak útjaink. Ott az első évben egy rendkívül attraktív évfolyamtársnő komolyabb vonzalmat keltett bennem, annyira, hogy fizika zárthelyit is írtam helyette. Tanárunk, Szathmáry József összeszedve a zárthelyiket meglátta az általam átnyújtott papírlapon Magda nevét. Egy pillanatra megdöbben, aztán átvette a dolgozatot, ezzel a megjegyzéssel:

– Mindig nagyra becsültem a gavallérokat!

Az igazán komoly érzelmek a gyengébb nem iránt a forradalom idején, az eseményekkel is összefüggésben támadtak bennem. Másik évfolyamtársnőnk, Ildikó iránti vonzalmam a közös rokonszenv, a kommunistaellenesség révén mélyült el. Ahogy enyhült a kijárási tilalom, naponta meglátogattam Honvéd utcai otthonában, ahol nővérével és szüleivel órákon át bridzs-partikat játszottunk. A forradalom bukását követő letargikus idők viszont nem kedveztek a kellemes együttléteknek.

Későbbi feleségemet, Bándi Juditot a Műegyetemre átkerülve ismertem meg, hiszen évfolyamtársak lettünk. Az udvarlók valósággal körül nyüzsögték. Nemcsak a legszebb, legcsinosabb lányok egyike volt az évfolyamon, de ráadásul a magyar pingpong válogatott tagja, élsportoló. Az órák végén hárman-négyen ugrottak, hogy fölsegítsék a kabátját, csapatostul kísérgették és vitték a táskáját. Nem álltam a többiek közé, sőt még bosszantott is a túlzott népszerűsége. Utólag azt hiszem azért, mert már akkor

Jutkával a BME-n

egyre jobban tetszett. Ekkor jött 1956. október 23-a. Hajnalban, harmadmagammal a 14 pontot sokszorosítottuk, és reggel bevittük a Budafoki út felőli, földszinti előadóterembe, hogy azok is hallják, akik nem voltak ott az esti nagygyűlésen. Közben készülődtünk a délutánra tervezett, a poznanai vérengzésre válaszoló szolidaritás-felvonulásra a Bem-szoborhoz. Jutka néhány hallgatónő társával indult nemzetiszínű szalagot vásárolni a kokárdákhoz. A forradalom kezdeti szakaszában történő, közös fellépés volt az első szorosabb kapocs közöttünk.

Az 1957/58-as tanév őszi szemeszterében Varsányi György professzor speciális kurzust hirdetett IR-spektroszkópiából. Ez volt Magyarországon az első egyetemi előadás ebben a témakörben. Varsányi különösen vonzódott a csinos, fiatal hallgatólányokhoz, így Jutka is a meghívottak között volt. Mikor ezt megtudtam, azonnal jelentkeztem én is a tanfolyamra. A tárgy aztán túl nehéznek bizonyult a többiek számára, és mire vizsgára került sor, egyedül maradtam. Így lett belőlem IR-spektroszkópus, s így fűződött szorosabbra Jutkával való kapcsolatom az együtt hallgatott előadások során.

Ötödévben ugyanarra a tanszékre és azonos tématerületre jelentkeztem, mint ő. A diplomalaborban ugyanannak az asztalnak a szemben lévő oldalán dolgoztunk, s egy éven át egymás közvetlen közelében töltöttük a napokat. Végül már a vizsgákra

is együtt készültünk. A diplomaszerezés évének karácsonyán volt az eljegyzésünk, s a következő évben, a születésnapomon kötöttünk házasságot. Esküvőnket a városligeti Jáki-kápolnában tartottuk, ahol aztán aranylakodalmunkat is megünnepeltük. A templomi esküvő akkor bátor tettnek számított. Azóta több mint fél évszázad telt el boldog együttlétben. A Gondviselés nagyszerű feleséggel, gyermekeimet a legjobb édesanyával, unokáimat az ideális nagymamával ajándékozta meg. Sportkarrierjét feláldozva, szakmai előrehaladását az enyémnek alárendelve, rossz természetemet végtelen türelemmel viselve áll mellettem, jóban-rosszban.

Kezdetől az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézetben dolgozott, végigjárva a munkahelyi ranglétrát annak a főosztálynak lett a vezetője, ahol friss diplomásként munkába állt. Ledoktorált, de tudományos fokozatot nem szerzett. Ennek ellenére munkaterületén, az élelmiszer-kémiában, s ezen belül a toxikológiában az egyik legnagyobb szaktekintélynek tartották, s tartják máig is. Az ELTE TTK Vegyészkarán 80 éves koráig

Esküvői kép (1960)

Jutka az OÉTTI-ben (1961)

oktatott. Hihetetlen türelemmel és ösztönös pedagógiai érzékkel foglalkozott gyermekeinkkel és unokáinkkal. Mindig csodáltam, hogy mindenkivel természetes és közvetlen kapcsolatot tudott teremteni anélkül, hogy túlságosan bizalmaskodó lett volna. Személyem, enyhén szólva is megosztó természetének szöges ellentéte. Sok mindenki jóindulatát köszönhetem az ő közvetítésének.

Jutka beilleszkedése a családomba gyorsan és zökkenőmentesen ment. Érte ugyan egy-két

meglepetés, például amikor, mint menyasszonyomat, bemutatam nagyanyáméknál a családnak, Pali néném az eseményt így kommentálta:

– Mit vétett ez a szegény lány, hogy az Isten így bünteti!

A pesthidegkúti élet összeházasodásunk idején még kimondottan vidékies volt. A vizet még első gyermekünk születésekor is a közeli utcasaroktól, nyomós kútból hordtam. Nem volt csatorna, gáz, járda, földút vezetett a házuk előtt.

Azért néha közöttünk is akadtak házastársi perpatvarok. A forradalom oroszok általi eltiprása kapcsán tettem néhány gyermeked fogadalmát, amelyekhez konokul ragaszkodtam. Ilyen volt, hogy soha többé nem veszek részt április 4-i és november 7-i ünnepségeken, május 1-i kivonuláson. Lett is belőle elég sok kellemetlenségem. Azt is megfogadtam, hogy nem nézek meg orosz filmeket, nem veszem kezembe orosz szerzők könyvét, és

nem engedek be háztartásunkba semmilyen orosz gyártmányú terméket. Utóbbi fogadalmam vezetett első házastársi torzsalkodásunkhoz. Kaptunk ajándékba egy orosz gyártmányú Rakéta porszívót, amit első hevületemben kidobtam emeleti szobánk ablakából. Feleségem ezt igen rossz néven vette.

Három gyermekünk született. Elsőként 1962-ben Anikó, aki az ELTE Bölcsész karán szerzett diplomát, a Leuveni Katolikus Egyetemen doktorált, és jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docense, az idegen nyelvű lektorátus vezetője. Első férje fiatalon elhunyt, és csak évtizedekkel később ment újra férjhez Kincses Károly fotóművészhez. Első házasságából született legidősebb unokánk, Anikó, családi becenevén Micuka, aki a leuveni egyetem tanársegéde.

Ildikó 1965-ben született. Kertészmérnöki diplomát szerzett, férje szintén a Kertészeti Egyetemen végzett. Négy fiúgyermekük van. Közös gyümölcsfeldolgozó vállalkozásuk immár negyedszázada sikeresen működik, termékeik nemzetközi díjat nyertek. Vejem, Szutor Tamás, akinek nagyapját, a beregszászi református papot az oroszok Kárpátalja elfoglalásakor meggyilkolták. Bence unokám az Edinburgh-i egyetemen másodéves mérnök-közgazdászhallgató. Bálint hamarosan érettségizik, Bontond és Bulcsú még általános iskolások.

Zoltán fiunk izgalmas körülmények között született 1968-ban, mert feleségemnek a terhesség alatt epe- és vesegörcsei voltak. Ennek ellenére Zoltán szerencsésen, minden komplikáció nélkül megszületett. A Műszaki Egyetemen szerzett általános mérnöki diplomát. Néhány évet egy német szakértő csoportnál dolgozott, majd állást vállalt egy nemzetközi ingatlan tanácsadó cégnél. Két gyermeke született. Eszter Anna negyedik osztályos, míg Balázska, a családi név továbbvivője második és a Vasas focistája.

Apósom, dr. Bándi Andor mellett, hogy az Egészségügy-minisztériumban dolgozott, mellékállásban haláláig praktizált. Ő szervezte meg és építette ki az országos KÖJÁL hálózatot. Apósom és édesapám is szerettek kártyázni. Hétvégi családi

A három gyerek: Ildikó, Anikó és Zoltán

ebédek után, nyaraláskor hármásban ultiztunk, vagy ha volt negyedik, tarokkoztunk. Apósom gyakran járta a vidéket a járványügyi állomások ellenőrzésére, és ha tehettem, vele tartottam. Az ország minden sarkán a helyi orvosokkal munka után nagy tarokkcsatákat vívtunk.

Feleségemnek négy testvére volt. Legidősebb sógorom, Bándi Andor, a békéscsabai kórház fül-, orr, gégész főorvosa, a legfiatalabb, Barnabás ugyanott egy baromfivállalat egyik vezetője volt. Mindketten fiatalon meghaltak. Középső sógorom, dr. Bándi Domokos, a dunaújvárosi kórház nyugalmazott főgyógy-szerésze, sógornőm, Zsuzsanna építészmérnök. Az ő pályaválasztásában döntő szerepem volt. Mindig kis irigységet éreztem azok iránt, akik munkájuk eredményét láthatják. Ezért beszéltem rá Zsuzsit az építészmérnöki pályára. Érdekes volt, mert sikeres karriert futott be, sok szép épület áll ma az ő tervei alapján.

Domokos sógoromnak Kulcsón, a Duna partján van egy kis telke. Minden év május havának végén itt gyűlik össze a ro-

konság családi napra. Feleségem szüleinek 12 unokája, 37 dédunokája és már két ükunokája van. A házastársakkal együtt évente 30-50 tagú társaság gyűlik össze.

Nem vagyok templomba járó ember, de a keresztény erkölcsök az alapjai életfelfogásomnak. Rákóczi György fejedelemmel vallom: „Ha Istennel van dolgom, nem a templomba, hanem a hálókamrámba megyek.” Reformátusnak kereszteltek a Szilágyi Dezső téri templomban, ahol szüleim és fiam esküvője is volt. Az esküvőnket is templomban, a városligeti Jáki kápolnában tartottuk. Aranylakodalmunkat is itt ünnepeltük. Volt azonban olyan időszak az életemben, amikor minden vasárnap ott voltam a templomban. Az ötvenes-hatvanas években, amikor tiltották. De nemcsak a tiltás miatt voltam templomjáró, hanem feleségemet is gyakran elkísértem misére. A Damjanich utcai „templompótló” pincehelyiségbe jártunk, amit a lerombolt Regnum Marianum helyett kapott a katolikus egyház. Ez volt ugyanis akkor az egyedüli hely, ahol a *Himnusz*t és a *Szózat*ot hallhattam és énekelhettem.

Feleségem sohasem mulaszt misét, s ez néha nem volt egyszerű. Egy külföldi utunkon vasárnap reggel érkeztünk Bécsbe, és csak késő éjszaka indultunk tovább. Volt hát egy egész napunk Bécs megnézésére (előzőleg egyikünk sem járt ott). Vasárnap lévén, a misét is a programba kellett iktatnunk. Ámde úgy jött ki a lépés, hogy több templomhoz is elkésve, „csöngetés után” értünk oda. Eltelt a nap, sok mindent láttunk a városból, de idejében misét találni nem sikerült. Előszedtem minden, akkor még igencsak gyatrácska német tudományom, és egy idős nénit megkérdeztem, hogy esteledvén hol van még mise Bécsben. Türelmesen végighallgatott, aztán kedvesen csak ennyit mondott: „Kedvesem, beszéljen nyugodtan magyarul, úgy is jól megértem.” Konstatáltam, hogy a német kiejtésem úgy látszik, még mindig nem tökéletes. A néni jól eligazított és izzadtan, porosan, fáradtan, de időben odaérve, leroskadtunk a jó hűvös és szinte teljesen üres templom padjára. Egy idős pap bácsi prédikált, nagyjából imígyen: „Ti gyarló, bűnös semmirekellők!

Szórakoztok, táncoltok, esztek-isztok, mulattok ahelyett, hogy Isten házában bánnátok bűneiteket!” Hát, pont mi és velünk együtt még az az egy-két ember, akik hallgattuk, igazán nem érdemeltük meg a dorgálást.

Bár templomba ritkán jártam, az egyházi adót mindig fizetem. Amióta bevezették az adó „kétszer egy százalék intézményét”, azt is a református egyháznak és a sárospataki kollégiumnak adom. Sok éven át Pesthidegkúton az egyházi adó beszédője, „perzekutor” édesapám és családuk barátjának felesége, Szilágyiné, „Csuli” néni volt, de amióta meghalt, nem volt módom fizetni. Ezért azóta minden évben a Pataki Alapítvány számára utalok át megfelelő összeget. Ha már szóba került Szilágyi Mihály, ő még a kolozsvári időkből volt barátja édesapámnak. Ősei némettanárként érkeztek Erdélybe, valamikor a XVIII. században, de aztán áttelepedtek Magyarországra. Eredeti neve Helmuth Schnitzler volt, de 1945-ben jónak látta Szilágyi Mihályra magyarosítani. Beceneve pedig „Smudi” volt. Ezt felesége adta neki, ami a „smucig disznó” rövidítése.

Egykori hittantanárom és cserkészparancsnokom, Hegyaljai György utódja a pesthidegkúti református gyülekezet lelkészeként Dobos Károly volt. Károly bácsi gyakori vendég volt nálunk, mert keresztapám vezette és intézte az egyházközség könyvelését. Nagyon kedves, barátságos, de hihetetlenül makacs ember volt. Minden tiltás ellenére hittanórát tartott az általános iskolásoknak. Ezért minden vasárnap este érte jött a rendőrség, bevitték a kapitányságra, és hétfőn reggel aztán hazaengedték. Ez afféle társasjáték jelleggel folyt éveken át. Károly bácsi szörnyen bőbeszédű volt, és attól kezdve, hogy a nagyműveltségű, kitűnő szónok és prédikátor Hegyaljai tisztét átvette, az istentiszteletek hossza duplájára nőtt. Ennek nagy része volt abban, hogy lassanként elmaradtam a templomból.

Amikor megszületett második leányunk, Ildikó, elhatároztuk, hogy bármi áron gépkocsit veszünk (másként nem tudtuk volna megoldani a gyerekek szállítását, egyiket óvodába, másikat bölcsődébe). Keservesen összekuporgattuk egy Wartburg

Zoltán esküvője

árának felét, és vártuk a csak évek múlva esedékes kiutalást, bízva abba, hogy addigra összejön a kocsi árának a másik fele. Csakhogy a kocsi váratlanul heteken belül megérkezett. Mit volt mit tenni, beletörődtünk, hogy el kell adnunk a kiutalást. Károly bácsi ennek hírét vitte, és Dobos nagytiszteletű úr unokaöccse, a neves popzeneszerző, Dobos Attila jelentkezett vevőként. Ahogy illik, bemutatkozással kezdtük. Sohasem használtam a doktori címem, de a vevő Dr. Dobos Attilaként mutatkozott be, a doktort jó erősen hangsúlyozva. Erre fölfortyantam, és közöltem vele, hogy én, Dr. Sohár Pál mégsem adom el a kiutalást. A végén a család összeadta a szükséges pénzt, és átvehettem az első autót.

Házastársi hűségünket a Gondviselés azzal jutalmazta, hogy megülhettük aranylakodalmunkat, ugyanott, a városligeti Jáki kápolnában. Szűk körben, néhány jó barát társaságában ünnepeltünk, jómagam hajzatban ugyan meggyérülve, kilókban viszont alaposan gyarapodva, de változatlan jó kedéllyel.

XI. fejezet

A GYÓGYSZERKUTATÓ INTÉZET FÉNYKORÁBAN

*„A világ Isten-szötte szőnyeg,
Mi csak visszáját látjuk itt,
És néha a legszebb perceinkben,
A színéből is valamit.”
(Reményik Sándor)*

Az 1965-ös év számomra jelentős változásokat hozott. Felépült a GYKI újpesti központja, amely az MTA Központi Kémiai Kutató Intézete mellett a legnagyobb hazai kémiai kutatóhely lett. Mód nyílt az IR-készülék itteni elhelyezésére, így kiköltözhettem az egyetemről. Ez volt második, de korántsem utolsó sikeres laboralapításom.

Az év első fele életem egyik legmozgalmasabb időszaka volt. Teljes gőzzel dolgoztam kandidátusi értekezésem, és hozzáfogtam a Holly Sándor társszerzőségével készülő IR-monográfia megírásához is.

Újpesten kerültem közvetlen kapcsolatba főnökömmel, az Analitikai Osztály vezetőjével, Mizsei Antallal. Gyógyszerész végzettségű, idős ember volt, eleinte féltette tőlem osztályvezetői pozícióját, de később jó kollegiális kapcsolat alakult ki közöttünk. Idővel megtanultam, hogyan kell bánni a főnökömmel. Az UR-10 készülék mellé, 1967-ben egy második IR-spektrométert is üzembe állítottunk, és elhelyezésére egy külön laboratórium vált szükségessé. Az Analitikai Osztályon volt egy üres labor, amelyet Tóni bácsi kedvence, Szabó Antal „birtokolt”. Ezt szerettem volna megkapni az új műszer elhelyezésére. Tóni bácsi hallani sem akart róla. Néhány napi szünetet tartva az utolsó sikertelen tárgyalást követően ezzel mentem hozzá: „Tóni bácsi! Sokat töprengtem a dolgon, de belátom, hogy neked van igazad, nincs más megoldás, minthogy a Szabó-laborban állítsuk fel az új készüléket.” Tóni bácsi pedig rábólintott. Ezzel a taktikával többször is célt értem vitás kérdések megoldásában.

A Tóni bácsival barátságosra váltó kapcsolat egyik előmozdítója Sztálin születésnapjának közös „megünneplése” volt. Ennek kezdeményezője az intézet nagytekintélyű osztályvezetője, később tudományos igazgatóhelyettese, a kitűnő szerves kémikus, az Állami-díjas Toldy Lajos volt. Toldy rossz kádernak számított, mert édesapja Beregszászon református pap volt. (Kicsi a világ! Csak Toldy halála után derült ki, hogy vejem nagyapja is ott volt lelkész.) Ezért, hogy biztosítsa a pártbéliek jóindulatát, december 21-én meghívta néhány hozzá közel álló kollégáját és egy-két

pártkádert, hogy az Operaház melletti Tokaji-borkimérésben koc-cintsanak vele „Sztálin születésnapjára”. Mielőtt valaki félre érte-né az „ünneplés” jellegét és a résztvevőknek a tömeggyilkos iránt táplált érzelmeit, elmondom, hogy egyik évben vasárnapra esett december 21, és ezért 20-án, szombaton mentünk a Tokajiba. Valaki megkérdezte Toldyt, hogy hát 20-án mit ünnepelnek, mert Sztálin születésnapja 21-én van. Ezt felelte: „Az anyja kínját!”

Ide kívánczik egy anyósomtól hallott és a családban sok-szor felidézett mulatságos eset, ami az ötvenes évek elején, Székesfehérvárott, ahol feleségemék akkor laktak (apósom Fejérmegyei főorvos volt), esett meg. Takarítónőjüknek valami-lyen hivatalos ügyben be kellett mutatnia személyi igazolványát. Az ügyintéző tisztviselő észrevette, hogy a néni kijavította szü-letési dátumát december 21-éről 22-ére. Megkérdezte: „Néni, ki javította ki a dátumot?” – „Hát én-e, magam!” – volt a válasz. Erre szigorúan rászólt a néni: „Tudja-e, hogy ez okirat-hami-sítás, amiért súlyos büntetést kaphat! Miért tette?” A válasz ez volt: „Amióta megtudtam, hogy ű is akkor született, szégyenlet-tem, hogy én is ugyanazon a napon születtem!”

Ha Toldy politikai megnyilvánulásairól esik szó, nem mellőz-hetem azt az esetet, amikor még 1956 előtt felkereste a párt-titkár egy nagy piros kötésű díszes könyvvel, és fölszólította, hogy az általa vezetett osztály is csatlakozzék a többihez, és tegyen felajánlást november 7.-ére, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójára, s azt írja be a piros könyvbe. Toldy pedig ezt írta be: „Felajánljuk, hogy az osztályunkon előállított valamennyi új vegyület olvadáspontját 5 fokkal emeljük.”

A GYKI négy kutatója, Toldy Lajos, szerves kémikus, Bajusz Sándor, peptid-kémikus, Kuszmán János, szénhidrátkémikus és jómagam, a társaság legfiatalabb tagja – az intézeti „agy-tröszt” – ebéd után összejöttünk Bajusz irodájában kávézni. Mivel a kémia más-más területén működünk, tanácsokat, öt-leteket tudunk adni egymásnak. Szakmailag és emberileg is rendkívül hasznosak és tanulságosak voltak ezek a kávézások, amelyekre nosztalgiával emlékezem vissza.

Toldyval akkor vált szorosabbá a kapcsolatunk, amikor az 1970-es évek elején nekiveselkedett, hogy nagydoktori értekezést írjon. Ehhez tudományos publikációkra volt szüksége. A nemzetközi folyóiratok akkortájt kezdtek ragaszkodni a spektroszkópiai úton is alátámasztott szerkezet-igazolásokhoz. Rövid idő alatt fél tucatnál is több cikkünk jelent meg a diszsertációja témájául választott tiazin-tiazolin vegyületek szintéziséről és spektroszkópiai vizsgálatáról. Ennek a kutatásnak legkiemelkedőbb eredménye egy vitatott probléma: a gyűrűlánc tautomériának elnevezett jelenség és a tautomer szerkezet bizonyítására alkalmas H-NMR módszer kidolgozása. Ezt a módszerünket a *Tetrahedron*-ban publikáltuk, de magyarul is megjelentettük a *Magyar Kémia Folyóirat*-ban. Évekkel később a *J. Amer. Chem. Soc.*-ban amerikai szerzők ugyanezt leírták, anélkül, hogy hivatkoztak volna ránk. Írtam a szerkesztőnek, hogy etikus lenne, ha hivatkoznának ránk. Az amerikaiak meg is tették, csak éppen nem az angol nyelvű Tetrahedron-cikkre, hanem a magyar nyelvű fordításra hivatkoztak. Ez a tájékoztatlanságból származó plagizálás, vagy szelídebben fogalmazva ügyeskedés, nem idegen a tudomány világától.

A Toldyval közös cikkeink kapcsán került sor „Doppelgänger”-em újbóli feltűnésére. Hasonmásom léte életem egyik regényes mozzanata. Agráregyetemi tanulmányaim kezdetekor történt. Az első állattanórán a professzor katalógust tartott, és nevem elhangzásakor ketten álltunk föl. Kiderült, hogy az évfolyamon van még egy Sohár Pál, aki egyidős velem. Eredetileg ő is a BME-re jelentkezett vegyésznek, de származása miatt elutasították, és neki is az Agráregyetemet ajánlották fel. A névazonosságot aztán többször is felhasználtuk egymás helyettesítésére. Mivel engem a következő évben felvettek a BME-re, kapcsolatunk megszakadt, és sok év telt el, mire újra összehozott a sors. Az 1970-es évek elején Toldy Lajos akadémiai doktori értekezést írt, és az ehhez szükséges tudományos publikációkban társszerzője lettem. Egy francia professzornő ezekből a cikkeinkből különlenyomatokat kért tőlünk. Elküldött egy listát, amiben húsz

publikációm mellett három olyan cikk is szerepelt, amelyeket nem én írtam. Kikerestem az ominózus cikkeket a könyvtárból. Kiderült, hogy szerzőjük Paul Sohár, a Merck cég New Jersey-i gyáranak munkatársa. Írtam neki, természetesen angolul, hogy küldje el cikkeinek különlenyomatát, s megkérdeztem, honnan van az ősi székely neve. Rövidesen vaskos, kézzel írott levelet kaptam, ami így kezdődött: „Te marha! Én vagyok a druszád az Agrárról!” Ezután rendszeres levelezésbe kezdtünk. Kiderült, hogy 1956-ban disszidált, majd az USA-ban vegyész diplomát szerzett. A Merck-nél dolgozott, hasonló témában, mint én. Másik érdekesség: sokkal később tudtam meg Palitól, hogy van egy Béla nevű bátyja és István nevű öccse, akárcsak nekem (az én bátyám csecsemőként meghalt), és mindkettőnk édesapja Béla. Ha ennyi párhuzam kevés, van még más is. Amikor a 80-as években először hazajöhetett, meglátogatott bennünket. Feleségem felkiáltott, mert Pali úgy hasonlított édesapámra, mint egyik tojás a másikra. Azóta is rendszeresen találkozunk, hol nálunk, hol a balatonvilágosi nyaralójukban. Nyugdíjba vonulása óta Pali irodalommal foglalkozik. Verseket és novellákat ír, és magyar költők, elsősorban erdélyiek, s közöttük Kányádi Sándor verseit fordítja angolra.

Toldy Lajos lett a GYKI kutatási igazgatóhelyettese. Ettől kezdve a korábbinál merevebben, zárkózottabban viselkedett. Egyik kávézásunk kettesben zajlott, Toldy borús kedvében volt. Kibökte, hogy idegzsábától szenved. Arra kért, hogy masszírozzam meg a hátát. Nem nagy szakértelemmel, de teljesítettem óhaját. Másnap nagyon barátságtalanul viselkedett. Felhívott és kiabálni kezdett, hogy nem végeztük el azokat méréseket, amik pedig sürgősek volnának. Nem volt róla tudomásom, hogy az előző napokban vizsgálatra küldött volna anyagokat. Mielőtt szóhoz juthattam volna, belibegett Lajos nehézsúlyú technikusnője, Óorné, és hozta a reklamált anyagokat. Tisztáztuk a dolgot, de Lajos továbbra is barátságtalan maradt. Nem értettem az egészet. Felhívtam Toldyné Rózsát, aki azzal magyarázta a dolgot, hogy a férje napok óta rossz hangulatban van az ideg-

zsábája miatt. Mondtam, hogy tudom, engem is megkért, hogy megmasszírozzam. Erre Rózsa nevetni kezdett. Most már értem, miért dühös magára! Azzal, hogy elárulta gyengeségét, a méltóságán esett csorba. Mikor nem sokkal halála előtt az egykori kávé-társaság tagjai meglátogattuk, hallatlan erőfeszítéssel, fájdalmait leplezve, méltóságát még akkor is megőrizve fogadott bennünket. Fiatalon ment el az egyik legkiválóbb magyar vegyész és gyógyszerkutató, aki emblematisz alakja volt a fénykorát élő Gyógyszerkutató Intézetnek.

Az Intézet igazgatója, Vargha professzor közölte velem, hogy az intézet kapott egy NMR spektrométert, amelynek működtetését rám bízta. Mivel addig kizárólag az IR-módszerrel foglalkoztam, számomra majdnem teljesen új tudományterületet kellett megismernem, az NMR spektroszkópia elméleti alapjait, az új műszer kezelését. Így lettem NMR-specialista és kötöttem ki abban a tudományágban, amely aztán fő kutatási területemmé vált.

Az NMR készülék mellé diplomás munkatársat is kaptam Tóth Gábor, a későbbi műegyetemi professzor és NMR-specialista személyében. Pap Andrásné Lestyánszky Zsuzsa technikus-sal háromra bővült a GYKI Spektroszkópiái Laboratóriumának személyzete. A C-60 jelű NMR-készülékről hamar kiderült, hogy nem tartozik a japán műszeripar remekei közé. A mérés rendkívül hőmérsékletfüggő volt: néhány tizedfok ingadozás már használhatatlanná tette a spektrumokat. Számos más konstrukciós hibára is fény derült. A japán JEOL cég által garantált jellemzők a valóságban sokkal rosszabbak voltak. Abban az időben még ritkaság számba mentek a működő NMR berendezések, ezért a világ minden tájáról fordultak hozzám referenciáért. Megírtam rossz tapasztalataimat a C-60-ról. Ennek eredményeképp egy nap – teljesen váratlanul – beállított a szobámba a JEOL egyik igazgatója és főmérnöke. Fogalmam sincs, hogy tudták elintézni belépési engedélyüket, amit külföldiek lévén a minisztérium adott. Letettek az asztalomra egy üveg Napóleon-konyakot és egy meghívást repülőjeggyel, Tokióba. Az ár az lett volna, hogy

írjak kedvezőbb véleményt a műszerről. Természetesen nemet mondtam. A küldöttek erre szó nélkül távoztak, és sem a konyakot, sem a meghívólevelet, sem a repülőjegyet nem hagyták az asztalomon. Néhány héttel később a vámhivatal értesített, hogy a JEOL cég kicseréli a C-60-at a továbbfejlesztett, új típusra, a HL-60 jelű NMR-spektrométerükre. A csere az intézetnek egyetlen fillérjébe sem került, és az új berendezés valóban kifogástalanul működött.

Vargha professzor próbára akarta tenni az NMR használhatóságát, és egy még Kolozsvárról magával hozott, tisztázatlan szerkezet felderítését kérte. Egy ún. Beckmann-átrendeződés termékéről volt szó, amelyről 1930-ban munkatársaival a *Chemische Berichte* nevű folyóiratban megjelent cikkében írt, de német szerzők megkérdőjelezték a cikkben javasolt szerkezeteket. Vargha a probléma tisztázását kérte. Egy akkoriban felfedezett, ún. sift-reagens technika alkalmazásával sikerült a kérdés végére járni. A sift-reagens technika hazai bevezetése úttörő lépésnek számított. Kiderült, hogy sem Vargha, sem a németek feltételezte szerkezet nem helytálló. Valójában két cisz és transz gyűrű-izomer keveréke a termék. Ezt a *J. Heterocyclic Chemistry* című folyóiratban 1972-ben közzétettük. Negyed századdal később, 1996-ban, a már évtizedek óta Kanadában élő, nagytekintélyű kémia professzor, Fodor Gábor hosszú cikkben számolt be az *Acta Chimica Hungarica Moldels in Chemistry* hasábjain ugyanerről a reakcióról, nem hivatkozva a mi cikkünkre. Reklamációra a szerkesztő valósággal könyörgött, hagyjam annyiban

Vargha László professzor

a dolgot, mivel világhírű tudósról van szó. Végül is úgy értékeltem az esetet, kitüntetésnek tekinthetem, hogy negyed század múltán is az enyémmel azonos eredményeket közlésre érdemesnek tartja a nagytekintélyű Fodor professzor.

Alig, hogy befejeztem az IR-könyv kéziratának utolsó részét, Holly arra kért, hogy vállaljam el helyette egy „rövid” fejezet megírását a BME Mérnöktovábbképző Intézet kiadványában. Megtudtam,

hogy akárcsak az IR-könyv esetén, a sokadik határidő lejártakor sem készült el a kézirattal, egyetlen sort sem írt meg a fejezetből, míg a két társszerző, Inczedy János adjunktus (későbbi akadémikus) és Kántor Tibor tudományos munkatárs a maguk részével elkészültek. Társszerzőm megnyugtatót, hogy természetesen a szerzői honoráriumot átengedi, csak ahhoz ragaszkodik, hogy az ő neve is szerepeljen a jegyzet szerzői között. Beleegyeztem, főként kollegialitásból, hogy a társszerzők munkája ne menjen kárba. Éjt nappallá téve még karácsony előtt megírtam a *Molekulaspektroszkópia. Az infravörös és Raman színképek elmélete* című jegyzet-fejezetet. Azért írtam meg aztán egymagam az NMR-könyvet, mert nem szerettem volna még egyszer hasonló helyzetbe kerülni a társszerzőkkel.

Az elvégzendő IR és NMR vizsgálatok száma a nagy létszámú kutatógárda és bővülő intézeten kívüli együttműködéseim következtében rohamosan nőtt, de csak két év múltán kaptam két újabb technikust, amikor már végképpen nem győztük a méréseket. A spektrum-értékeléseket magam csináltam, s ezek-

Tömögspektrométer szemlén
Brémában (1969)

ben az években rendszeresen este kilenc-tíz óráig dolgoztam. Mire elhagytam a GYKI-t, már jóval túl voltunk a huszonötvezredik IR-méréseken is.

1965-ben tettem le a német nyelvvizsgát. Alaposan felkészültem, megtanulva az összes rég nem használt igeidőt és ragozást, de beszédképességem elég gyatra, szókincsem igen-csak szegényes volt. A hírhedt vizsgáztató helyszínén, a Rigó utcában előttem hárman voltak, s mindnyájan sokkal jobban tudták a nyelvet, mint én. Az egyik németnyelvű idegenvezető volt, a másik középiskolai német nyelvtanár, a harmadik német anyanyelvű kereskedelmi levelező. Mind a hárman megbuktak. Utánuk mentem be vizsgázni és megkaptam a középfokot. Az akkori vizsgáztatók nem a tényleges nyelvtudást, hanem a nyelvtani ismereteket értékelték. Később, amikor már jól beszéltem németül, de rég elfelejtettem a vizsgára bemagolt, idejét múlt nyelvtant, én is simán megbuktam volna a Rigó utcában.

A kandidátusi nyilvános védésen minden jól ment, kivéve az egyik tekintélyes bíráló bizottsági tag kérdését, amit nem értettem, de valahogy kivágtam magam. Varsányi professzor volt az elnök, akinek a sikeres védés után mindezt bevallottam. Nevetve mondta:

– Én sem értettem, mit kérdez. Az ő kérdései mindig ilyen konfúzusak.

Kandidátusi értekezésem témája az ún. hidrogén-hidas (asz-szociációs) szerkezetek vizsgálata, az ezekben résztvevő OH és NH csoportoknak a H-kötések jellegétől függő IR-jellemzőinek meghatározása, rendszerezése, elméleti értelmezése és felhasználása a szerkezet-felderítésben. Ezt a lényegét tekintve elméleti témát saját gyakorlatból vett, s a H-hidak típusának azonosítására épülő szerkezet-igazolásokkal szemléltettem.

A kandidátusi fokozat megszerzése tovább növelte GYKI-beli presztízsem, és 1969-ben tudományos főmunkatársi besorolást kaptam. Munkám elismeréseképpen az akkor tízfős Spektroszkópai Laboratóriumot 1970-ben az intézeti szervezetben rangosabb önálló Spektroszkópai Munkacsoporttá lép-

tették elő, amely közvetlenül az intézetigazgatónak volt alárendelve. A Spektroszkópai Laboratórium 1968-ban két további diplomással erősödött: Horváth Gyula a tömegspektrometriai vizsgálatokat végezte, Méhesfalvi Csabáné az IR és NMR-vizsgálatokban vett részt. A következő évben titkárnőt, illetve adminisztrátort is kaptam, Szanyi Sándorné személyében, valamint két technikussal is tovább nőtt a labor létszáma. Utóbbiak közül Fürjes Attila nemcsak a GYKI-ban távozásomig maradt hű munkatársam, de az 1972-ben belépő másik technikussal, Csákvári Bélánéval együtt az EGYT/EGIS-be is követtek, s ott is kitartottak mellettem.

Ekkoriban nem gondoltam volna, hogy valaha is elkíváncszom majd az intézetből, mert csoportom zavartalan tevékenységét, munkatársaim és a magam szakmai előrehaladását akadályozzák majd.

Tanfolyamokat tartottam a BME Mérnöktovábbképző Intézet szakmérnöki képzésének keretében. Először 1967-ben a *Válogatott fejezetek a fizikai kémiából* című tanfolyamot. Az 1968/69-es tanévben az ELTE-n is tartottam speciálkollégiumot *Rezgési spektroszkópia* címmel. A következő tanévtől megszakítás nélkül, rendszeresen két féléves, heti kétórás speciális kollégiumot tartok, immár közel fél évszázadon át az ELTE-n NMR spektroszkópiából. Erre az ELTE TTK Szerves Kémiai Tanszék vezetője, Kucsmann Árpád professzor kért fel megbízott előadóként. Ez volt magyar egyetemen az első és máig folyamatosan a tanrendben szereplő NMR-tárgyú előadás. Öt évvel később a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen kezdődött el az NMR spektroszkópia tanrendi egyetemi oktatása. Már az első kurzushoz két kötetes jegyzetet állítottam össze a két félév anyagából. A tudományterület példátlan gyorsaságú fejlődését követve az előadások anyaga folyamatosan bővült. Ezért két kötetes könyvet jelentettem meg 1976-ban az Akadémiai Kiadónál, majd a további robbanásszerű fejlődéssel lépést tartva, e könyvet a Kémia Újabb Eredményei sorozatban megjelent, két újabb kötettel egészítettem ki 1983-ban.

Az első előadássorozat idején az NMR spektroszkópia alig volt még ismert a magyar vegyészkutatók körében. Ennek fő oka az akkori tudományos elszigeteltség mellett a műszerezettség katasztrofális elmaradottsága volt. Így érthető, hogy az első években többségben voltak a már diplomás kutató kollégák, hallgatóim gyógyszeripari kutatók és egyetemi oktatók voltak. Más szakok és más egyetemek tanulói sem hiányoztak az előadásokról. A volt tanítványok közül ma már többen akadémikusok, professzorok, illetve az MTA doktorai. A közel félévszázadra visszatekintve talán nem szerénytelen állítás, hogy az NMR speciális kollégium hozzájárult az ELTE vegyészkarának eredményes oktatási tevékenységéhez.

XII. fejezet

Bonn

*„Az igaz barát a kezedet fogja
és a szívedet simítja.”
(Gabriel García Márquez)*

Heinrich Wamhoff, a bonni egyetem szerves kémiai intézetének fiatal docense az 1956-os forradalmat követő években részt vett a magyar menekültek megsegítésében. Egyetemi kutatócsoportjába később is több magyar fiatal és ösztöndíjast is befogadott, közöttük Matolcsy Györgyöt, az MTA Növényvédelmi Kutatóintézetének osztályvezetőjét, aki hazatérése után 1969-ben felhívott azzal, hogy Wamhoff Budapestre készül, és szeretne velem találkozni. Akkor már hosszabb ideje leveleztünk. Abból a témából írt összefoglaló tanulmányt a szerves kémia eredményeit feldolgozó enciklopédia, a Huben-Weyl sorozat számára, amelyben több publikációm jelent meg, és munkájához cikkeim különlenyomatát kérte. Ez lett gyümölcsöző szakmai együttműködésünk közel fél évszázadon át, haláláig tartó szoros barátságunk kezdete. Vendégkutatói meghívást kaptam tőle Bonnba, és 1970-ben két hónapot töltöttem kutatócsoportjában. Kint tartózkodásom idején IR-vizsgálatokat végeztem az általuk előállított vegyületek szerkezetének felderítésére. Mivel e területen nem volt szakemberük, rövidesen egyszemélyes közintézménnyé váltam. A diákok tucatszám hozták anyagaikat, néha valósággal sorban álltak a szobám ajtajában a vizsgálati mintákkal. Kutatásaikban való közreműködésem közös publikációk sorát eredményezte.

Albérletet is Wamhoff szerzett számomra, egy idős hölgnél. Ottlétemkor hárman voltak albérlők: Vopelius professzor, a kölni egyetem közgazdaság tanára, Dahlmeier úr, a bonni színház művésze és Kajtár Márton, későbbi kollégám az ELTE Szerves Kémiai Tanszékéről. Bohém társaság volt. A professzor mindig késő este jött meg Kölnből, Marci barátom dél körül kelt és aztán hajnalig benn dolgozott az egyetemen, Dahlmeier pedig a színházi előadások után, éjfél tájt érkezett haza, emelkedett hangulatban.

Vendéglátónk, Mutti Kalthoff – így kellett szólítanunk – nagyon megkedvelte Marci otthonról hozott szilvapálinkáját, és az albérlőtársak hajnali hazaérkezésekor, a kortyolgatástól jókedvre derülve, szinte minden áldott nap a legjobb álmomból költöttek fel.

Az ösztöndíjat a Heinrich Hertz alapítványtól kaptam. Amikor átvettem, barátom kevésnek találta. Kiderült, hogy igaza volt, mivel legmagasabb tudományos fokozatként a németek számára ismeretlen kandidátusit írtam be, s azt hitték, hogy nincs doktori fokozatom, és alacsonyabb napidíjat utaltak ki. Amikor igazoltam a doktori címem, akkor sűrű elnézések közepette kifizették a különbözetet.

Barátomat gyakran elkísértem a városba, amikor ügyes-bajos dolgait intézte. Egy alkalommal azt kérte, várjam meg, amíg hivatalos ügyeit intézi.

– Ich harre Deiner – Várok rád! – válaszoltam, mire nagy hatóban tört ki. Kiderült, hogy egy elavult, elfeledett kifejezést használtam. A némettel ugyanis azért kezdtem komolyabban foglalkozni, mert szerettem Wagner operáit. Ezt az archaizáló fordulatot is valamelyik zenedrámájából vettem.

Feledhetetlen első bayreuthi látogatásom is ennek az útnak köszönhető. Hazafelé feleségemmel, aki utánam jött, elmentünk álmain városába egy *Parsifal* előadást meghallgatni. Azért választottam a *Parsifal*-t, mert ennek a szocialista műítészek szerint „klerikális, dekadens” Wagner-műnek hazai előadása akkoriban reménytelennek látszott. A nagyszerű énekesek, a káprázatos kórus, a csodálatos zenekar, az utolérhetetlen akusztika, Wieland Wagner színpadképei és rendezése lenyűgöző hatást gyakoroltak a hallgatóságra. Feleségemmel, akinek ez volt az első nyugati útja, később többször is eljutottunk Bayreuthba.

A következő években visszahívást kaptam Bonnból, és ki is engedtek egy-egy hétre. A fárasztó, 16 órás oda-vissza vonatozásokért kárpótolt a Rajna-völgy, s különösen a Bonn–Koblenz–Mainz szakasz lenyűgöző panorámája, a hegyormok mesébe illő várai. Budapest után Bonn az a város, ahol a legtöbbször megfordultam, több tucat tudományos előadást tartottam az egyetemen és a Rotary klubban. 1995-ben, vendégprofesszorként, ismét két hónapra kaptam meghívást. A bonni egyetemre több tucat fiatal kollégát juttattam ki hosszabb-rövidebb tanulmányútra, nagyobb részt Wamhoff barátomhoz, aki időközben

egyetemi professzor lett. Közös nézeteink és kedvtelésünk, a filatélia szorosra fűzte barátságunkat. Henner (ez volt Wamhoff beceneve) ismertette meg velem a Rotaryt, cserében megszerettettem vele a Wagner-zenedrámákat. Az együtt meghallgatott operák és a Rotary klubjaiban zajló előadásaink még inkább elmélyítették kapcsolatunkat.

Javaslatomra az ELTE TTK díszdoktorává fogadta. Ő lett a Magyar Kémikusok Egyesületének egyetlen tiszteletbeli, nem magyar tagja. Mindezt azért a szeretetért, ragaszkodásért, amit Magyarország iránt tanúsított, s főként a sok és sokféle önzetlen segítségért, amit magyar kollégáknak és barátainak nyújtott.

Henner révén sok bonni barátra és ismerősre tettem szert. Első ottlétemkor a Szerves Kémiai Intézet igazgatója Tschesche professzor volt. Óriási respektussal rendelkezett, vigyázállásban jelentettek neki. Kiderült, hogy gyűjti a magyar bélyegeket, így cseretársak lettünk. Ezért pertut ivott velem. Ez olyan szenzációnak számított – korát illetően apám lehetett volna –, hogy hírként jelent meg az egyetemi hirdetőtáblán.

Első bonni tanulmányutam idején, az akkor 84 esztendő, volt tanszékvezető, Burckhardt Helferich még naponta bejárt dolgozni. Amikor megtudta, hogy egy magyar vendég van a tanszéken, magához kéretett. Elmondta, hogy a II. világháború előtt többször járt Magyarországon, jól ismerte Zemplén és Bruckner professzorokat, Müller Sándor pedig doktorandusza volt Berlinben. Tőle tudtam meg, hogy a budapesti ügetőpálya a Kerepesi úton van, és az 1920-as években a 24-es villamos járt ott.

Bonnban a kémiai fakultást átköltöztették a régi Kekulé épületből a város szélén, a Venus-Bergre telepített modern épületbe. Ez volt a nyilvános negyed, és még ma is az, ami vég nélküli élcélődésekre adott alkalmat a fakultásbelieknek. Amikor megkérdeztem, mi az oka, hogy az egyetem több tucat épületben működik a városban, a válasz ez volt:

– Több száz éve egy nagytermészetű kölni bíboros titkos légyottjai színhelyéül számos palotát építtetett városszerte. Később az egyház az épületeket az egyetemnek ajándékozta.

Az egyik legkedvesebb történetet a Poppelsdorfer Allee-ről hallottam. Ez egy fasorral szegélyezett út, amely a régi kémiai épülettől a vasútállomásig vezet, de átvágja egy széles autóút. Amikor erről az átvágásról a városvezetés határozott, az oktatók kecskékkal és tehenekkel vonultak ki tüntetni, hivatkozva egy több évszázados törvényre, amely szerint a professzorok egy tehén, a docensek egy kecske legeltetésére jogosultak az Allee területén.

Éppen kint tartózkodtam 1989-ben, mikor sor került az új pápai nuncius, a magyar Kada Lajos beiktatására a város katedrálisában. Henner barátom, mint a Heiliger Graben lovagrend tagja, hivatalos volt az eseményre, és engem is magával vitt. Kodály *Missa brevis*e és egy Liszt zsoltár hangzott el a templomban magyar nyelven. A fogadás egy kolostor lovagtermében zajlott. Kada az ajtóban mindenkivel kezet fogott. Amikor ránk került a sor, barátom magyar honfitársaként mutatott be. Mire a nuncius így köszöntött:

– Gratulálok Horn Gyulához!

– Excellenciás uram, mi ezt otthon másként látjuk! – válaszoltam.

XIII. fejezet

MÁSODIK ÉVTIZED A GYÓGYSZERKUTATÓ INTÉZETBEN

*„Lehetnének talán még emberek,
Hisz megvan bennük is, csak szendereg
Az emberséghez méltó értelem.
Mondjátok hát, hogy nem reménytelen.”
(Radnóti Miklós)*

1971 júliusában elhunyt első szeretett főnököm, Vargha László professzor, a GYKI igazgatója. Új korszak kezdődött, amely végül távozással végződött.

Négyen pályáztak az igazgatói posztra, szakmailag kétségtelesenül a kiváló szerves kémikus, Toldy Lajos volt a legalkalmasabb jelölt, de református pap édesapja és a kommunista rendszert elutasító felfogása esélytelenné tették. Két további pályázót, akik igazgatóhelyettesekként az intézet egykor Kőbányán működő részlegének, a „Köbikulának” vezetői voltak, kutatói súlyuk, vagy inkább súlytalanságuk tette esélytelenné. Egyikük, szinte megszállottan tört az igazgatóságra. Nem sokkal utána infarktusban halt meg. Esete táplálta meggyőződésem, hogy a kudarcélmények okozta stressz gyakori kiváltója a betegségeknek. Végül Láng Tibor lett a GYKI igazgatója. MSZMP tagként és a párt vezetőségének tagjaként eleve neki állt a zászló.

A GYKI, mint sok más munkahely is, minden évben Télapó ünnepet rendezett a dolgozók gyermekei számára. Feleségemmel elvittük három gyermekünket. A személyzeti vezető, Szűcsné Mária, aki addig leplezetlen ellenségességgel viseltetett irányomban, egy csapásra beleszeretett csemetéimbe. Mária egyszerű, de jó szándékú asszony volt, aki csepeli párfunkcionárius férjének köszönhette fontos beosztását. Irántam táplált utálatának egyik forrása barátja, a Műszaki Osztály vezetője, Baranya volt, akivel az IR készülék üzembe-helyezése kapcsán ismételten nézeteltérésekbe kerültem. A másik forrás „elvi” természetű volt. A Mikulás-ünnep után irodájába hívott. A nagy páncélszekrényből kivett egy vastag dossziét, személyzeti anyagomat, kiemelt egy papírlapot és odaadta. A BME 1957 májusában készült káderlapja ezzel a tömondattal kezdődött: „Nyíltan fasiszta.” Ekkor értettem meg, hogy 1959-ben miért nem kaptam állást hónapokig.

Szakterületem, az NMR spektroszkópia az 1970-es évtizedben példátlan fejlődésen ment át. A nagyobb teljesítményű számítógépek elterjedése, és ezzel együtt a nagy mennyiségű adat gyors tárolása lehetővé tette a mérési adatok Fourier-

transzformációs (FT) matematikai átalakítását, és ezáltal a pulzusgerjesztés módszerének alkalmazását. Ez a két körülmény a műszerek teljesítőképességének több nagyságrenddel való javulását eredményezte. Ennek köszönhetően hozzáférhetővé váltak – a hidrogénrezonancia egyeduralmát követően – az NMR számára az érzékletlenebb atommagok, mindenekelőtt a C-13 izotóp. A ^{13}C -NMR spektrumok vizsgálata óriási információ-gazdagodással járt a szerkezetkutatás számára.

Ezért aztán lankadatlanul szorgalmaztam egy számítógép-vezérelt, pulzusgerjesztéssel működő FT-spektrométer beszerzését, még a Vargha-éra vége felé, de közbejött az igazgatóváltás, és halogatták a megrendelést. Végül, 1973-ban megérkezett a 100 MHz-es PFT-NMR spektrométer, némi bonyodalmak után. Az akkori amerikai külügyminiszter, Kissinger aláírása szerepelt az embargós készülék kiviteli engedélyen, amelyet úgy kaptunk meg, hogy kötelezettséget vállaltam, hogy kizárólag tudományos kutatási célokra használjuk a berendezést.

Életem folyamán, ha belefogtam valamibe, azt energiáim összpontosításával igyekeztem a lehető legrövidebb idő alatt jól megcsinálni. A nagydoktori értekezést 1971-ben lényegében negyedév alatt megírtam. Ez azért volt lehetséges, mert a dolgozat anyaga nagyrészt már megjelent tudományos folyóiratokban. Az értekezés címe: *Az IR és NMR spektroszkópia alkalmazása izomer vegyületek szerkezetvizsgálatában*. Amíg egyetemi doktori és kandidátusi disszertációimat még kizárólag IR-vizsgálatokról írtam, a nagydoktori értekezésben már az NMR spektroszkópia jutott főszerephez. A tárgyalt tíz kutatási téma tíz különböző vegyületcsoport spektroszkópiai tulajdonságainak tanulmányozása, eredetileg ismeretlen, új molekulák szerkezet-felderítése. Közülük négy GYKI-beli kollégákkal, kető az ELTE Szerves Kémiai Tanszékével és a Szegedi József Attila Tudományegyetem Szerves Technológiai, illetve Szerves Kémiai Intézeteivel, egy pedig a BME Szerves Kémiai Tanszékével, illetve az MTA Növényvédelmi Kutatóintézetével együtt végzett kutatások eredményeit foglalja össze. Nagydoktori érte-

kezésemből látható, hogy kutatómunkám jelentős részét intézetben kívüli együttműködésekben végeztem. A NÖVIKI-vel 1970 és 1997 között folyamatos szerződésem volt. Nagyjából ugyanekében az években, előbb a JATE Szerves Kémiai Intézete, majd a SZOTE Gyógyszervegytani Intézete számára kollegiális segítségképpen növekvő számú vizsgálatot végeztem. Alkalmanként más intézményektől is kaptam rövidebb-hosszabb megbízásokat, így későbbi munkahelyeimtől, az EGYT-től és az ELTE Általános és Szervetlen Kémiai Tanszékétől.

A NÖVIKI együttműködés egy tanulságos és mulatságos intermezzója egy közös cikkíráshoz kapcsolódik. A vegyületekről a spektroszkópiai vizsgálatok kimutatták, hogy szennyezettek, így publikálásra alkalmatlanok. Arra kértem a témavezető Matolcsy Györgyöt, hogy munkatársával tisztíttassa meg a mintákat. A visszkapott anyagok azonban továbbra is szennyezettek voltak. Felhívtam Matolcsyt és dühösen közöltem vele, hogy szennyezett anyagokról nem lehet cikket írni. Mindezt kevésbé irodalmiasan fogalmaztam meg. Amikor legközelebb ott jártam, a labor falán a következő kiírást olvashattam: „SzARBÓL nem lehet gyémántot köszörülni! (Sohár)”

A nagydoktori védésemre 1973. január 15-én került sor az MTA Nagytermében, amelyik megtelt. A DSc fokozat megszerzése után, 1974-ben tudományos tanácsadónak soroltak be, de ez nem jelentette az intézetben belül helyzetem javulását. Sőt, éppen ellenkező következménnyel járt. A Személyzeti Osztály ismét fokozódó figyelmével tüntetett ki. Azzal támadtak, hogy egyedül a mi részlegünkben nem alakult szocialista brigád. Mit volt, mit tenni, beadtam a derekam. Erre eléem raktak egy hosszú listát, csupa szovjet kiválósággal, hogy válasszak nevet a leendő szocialista brigádnak. Másnap bejelentettem, hogy mivel a mi laborunkban működik az infravörös készülék „Infravörös brigád” lesz a nevünk. Az ezt a brigádnevet tartalmazó tagsági igazolványt, igazgatói, párt- és szakszervezeti titkári aláírással, pecséttel ma is őrzöm.

A nagydoktori védést követően, nekifogtam egy NMR-

monográfia megírásának. Kiindulásul az 1970-ben megjelent kétkötetes egyetemi jegyzet szolgált, amelyet speciális kollégiumom anyagából állítottam össze. Okulva az IR-könyvvvel szerzett tapasztalatokból, egyedül vágtam bele a munkába. A könyv 1976-ban jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában, a tudományterület első magyar szakkönyveként évtizedekig versenytárs nélkül segítette a fiatal generációk megismerkedését az NMR-spektroszkópiával.

Miközben szakmai tekintélyem a hazai tudományos közéletben egyre nőtt, az intézet vezetésével fokozatosan romlott a kapcsolatom. Az új igazgató párttag volt, de tudtuk, hogy templomba jár. Miközben előkelő helyezésem volt fekete listáján, többször vitt kísérőnek a külföldi vendégekhez. Egyik ilyen alkalommal a Kárpátia étteremben – két pohár bor elfogyasztása után – rákezde a székely himnuszt. Úgy kellett elhallgattatni. Szakmai ismeretei gyérek voltak, ezt mértéktelen önbizalommal ellensúlyozta. Kandidátusi értekezését első menetben botrányos körülmények között elutasították. Közszájon forgott, hogy a disszertációja lényegét jelentő szintetikus munkát egyik beosztottja végezte. Nem rejtettem véka alá véleményem szakmai kompetenciájáról, s ez eleve meghatározta kapcsolatunkat.

Egy ízben közölték, hogy a szovjet ipari miniszter tesz látogatást az intézetben, készüljünk fel méltó fogadására. Lázas készülődés kezdődött. A gázpalackokat elszállították, az írógépeket begyűjtötték. Laborunkban szivárgott egy vízvezetékcső a falban, aminek javítását többször is hiába kértem. Reméltem, hogy a miniszteri látogatásnak köszönhetően végre megjavítják a csövet. Leadtam egy munkalapot a Műszaki Osztálynak, kérve a sürgős javítást. Mégsem történt meg, és az ördög ezúttal sem aludt: amikor a miniszter és népes kísérete a laborban volt, a csempézett fal nagy csörömpöléssel leomlott a látogatók lába elé.

Másnap Láng vészjóslón számon kérte, hogy miért nem intézkedtem. Elé tettem a miniszteri látogatás előtt leadott munkalap másolatát. Az igazgató se köpni, se nyelni nem tudott. Láng igazgatói módszerei közé tartozott, hogy vezetői posztok-

ra teljesen alkalmatlan személyeket választott ki. Száva József például úgy lett az analitika főosztályvezetője, hogy fogalma sem volt az analitikáról. Cserébe a magas beosztásért, túrnie kellett az igazgató megalázó zsarnokoskodását. Elárulta, ha hívja az igazgató, előtte mindig bevesz egy nyugtatót.

Helyzetem romlásához a GYKI-ban az is hozzájárult, hogy a felsőbb hatóságokkal is bajszot akasztottam. Elrendelték, hogy minden vezető köteles részt venni egy többhetes nyári „foxi-maxi” tanfolyamon. A „foxi-maxi” a marxista-leninista egyetem gúnyneve volt. Egyetlenként megtagadtam a részvételt. Nyílt következménye ugyan nem lett a dolognak, de megítélésem az intézetvezetés részéről tovább romlott.

Az sem vált javamra, hogy védelmembe vettem a fiatalabb munkatársak közül a „nehézfiúkat”. Visszaemlékezve a GYKI-beli első éveimre, igyekeztem a kritikus, ifjú titánoknak segíteni. Ezt az önkéntes patrónusi szerepet a tudományos közéletben is felvállaltam. A BME egyik őstehetségének, Nagy Józsefnek akadémiai doktori értekezését azért kísérelték meg elutasítani, mert szakmai eredményeit a sokáig halogatott védelem idején részben túlhaladottnak ítélték. Hasonlóan méltánytalan bírálatban részesült egy vidéki kolléga kandidátusi értekezése is. Mindkét esetben sikerült kiharcolni, hogy a valós szakmai érdemek alapján döntsenek a tudományos fokozat odaítéléséről. Mérhetetlenül irritált, hogy míg komoly eredményeket elért szakemberek formai okokból nem nyerték el a tudományos fokozatot, mások párttagságuknak köszönhetően, igen gyenge teljesítményekkel jutottak hozzá. Egyik védencem, Vizi Béla, a veszprémi

Vizi Béla kisplasztikája (1985)

Vizi Béla portréjának hátoldala

egyetem elméleti kémiával foglalkozó docense, aki hobbyból szobrászként is értékeset alkotott. Védése kapcsán kerültünk baráti kapcsolatba, és ennek köszönhetem, hogy két érmet készítettem rólam. Nem szívesen álltam kötélnak, de kicselezett. Egy doktori védésre, a bizottság elnökeként Veszprémbe kellett utazzak. Vizi a védés időpontját három órával korábbinak írta meg. Kijött elé a vonathoz és nem az egyetemre, hanem a lakására vitt, hogy modell üljek neki. Az első érmet hátára nemesi címert tervezett, adományozási joggal felruházott „királyként” szignálva a portréra nevét ekként: V. Béla. Mikor elárultam, hogy a Sohár családnak van nemesi címere, akkor még egy portrét készítettem és a hátoldalára ennek egy részletét véste. Viszonzásul vállaltam egy kiállításának megnyitását 1989-ben, a Fáklya klubban. Megnyitóból idézek itt egy mondatot: „A szerkezetkutatói munka betűkkel és számokkal rögzített eredményei, még ha könyvekben, publikációkban dokumentálhatóak is, a tárgyi-asult munka közvetlen látványát, amilyen a szobrászé is, nem adhatják meg. Ha van bennem egyfajta hiányérzet a szakterülettel kapcsolatban, ez az”.

A GYKI igazgatója az évek múlásával egyre erőteljesebben érezte rosszindulatát. Leveleimet cenzúrázták, vagyis felbontották, hivatalos küldeményeimet csak a főnökségen keresztül

adhattam postára. Az Intézet átszervezése során új főosztályt szerveztek, ide sorolták az Analitikai Osztályt, és vele a munkacsoportomat. Új főnököm Farkas Lajos preparatív kémikus lett. Vele előzőleg éveken át dolgoztunk együtt, közös cikkünk is megjelent, és ajánlásommal egy évig ösztöndíjjal dogozhatott Bonnbán, Wamhoff barátomnál. Farkas pompás példáját szolgáltatta annak a nézetemnek, hogy a hatalom visszaélésektől mentes elviselése intelligencia kérdése. Alig néhány nappal főosztályvezetői kinevezése után, új főnökömként ellenőrző látogatást tett laborjainkban és kioktatott arról, hogyan szervezzem évek óta sikeresen vezetett csoportom munkáját. Nem engedélyezték külföldi utazásaimat, nem köthettem – mint korábban – megbízási szerződéseket és nem vállalhattam intézeten kívüliek számára vizsgálatokat. A fizetésemelési és jutalmazási listák végére kerültem, ha egyáltalán rajta voltam ezeken.

Hazai és külföldi tudományos együttműködéseimet minden módon akadályozták. Sorra elutasították a külföldi konferenciákon való részvételemet. A VIII. European Congress on Molecular Spectroscopy (EUCMOS) koppenhágai konferenciájára meghívtak plenáris előadást tartani. Már le volt foglalva szállodai szobám, amikor közölték, hogy nem kapok vízumot. Végül társ-szerzőm, Varsányi professzor vitte el az előadást „elő-poster” formájában (akkor még nem volt divat a poster-előadás). Ez az eset később megismétlődött egy madridi konferencia kapcsán, amikor az intézetigazgató utazott helyettem. Mindezt egy ideig szó nélkül tűrtem, a végén azonban már munkatársaim is hátrányt szenvedtek miattam. Az utolsó csepp a pohárban az volt, amikor a kollégáim és barátaim kezdtek elhúzódní tőlem. Két évtizednyi sikeres munka után nem maradt más választásom, mint más munkahely után nézni.

Az EGYT-ben addigi pályafutásom legjobb munkafeltételeit biztosító, ennek köszönhetően legtermékenyebb néhány évem következett. A predesztináció megint megmutatkozott, vagy ha tetszik, amikor leginkább szükségem volt rá, a Gondviselés megsegített!

XIV. fejezet

A GYÁRBAN – EGYT/EGIS

*„A műveltség jó sorban ékesség, balsorsban menedék.”
(Arisztotelész)*

Amikor a legszorultabb helyzetben voltam, jött a váratlan segítség. 1979-ben az EGYT rossz vezetése majdnem csődbe vitte a patinás gyógyszergyárat. A kétségbeesett mentési akció egyik lépéseként visszahívták a „klerikális reakciósként” a gyárból eltávolított kitűnő kémikust, Pallos Lászlót, akkor a budakalászi Gyógynövény Kutató Intézet munkatársát. Csak azzal a feltétellel vállalta, ha kutatási igazgatóként maga hívhat meg munkatársakat. Korábban szakmai kapcsolatban voltunk: több vegyületéről készítettem IR és NMR spektrumokat. Pallos Laci személyében nemcsak a lehető legjobb főnököt, de igaz jó barátot is nyertem. Nyolc gyermeket neveltek kedves feleségével, Máriával, aki technikusa volt az egyetemen. 26 unokájukkal a hazai vegyész-társadalom „rekorderei”. Induláskor felkért, hogy építsek spektroszkópai laboratóriumot, keressek alkalmas munkatársakat és szervezzem meg a gyár számára a szerkezetkutatás nemzetközi színvonalú, korszerű, hatékony bázisát. Addig nem is álmodott kutatási lehetőségekhez és műszerekhez jutottam.

1980. január elsején lettem az EGYT/EGIS gyár dolgozója, és több mint egy évtizedig maradtam. Siralmas körülmények fogadtak. Harmadmagammal egy irodában kaptam helyet, afféle átjáró házban, ahol állandó nyüzsgésben kellett dolgoznom. A leendő labor számára egy évek óta használaton kívül álló, elképzelhetetlenül lepusztult állapotban lévő egykori tápszer-gyártó részleget jelöltek ki, de ennek lakhatóvá tétele várhatóan hosszú időt követelt.

Amíg tétlenségre voltam kárhoztatva, részben a műszerek beszerzése előkészítésén, részben az Akadémiai Kiadónál megjelent NMR könyvem angol kiadásán dolgoztam. A kommunista diktatúra évtizedeiben a magyar szerzők nem rendelkezhetek szabadon alkotásaikkal. A szellemi termékek külföldi kiadását a Szerzői Jogvédő Hivatal intézte, a tudományos művek külföldi megjelentetésének privilégiuma az Akadémiai Kiadót illette meg. Ők pedig nyugati cégekkel közös kiadásokra törekedtek a sikerebb terjesztés érdekében. A kiadó az angol Hilger céggel tárgyalta a közös kiadásról, amellyel viszont igen rossz tapasztala-

Dolgozószobám az EGYT-ben (1983)

taim voltak (Holly Sándorral írt IR könyvünk velük közös kiadása, hosszú huzavona után végül megghiúsult.)

Kapóra jött, amikor 1978-ban eljutott hozzám a floridai CRC Press kiadványtoborzó levele. Több kollégám biztatására írtam a kiadó igazgatójának, s megkérdeztem, hogy ér-

dekelné-e őket NMR könyvem kiadása. A végleges döntéshez 12 (6-6 amerikai és európai) szakember véleményét kérték ki, s az egybehangzó támogatás nyomán a CRC Press döntött a kiadásról. A neheze azonban csak ezután következett. Az amerikaiak közölték, hogy csak velem készek szerződni, az Akadémiai Kiadóval közös megjelenésről szó sem lehet. Azt az eleinte reménytelennek látszó feladatot kellett megoldanom, hogy az Akadémiai Kiadó mondjon le a közös kiadás jogáról. Két év huzavona után, több MTA bizottság és magyar szaktekintély javaslatára az Akadémiai Kiadó végül lemondott a kéziratról. Így elhárult minden akadály. A CRC Press-szel 1980 tavaszán, röviddel az EGYT-be kerülésem után szerződtem.

A szakterület példátlan mértékű fejlődése miatt az 1976-ban megjelent magyar kiadáshoz több új fejezetet kellett írnom, és a magyarul meglévőket is jelentős mértékben át kellett dolgoznom. Az új fejezetekből a *Kémia Újabb Eredményei* című, az MTA által kiadott sorozatban, két önálló könyvet állítottam össze, amelyekért az Akadémiai Kiadótól nívódíjat kaptam.

A kézirat kiküldése és a korrektúrák lebonyolítása nem ment egyszerűen. Minden a Szerzői Jogvédő Hivatal közvetítésével zajlott. A vicces az volt a dologban, hogy a hivatal ügyintézője egy szót sem tudott angolul, így azt írhattam volna, amit akartam.

1981 tavaszára elkészült és a CRC Press-nél megjelent a könyvem. Az egyetemi oktatásban sok országban, az USA több

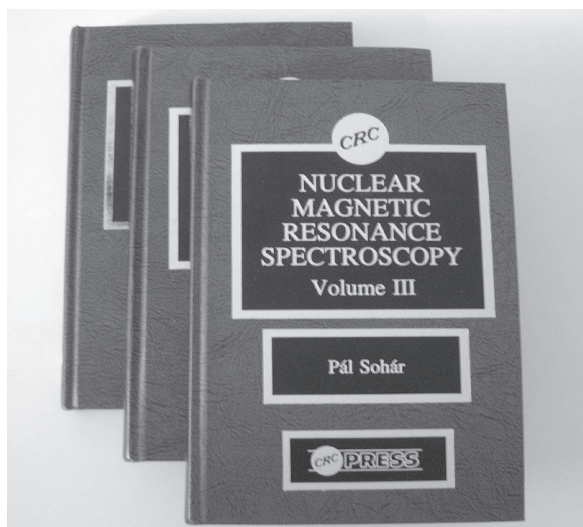
egyetemen, Belgiumban, Németországban, Japánban, Brazíliában és Indiában is használják. Sajnos, Magyarországon alig néhányan ismerik és borsos ára miatt még kevesebben jutottak hozzá.

Közben a műszerek megrendelése is megtörtént. Sokadik sürgetésemre végre komolyabban hozzáfogtak a tápszerkonyha átépítéséhez. Regénybe illő kalandokon át épült az Önálló osztály, sorozatos akadékoskodás, értetlenség és hozzánemértés hátráltatta a munkát.

Amikor már minden elkészülni látszott, még egy utolsó botrányra is sor került a laborépítés utójátékaként. A műszerek zavartalan működéséhez klimatizálni kellett a laborokat. A magyar gyártmányú klímaberendezéssel azonban rossz tapasztalataim voltak a GYKI-ból. A jászberényi hűtőgépgyár egy induló repülőgép hangját produkáló, túlméretezett monstrumot gyártott, amely állandóan elromlott. Utána néztem hát, hogy milyen berendezések kaphatók a piacon. Egy nyugatnémet gyártmányú gép megrendelését javasoltam. Hetekig tartó huzavona kezdődött a Műszaki Osztállyal. A végén beadták a derekukat, de nyilatkozatot íratnak alá velem, hogy vállalom az anyagi felelősséget. Szerintük a berendezésnek nem elegendő a teljesítménye. Megjött a gép és pompásan működött sok éven át. Kiderült, hogy a tervezéskor rajzaikon felcserélték az égőit, s számításaik ezért hoztak rossz eredményt. A műszerek beszerzése sem volt egyszerű. A „szocialista tervgazdálkodás” velejáró-

Mérés közben

CRC Press-nél megjelent könyveim (1981)

jaként év vége felé gyakran lehetett állami támogatást kapni, amelynek azonban rendkívül rövid, teljesíthetetlen határidejű feltételei voltak. (A túlzott óvatosságból viszont tartott pénzet az év végéig el kellett költeni). Erre számítva időben begyűjtöttem az ajánlatokat. Amikor menetrendszerűen

befutott év végén a támogatási tájékoztatás, a szükséges dokumentumokat csak ki kellett vennem az íróasztal fiókjából. Így jutottunk egy modern Fourier-transzformációs IR és egy szupravezető mágnessel működő, számítógép-vezérelt 250 MHz-es FT-NMR-csúcsműszerhez, elsőként az országban.

Időközben a munkatársak toborzása is megtörtént. Ütőképessé, jól képzett, lelkes kis társaság állt össze. A hozzám besoztott Hollósi Andrea és Zimonyi János mellé két hűséges volt GYKI-beli technikus, Csákvári Béláné és Fürjes Attila is utánam jöttek a gyárba. Ugyancsak a GYKI-ból követett két nagyon tehetséges, fiatal munkatársam, Mátyai György és Pelczer István. Pista kiváló NMR-specialista lett, s később nagy karriert futott be az USA-ban. Az ELTE-ről ugyancsak két nagy tudású fiatal kolléga, Ősapayné Balogh Klára és dr. Kövesdi István jöttek. Titkárként is kaptam, Mogyorósiné Párnai Éva személyében, egy kiváló műszermérnök, Dobrovolszky András, az informatika egyik legelső hazai specialistája egészítette ki a csapatot. Andrea később egy nagy gyógyszergyár termékismertető mérnöke lett Németországban, Klára a San Diegói egyetem oktatója az

USA-ban. András az élelmiszerminősítés informatikai módszereinek kidolgozójaként Németország EU-szakértője lett. Ezzel a csapattal kutatómunkám is szárnyakat kapott. Kutatási igazgatónk, Pallos László támogatásával nyugodt munkára volt lehetőségem. Amíg GYKI-s éveim végén akadályoztak a publikációírásban, addig itt munkahelyi előljárom minden módon biztosította ehhez az optimális körülményeket.

Sajnos, ennek a békés, tudományos eredményekben gazdag időszaknak a nyolcvanas évek derekán vége szakadt. A gyár vezérigazgatója és Laci barátom között rossz volt a viszony. Míg Orbán István elkötelezett párttag, az utolsó szocialista kormány idején parlamenti képviselő, addig Laci konzervatív nézeteket valló, mélyen vallásos ember volt. Az ő sikeres szabadalmi eljárásai, például az általa kidolgozott Halidor gyógyszer, tartotta életben a gyárat. Amikor közeledett hatvanadik évéhez, nyugdíjaztatásának potenciális időpontjához, a „vezér” nekem kínálta fel utódlását. Felhasználva Laci amerikai útját, főosztályvezetőséget kínált azzal, hogy Laci nyugdíjazása után én leszek a kutatási igazgató és addig is, Laci feje fölött átnyúlva őt mintegy kiszorítva az ügymenetből, közvetlenül vele, Orbánnal intézzem a kutatási igazgatóság dolgait. Természetesen elutasítottam, hogy szövetkezzem a barátom ellen, aki meghívott a gyárba. Közvetlenül hatvanadik születésnapját követően Lacit nyugdíjba küldték. Ezután a „vezér” barátságtalan gesztusai sűrűsödtek. Korábban sem kedveltük egymást, de Laci barátom kivédte a köztünk felmerült nézeteltéréseket. Az EGYT-t ez idő tájt keresztelték át EGIS-nek. Hagymány volt, hogy a szocialista ünnepek kapcsán „összetartást” rendeztek a magasabb beosztásúaknak. Ez két-három napos „elvtársias együttlét”, ivászatot jelentett a gyár fonyódi üdülőjében. A rendezvényeknek alig leplezett egyik célja a résztvevők zsarolhatóvá tétele volt a főnökség számára. Odakerülésem után én is meghívást kaptam, amit köszönettel elhárítottam. Ezért aztán hamar feketelistára kerültem, amihez hozzájárult az is, hogy Pallos „kegyencének” számítottam.

Laci betartotta a meghívásomkor tett ígéretét. EGYT-korszakom alatt a gyár fedezte egy-egy utazásom költségét évente felváltva Európába vagy a tengerentúlra. Így került sor rögtön az első évben, 1980-ban egy hollandiai, később ausztriai, belgiumi, görögországi, norvégiai, spanyolországi, svájci konferenciákra, és elutazhattam mindkét Németországba, Izraelbe és Kanadába is.

Könyvemnek köszönhettem a Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina meghívását az 1987-ben Halleban rendezett *Nuklear-magnetische Resonanzverfahren in Biologie und Medizin* című Leopoldina Meetingre. A Leopoldina akadémia a kettészakított Németország egyetlen olyan tudományos szervezete volt, amelyet a két német állam közösen működtetett. Ezért a kommunista országok tudományos rendezvényeihez képest ez a meeting fényűző anyagi támogatásban részesült. A meghívott előadók és feleségeik minden költségét fedezték, a legelőkelőbb szállóban kaptunk elhelyezést. Elfoglalva a luxusszállóbeli szobánk, meglepődve láttuk, hogy fényes nappal sötét van. Mikor kimentünk az épületből, kiderült a sötétség oka. A több emeletes épület teljes homlokzatát elfedte egy Honecker elvtársat ábrázoló óriás plakát. Ez volt első benyomásunk az akkori NDK-ról. Jöttek aztán a továbbiak is.

Egy kedves halléi kollégám és bélyeg-cserepartnerem, Siegfried Fittkau professzor meghívott bennünket vacsorára, amelyet hetekkel előbb egyeztetett velünk. Elmesélte, hogy egy külföldi legális meghívásához előre engedélyt kell kérni, és az asztalt is jóval előbb lefoglalni a vendéglőben. Azt is megmagyarázta, hogy miért taxival jött értünk, és nem a saját kocsiján. Miután kerek öt évet várt Wartburgjának kiutalására, kiderült, hogy az új autó akkumulátora lemerült, másik beszerzésére pedig heteket kell várnia.

A város peremén a négy évtizede befejeződött háború gyászos mementói, romos, füstös, gyomok benőtte lakóépületek, üzemek és gyárak maradványai éktelenkedtek. Ezzel szöges ellentétben, a meeting fényűző külsőségek között folyt. A fizikai

előadást egy lipcsei professzor, W. Oelssner, a kémiaiit jómagam, a biológiai témáját pedig K. Wüthrich Nobel-díjas tartotta.

Wüthrich professzort 2004-ben az MTA tiszteleti-tagjává választottuk, de már halléi közös szereplésünket megelőzően is ismeretségbe kerültünk. 1980-ban vele együtt választottak az International Society of Magnetic Resonance (ISMAR) Council tagjának.

Számomra azért is emlékezetes a halléi előadásom, mert az 1956-os forradalom 31. évfordulóján hangzott el. Amikor Fittkau barátommal vacsorázva ezt megemlítettem, rémülten tette az ujját a szájára, hogy elhallgattasson. Ekkor éreztem úgy, hogy valami van abban, hogy Magyarországot a szocialista országok között vidám barakknak tartják számon.

Gyári éveim egy mulatságos epizódja megörökítésre érdemes, ami a külügyi osztályvezetővel, Czinege Lajossal, az egykori honvédelmi miniszter rokonával kapcsolatos. Lajos bácsi bár a gyár rendszerhű törzsgárdájához tartozott, nem volt sem rosszindulatú, sem agresszív ember. Szerény kvalitásai dacára, előkelő rokonsága révén fontos személyiségnek számított, és befolyásos beosztását – ő volt a gyár Külügyi Osztályának vezetője – is nyilván ennek köszönhette. Vele hamar tegező viszonyba kerültünk. S ezt egy asztali naptárnak köszönhetem, melyet háziállatok képei díszítettek. Lajos bácsi arra kért, hogy év végén adjam neki a naptárt (eredetileg állatokkal foglalkozott, azt mondták, hogy birkapásztor volt valahol a Hajdúságban). A naptárral megvásároltam Lajos bácsi barátságát.

Henner (Wamhoff professzor) látogatása az EGIS-ben (1990). Jobbra Pallos László, az EGIS kutatási igazgatója

Egyik beszélgetésünk során ezt mondta: „Palikám, ha kivasalnál valakit (értsd, elgázolnék valakit az autómmal), csak szólj, elintézem!

Nos, amiért felidéztem alakját, az a következő eset: meghívtam kedves barátomat és együttműködő kollégámat, Wamhoff professzort, a bonni egyetem tanárát, akinek korábban két doktorandusza vendégkutatóként járt nálam az EGYT-ben, előadást tartani a gyárba. Ehhez minisztériumi engedély kellett és szabály szerint a gyárban csak a külügyis jelenlétében lehetett külföldi vendéggel tárgyalni. Amikor megérkeztünk a gyárba, Lajos bácsi már a szobámban várt bennünket. Bemutattam őket egymásnak, s barátom kissé meghökkenve vette tudomásul, hogy hármasban fogunk beszélgetni. Lajos bácsi a következők tolmácsolására kért (egy árva szót sem tudott idegen nyelveken, sőt a magyart is törte): „Tisztelt Professzor úr, a vezérigazgató elvtárs és a gyárvezetés nevében nagy tisztelettel köszöntöm gyárunkban és hálásan megköszönöm, hogy drága idejéből arra áldoz, hogy munkatársainkat tájékoztassa a kémiai tudomány legújabb fejleményeiről, s megossza velünk tapasztalatait.” Ezt a szöveget egy papír cetliről, kissé akadozva olvasta fel. Fordításomat barátom egyre nagyobbra táguló szemekkel hallgatta és nem tudta mire vélje a dolgot.

XV. fejezet

TUDOMÁNYOS KÖZÉLET

*„Az embert nem a születés,
a földi rang avatja előkelővé,
hanem a szellem és a jellem.”
(Goethe)*

A kutatói pálya tekintélyes időt igénylő része a tudományos közéletben kifejtett tevékenység. Az MTA Anyag- és Molekulaszerkezeti Munkabizottságának 1969-ben lettem tagja, 1973-tól 1985-ig titkára, majd 1990-től 2005-ig elnöke voltam. Tudományos konferenciák és előadói ülések egész sorát szerveztem. A Fizikai-Kémiai és Szervetlen Kémiai Bizottságnak 1985-től vagyok tagja. A Szerves Kémiai Bizottságnak 2013 óta, az Elméleti Szerves Kémiai Munkabizottságnak 1974 óta. Az MTA Fizikai Bizottságához tartozó Spektroszkópiai Albizottság 1970-ben választott tagjául, de 1976-ban kiléptem.

Az Akadémián, 1994-ben közgyűlési képviselővé választottak. Ezt követően is, egészen akademikussá választásomig, doktor-képviselő maradtam, így részt vehettem a Kémiai Tudományok Osztályának ülésein. A Tudományos Minősítő Bizottságnak 1980-ban lettem tagja, s maradtam egészen a TMB megszűnéséig, majd az ezt felváltó Kémiai Doktori Tanács tagja voltam 2008-ig. Összesen 120 nyilvános kandidátusi és nagydoktori védésen voltam elnök, bizottsági tag vagy opponens.

Náray-Szabó Istvánnal, Gábor édesapjával haláláig tagtársak voltunk az Anyag- és Molekulaszerkezeti Munkabizottságban. Azt, hogy velem sokat beszélgetett, talán a tarokknak köszönhetem. Első alkalommal, 1969-ben, amikor együtt vetünk részt egy kétnapos munkabizottsági ülésen Szántódon, az Akadémia üdülőjében, három idős úr, Náray-Szabó professzor, Sasvári Kálmán, kiváló krisztallográfus és Pócza Jenő fizikus professzor azon sajnálkoztak, hogy nincs negyedik a vacsora utáni tarokkpartizhoz. Hallván beszélgetésüket jelentkeztem, hogy tudok tarokkozni. „Te?” nézett rám Náray-Szabó, s rövid szünet után így folytatta: „No jó, próbáljuk meg.”

Ez a korai vacsora után, úgy 7 óra tájt történt. Már elmúlt éjfél, amikor megszólalt: „Te tényleg tudsz tarokkozni!” Attól kezdve, amint megérkeztünk az ülések színhelyére, Náray professzor máris kérdezte:

– Hoztál kártyát?

Egyik ülés végén felajánlottam, hogy tarokkpartnereimet Wart-

burgommal hazaszállítom. Átkelve a komppal dél körül értünk Füredre, meghívtam utasaimat az akkor vadonatúj Marina szállóba ebédre. Egy pincér bevezetett az étterembe. Rendelés nélkül hozták az aperitifet, előételt, a levest, majd több fogást is, a végén kávé és édességet. Kezdttem egyre rosszabbul érezni magam, hogyan fogom kifizetni négyünk fényűző ebédjét. Félrehívtam a pincért, hogy fizetni akarok. Az illető megrémülve kérdezte:

– Hát nem a pénzügyminiszter vendégei?

Kiderült, hogy egy külföldi közgazdász-küldöttség fogadására tévedtünk be. Így fizetés nélkül, csupán a szokásosnál nagylelkűbb borralalóval megúsztam a dolgot. (A pincér meg jobban örült észrevétlen távozásunknak, mint a borralalónak.)

Opponensi feladataim közül emlékezetes számomra Somogyi László nagydoktori értekezésének bírálata. Részletes véleményemet rövid Goethe-idézettel színesítettem. Ezen felbuzdulva Somogyi hosszadalmas válaszához többoldali Goethe idézetet fűzött. A bizottság elnöke ezután jogosan méltatlankodott a szakmaidegen szövegek idézéséért. Somogyi viszont nagyon hálás volt az elismerő bírálatért (mivel a két másik opponens személyes ellenszenv diktálta indokolatlan fanyalgó, nem épp hízelgő véleményt írt munkájáról). Valószínűleg ennek az eseménynek is szerepe volt abban, hogy bár nem szívesen dolgozott együtt másokkal, szakmai együttműködést kezdeményezett, aminek eredménye több közös publikáció megírása lett.

A bürokratikus és politikai befolyásolástól sem mentes tudományos minősítés egyik szenvedő alanya tarokkpartnerem, Sasvári Kálmán volt. A TMB feladata volt, hogy azokat, akiknek tudományos eredményei megfeleltek a nagydoktori követelményeknek, felszólítsa értekezés benyújtására. Sasvári úgy vélte, hogy a publikációi dokumentálta eredményei messze meghaladják a legtöbb nagydoktori disszertációban szereplőket és méltatlannak tartotta, hogy idős korában, 80 évesen, külön értekezésben bizonyítsa alkalmasságát. Munkatársai felajánlották ugyan, hogy cikkei alapján megírják helyette a disszertációt, de ezt felháborodottan visszautasította:

– Nem vagyok csaló!

A TMB bizottság az időhúzás taktikáját választotta, és botrányt kellett csapnom, hogy pozitív döntés szülessen. A tarokkozásokon kívül Kálmán bácsival egy másik közös „akciónk” is akadt. Egyszer együtt kellett vállalnunk kórházi ügyeletet. Az ő munkatársai révén kerültem ismeretségbe a Nobel-díj bizottság akkori titkárával, a krisztallográfus Peder Kirkegaarddal, aki svéd bélyegeket küldött nekem, én pedig magyar CD-lemezekkel viszonzottam. Peder budapesti látogatásakor szívinfarktust kapott. A Tétényi úti kórházban ápolták és kiderült, hogy az ápolók közül senki sem beszél angolul. Még egy pohár vizet sem kérhet, mert nem értik meg. Ezért ügyeletet vállaltunk addig a néhány napig, amíg külön géppel haza nem szállították Stockholmba. Amikor Kálmán bácsival inspekcióztunk, mesélt a régi Műegyetemről, közös kutatásaikról Náray-Szabóval, valamint az első magyar krisztallográfiai laboratórium létrehozásáról Szegeden. Leveleket is őrzök tőle. Nyolcvanadik születésnapjára küldött jókívánságaimra válaszolva ezt írta: „Szerencse, ha az ember nemcsak arra tekinthet vissza, ami munkájából késztermékként (cikkek, könyvek formájában) létezik, hanem az élőkben (tanítványaiban) láthatja munkája eredményes folytatását.”

A politikai változások felgyorsulásával a tudományos élet, ennek részeként a tudományos minősítés átalakítása is szerepelt. Az átalakítás szükségessége már 1987-ben felmerült, de az akkori hivatalos álláspont szükségtelennek tartotta. 1989-ben a Magyar Kémikusok Egyesülete vállalta fel a kezdeményezést. Bizottságot hoztak létre, amelynek vezetésére én kaptam megbízást. Összehívtam egy akadémikus egyetemi tanárokból álló bizottságot, és kidolgozott javaslatunkat az MKE elnökség is megtárgyalta. Ha némi késéssel is, de javaslataink mind megvalósultak: a TMB és a kandidatúra intézménye kimúlt, az egyetemek visszanyerték a PhD-fokozat adományozásának jogát, a DSc fokozat helyett az MTA adományozta címmé vált és odaítélésének procedúrája átláthatóbbá, a tudományos tel-

jesítményeket reálisabban megítélve, s a feltételek teljesülését szigorúbban megkövetelve korrektebbé vált.

A Kádár-rendszer a legapróbb részletekre, s az emberek legintimebb szféráira is kiterjedő alapossággal tartotta kézben, irányította és ellenőrizte a társadalmat. Az eredetileg civilszervezeteket is saját céljai szolgálatába állította, hatáskörébe vonta vagy betiltotta. Nem volt kivétel a Magyar Kémikusok Egyesülete (MKE) sem. Vezetői, ritka kivételektől eltekintve, csak a rendszer megbízható hívei, káderei lehettek, és a hivatalos politika és propaganda folyamatosan behatolt az Egyesület belső ügyeibe is. Ezzel a velejéig romlott, idegen érdekeket kiszolgáló, hatalmát kíméletlen és aljas eszközökkel fenntartó, hazug és képmutató diktatúrával számomra a legcsekélyebb együttműködés, lojalitás is megbocsáthatatlan bűnnek tűnt.

Ilyen körülmények között lelkiismeretemmel összeegyeztethetetlennek éreztem, hogy bármilyen egyesületnek, szervezetnek a tagja legyek. Ezért nem léptem be évtizedekig a Magyar Kémikusok Egyesületébe sem. Az 1980-as évek elején barátom, Inczédy János akadémikus személyében olyan elnök került az Egyesület élére, aki nem tartozott a rendszer kegyeltjei közé: székely nemesi családból származó, mélyen vallásos ember volt, aki a legmagasabb tudományos fokozattal sem jutott magasabbra, hosszú éveken át adjunktus maradt.

Ekkoriban az EGIS gyógyszergyár osztályvezetője voltam, és egyik fiatal munkatársamnak, Pelczer Istvánnak a Chinoin megbízásos szerződést ajánlott föl, a primicin nevű antibiotikummal kapcsolatos kutatások keretében spektroszkópiai vizsgálatok végzésére. Az akkori törvények szerint magánszemély nem, csak a Chinoin szerződhetett a Magyar Kémikusok Egyesületével. Az Egyesület „munkabizottságot” hozhatott létre a vállalat kitűzte feladat végrehajtására, amelynek vezetője csak megfelelő végzettségű és beosztású MKE-tag lehetett. Ezt a szerepet kellett elvállalnom, hogy munkatársam hozzájuthasson a felkínált pénzösszeghez. A „munkabizottság” vezetőjeként aztán már megbízhattam munkatársamat az eredetileg is neki

Az MKE elnökeként díjat adok át Wiechert professzornak a Magyarországi Humboldt Egyesület ülésén (1994)

szánt feladat végrehajtásával. A munkadíjat természetesen ő kapta meg, én viszont be kellett lépjek a Magyar Kémikusok Egyesületébe. Így lettem MKE-tag 1984-ben.

Alelnökké hasonlóan sajátos körülmények között választottak meg. Az Egyesület akkori elnöke, Náray-Szabó

Gábor akadémikus a politikai változásokat megelőzően szeretne volna azokat a tagokat eltávolítani, akik a régi rendszer embereiként kerültek a vezető testületbe. Erre jó alkalmat kínált az MKE 1989-ben esedékes tisztújítása. A változások előszeleként ekkor már lehetséges volt többes jelöléssel, demokratikusan választani a tisztségviselőket. Gábor barátom rábeszélésére kerültem a jelöltek közé, akiket elsöprő többséggel szavaztak meg. Az új elnökség alelnökké is megválasztott, bár effajta ambícióim nem voltak. Másik alelnökké nagyra becsült kollegámat és kedves barátomat, Kálmán Alajos akadémikust, az MKE későbbi elnökét választották. Kutatómunkám mellett nem volt túl sok időm az egyesületbeli tevékenységre, de azért egy-két ügyben örömmel vettem részt. Így az Egyesület jó kapcsolatának és támogató szerepének erősítésében az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társasággal (EMT), az EMT által már több, mint két évtizede évi rendszerességgel megszervezett Vegyészkonferenciával és a Sárospataki Református Gimnázium kitűnő és megszállottan elhivatott kémia tanára, Sipos István kezdeményezte „Diákvegyész-napok” rendezvénnel. Sokféle módon igyekeztem közreműködni, hogy az országhatárokon

kívül rekedt magyar vegyész kollegáinkkal szorosabbra fűződjenek a szakmai és emberi kapcsolatok, és hogy a tehetséges szakmai utánpótlás itthon és a határokon túl minél hathatósabb támogatást kapjon képességei teljes kibontakoztatásához.

Később a Magyar Kémiai Folyóirat főszerkesztőjeként találtam meg azt a feladatot, amellyel leginkább hasznára lehetek szeretett tudományágamnak, a kémiának. Azért vállaltam el ezt a munkát, mert a folyóirat léte forgott kockán. A főszerkesztőséggel hálátlan feladatot kaptam. A lap megszüntetését követők meg-megújuló támadásai mellett folyamatos harcot kellett vívnom a szerzőkkel és bírálókkal a határidők betartásáért. Kötelességemnek éreztem az évszázados hagyomány ápolását és a határokon kívül rekedt magyar kémikusok, valamint az új vegyészgenerációk tájékoztatását. Jutalmam a Magyar Kémiai Folyóirat életben maradása lett.

A rendszerváltozás után újjászerveztük az OTKÁ-t, az Országos Tudományos Kutatási Alapot. Három évig, 1991-től 1994-ig voltam a természettudományi szakkollégium tagja, később az OTKA Műszer-zsűrijének tagja, majd elnöke. Az MTA KKKI Intézeti Tudományos Tanácsának 1977 és 1990 között voltam tagja. A felkínált szerkesztőbizottsági tagságok közül csupán a Magyar Kémiai Folyóiratét vállaltam, mert a szakfolyóirat fenn tartását kötelességemnek éreztem. Ezért sok éven át voltam tagja a szerkesztőbizottságnak, 2003-tól pedig a főszerkesztője lettem. Hasonló okból vállaltam el hazám képviselőjét szakterületem legtekintélyesebb szervezetében, az ISMAR-ban (International Society of Magnetic Resonance), amelynek 20 éven át voltam egyedüli magyar tagja és két ciklusban az elnökség (Council) tagja.

Az MTA közgyűléseihez csatlakozva a tudományos osztályok előadóüléseket tartanak. Akadémikusként kötelességemnek éreztem, hogy ilyen ülések témakörére javaslatot tegyek, és az ülések szervezését és ezeken előadások tartását vállaljam. 2004-ben *NMR spektroszkópia a tudomány szolgálatában* címmel szerveztem egész napos ülést. 2007-ben javaslatomra

Molekula-spektroszkópia a szerkezetkutatásban témájú ülésre került sor. Harmadszor 2012-ben vállalkoztam közgyűlési tudományos ülés megszervezésére. A téma ekkor *A gyógyszerkutatás műszeres módszerei* készülő könyvünkével esett egybe.

Tudományos közéleti munkám fontos része volt az a sok tucat ajánlás, amit külföldi tanulmányi ösztöndíjak, a Humboldt- és más német alapítványok ösztöndíjainak elnyeréséért benyújtott pályázatokhoz írtam.

Heinrich Wamhoff, a bonni egyetem kémia professzora vezetett be a Rotary világába. 1970-ben elvitt magával a Bad Godesberg-i klub összejövetelére. Későbbi klubja, a RC Bonn-Rheinbrücke többször vendégül látott. Mindkét helyen sok kitűnő emberrel, prominens személyiséggel ismerkedhettem meg. A godesbergi klubnak többek közt tagja volt az akkori német külügyminiszter, Genscher, a Rheibrücke-inek a bonni főpolgármester, Daniels. Barátom szívós kitartással kapacitált a Rotary magyarországi újjászervezésére. Nehéz dolga volt velem, mert irtóztam mindenfajta tagságtól. Ellenállásom akkor tört meg, amikor látogatásaim a németországi klubokban meggyőztek arról, hogy nemes célokért önzetlenül tevékenykedő, tiszteletreméltó és jótékony szervezetről van szó. A nyolcvanas évek végén nyilvánvalóvá vált, hogy a diktatúra fél évszázada a legmaradandóbb károkat az erkölcsben okozta. Az egyik legsúlyosabb feladat lesz a rendszerváltást követően, hogy vissza kell helyezni jogaiba a tisztesség és becsület normáit. A civil-szerveződések, mint a Rotary is, teret biztosíthatnak a társadalom újjáformálásához. Ezért vállalkoztam a Rotary tagságra. Wamhoff barátomtól tudtam, hogy Magyarországon már megkezdtek a szervezkedést a klubok felélesztésére 1987 őszén, egy lakáson. Akkor ez még illegális volt. Közben, ahogy szaporodott a társaság, vendéglőkben jöttünk össze. A legalizálás első lépéseként, 1988 novemberében a Rotary Internationale Nemzetközi Szervezet Tevékenységét Terjesztő Magyar Egyesület alapítását határoztuk el. Törvényes keretek közt akkor még többre nem volt lehetőség. A klubalapítást a hatályos tör-

vények tiltották. Továbbá nem garantálták a magyar és külföldi állampolgárok korlátozások nélküli utazását. Német és osztrák rotariánusok sokat segítettek a klubalapítás előtt tornyosuló akadályok elhárításában. Magas közjogi méltóságok, közöttük Genscher szorgalmazta a magyarországi Rotary klubok engedélyezését. E téren azonban Wamhoff professzor buzgólkodott a legtöbbet.

Közben az események felgyorsultak. 1989 elején arról kapunk hírt, hogy Rotary klubot szerveznek Moszkvában és Var-sóban is. Lech Walesát Paul Harris-éremmel, a Rotary legmagasabb elismerésével tüntették ki. Elhárult az alapítás egyik legfontosabb akadálya: a Szingapúri Rotary Világkonvenció törvényesítette a nők klubtagságát.

1989 nyarán Royce Abbey világelnök átadta Dán Jenő alapító elnöknek a Rotary Club Budapest alapító oklevelét. Ezzel, majd félévszázad kényszerszünet után (a Rotaryt hazánkban Hitler parancsára tiltották be 1944-ben), újra elkezdhetette működését egy Rotary klub Budapesten. Az egész szocialista tömbön belül is ez volt az első. Az 1990-es alapító ünnepségen több mint hatszáz rotariánus vett részt a világ minden részéből. Eljöttek az angliai Doncaster klub képviselői is, azé a klubé, amely 1925-ben, a jogelőd alapításakor a Paten Club szerepét vállalta. Visszahozták az akkor ajándékba kapott magyar zászlót, amelyet 65 éven át őriztek. Az alapító osztrák klub Rotary harangot, a bonni Rheibrücke klub küldöttsége, Wamhoff barátommal az élen, elnöki láncot hozott ajándékkul. Szimbolikus jelentőségű, hogy két nappal később az osztrák és magyar külügyminiszter átvágta az Európát kettéválasztó szögesdrótot. Ennek az eseménynek előkészítői között ott voltak a rotariánusok is. Azóta a Rotary újra erős gyökereket eresztett Magyarországon, mára önálló Rotary kormányzóság vagyunk, közel ötven klubbal, több mint ezer rotariánussal.

Egy derűs epizóddal zárom a Rotaryról szóló visszaemlékezésem. Ajánlásomra lett tagja klubunknak Pungor Ernő professzor, akkor az Antall-kormány tárcanélküli minisztere. A klub-va-

csorákon mindig egymás mellett ültünk. Egyik este feltűnt, hogy nem rendel vacsorát és szótlanul, komoran néz maga elé. Megkérdeztem, hogy mi bántja. Rámutatott az ajtó előtt, az utcán strázsáló testőreire (miniszterként kötelező állandó kíséretére) és előbb csak ennyit mondott: "Figyelnek!" Értetlenkedésemre elárulta, hogy orvosa eltiltotta a vacsoráktól, és családja testőreit bízta meg, hogy az utasítás betartását szigorúan ellenőrizzék.

XVI. fejezet

EGYÜTTMŰKÖDÉSEM A SZEGEDI EGYETEMMEL

*„A szeretet még a lángésznél is ritkább,
és a barátság ritkább, mint a szeretet.”
(Péguy)*

Legeredményesebb és leghosszabb időn át fennálló szakmai együttműködésem a szegedi József Attila Tudományegyetem Fizikai-Kémiai, Szerves Kémiai, Gyógyszervegytani és Szerves Technológiai tanszékeivel, később pedig a Gyógyszerkémiai Intézetével alakult ki.

A legelső kapcsolatfelvétel az 1960-as évek kezdetén történt. Bruckner Győző, a szegedi Szerves Kémiai Tanszék korábbi professzora kért rá, hogy volt kollégái munkáját segítsem IR-spektroszkópiai vizsgálatokkal. Ajánlására megkeresett Kovács Ödön professzor, a Tanszék akkori vezetője, és munkatársai anyagmintákat küldtek azok szerkezetének igazolására. Egyikük Bernáth Gábor docens volt. A Gyógyszervegytani Intézettel egy cikk bírálata révén kerültem kapcsolatba. Cikkükben téves szerkezetet tulajdonítottak új vegyületeiknek, s nemcsak ezt vettem észre, de elméleti megfontolások alapján a helyes szerkezetre is javaslatot tettem. Az ennek cáfolására elvégzett vizsgálataik az én javaslatom helytállóságát bizonyították. Ennek az lett a következménye, hogy hamarosan megkértek, hogy a tanszéki munkatársak közül többen jöhessenek hozzám megtanulni az IR-mérést. Bernáth Gábor később Winkler professzor utódjaként a SZOTE Gyógyszervegytani Intézet tanszékvezetője lett, s így a vele és a SZOTE munkatársaival már korábban is folyt közös tudományos munka intenzívebbé vált. Több mint 450 idegen nyelvű publikációm egyharmadát írtam szegedi társszerzőkkel. A legtöbb közös cikkünk Bernáth Gábor professzor társszerzőségével készült.

Az első közös szegedi cikket Sipos Györggyel közösen írtuk, aki Széll Tamás professzor munkatársa, később utóda volt a JATE Technológiai Tanszékén. Tamás, Széll Kálmán egykori miniszterelnök leszármazottjaként az 1956-os eseményekben való részvétele, valamint vallásos, konzervatív felfogása miatt annak idején rossz kádernak minősült, és csak szakmai kiválóságának köszönhetette, hogy pártonkívüliként is tanszékvezető lehetett a JATE-n. De állandó mellőzésekben volt része, s ez is közrejátszott abban, hogy 1970-ben elfogadott egy meghívást

Széll Tamás barátom látogatása otthonunkban

a New York-i UNESCO egyetemre, és családjával együtt áttelepedett az Egyesült Államokba. A honvágy azonban egész életén át kínozza. Hazautazott, hogy itthon szerezzé meg a nagydoktori (akadémiai) fokozatot. Feleségével, Klárral minden alkalmat megragadtak, hogy hazajöhessenek. Egyik alkalommal elvittük őket a Várba, a Régi Országházba vacsorázni és magyar nótákat hallgatni. Klári könnyezve hallgatta a gyermekkori emlékeket felidéző dallamokat, és Tamáson is látszott az elérzékenyülés.

Tamás és pár perccel idősebb bátyja, Kálmán, ikrek. Testvére a szombathelyi kórház igazgató főorvosa, 1990 után pedig a város MDF-es polgármestere volt. Többször jelentek meg írásai a Magyar Nemzetben. Róla mesélte Tamás a következő kis történetet. Gyerekkorukban Budapesten blicceltek a villamoson. Jött az ellenőr és megkérdezte Kálmánt, hogy mi a neve. A feleletre, hogy Széll Kálmán, az ellenőr egy óriási pofon kíséretében ezt mondta: „az én nevem meg Vörösmarty Mihály!” Lehet, hogy tudott valamit a Széll és Vörösmarty családok rokonságáról?!

Visszatérve Bernáth Gáborhoz, akadt néha nézetkülönbség közöttünk. Éveken át hiába győzködtem, kértem, nem mondott le az amúgy elismerésre méltó kutatási teljesítményének túlzó adminisztrálásáról. Ennek jegyében a nemzetközi folyóiratokban közzétett cikkeit a Magyar Kémia Folyóiratban magyarul is megjelentette, ezzel látszólag megkétszerezve közleményeinek számát.

Az „önfényezéshez” tartozott, hogy a közleményeket sorozatokba csoportosította és sorszámozta. Két sorozatot számozott *Stereochemical studies* és *Saturated heterocycles* címmel. Hogy a hatás még nagyobb legyen, a legtöbb cikket mindkét sorozatba beillesztette. Egy napon dísztávirat érkezett tőle: „Örömmel értesítelek, hogy a Stereochemical studies sorozatunkkal utolértük a Saturated heterocycles sorozatot!” Én is dísztávirattal válaszoltam: „Gratulálok! „Remélem, hamarosan le is hagyja egyik a másikat!”

A Gáborral közös olyan cikkeket, amelyekben a spektroszkópia kapta a főszerepet, első szerzőségemmel az *Organic Magnetic Resonance*, később *Magnetic Resonance in Chemistry* című folyóiratban tettük közzé, amelynek szerkesztője P. M. E. Lewis volt. Az 1980-as évtizedben vagy két tucat közleményünk jelent itt meg, és Lewis sokat segített az angol fogalmazás csiszolásában, de apró pontosítások javaslatával szakmailag is hozzájárult a kéziratok tökéletesebbé tételéhez. Vele való levelezésünk fokozatosan barátiabbá vált és nyugdíjba vonulása után is, haláláig folytatódott. Egyik levelem borítékjára titkárnőm a „GB” vagy „UK” helyett „England”-et írt, mire Pamtól (ez volt Lewis beceneve) dühös kifakadás érkezett, hogy ő walesi és nem Englandben él, hanem Walesben. Megírtam neki, hogy Magyarországon minden kisiskolás tudja, hogy Anglia és Wales nem ugyanaz, mert ismeri Arany János *A walesi bárdok* című balladáját, ezért megérti a függetlenségükre büszke walesieket. Sikerült megszereznem a vers angol fordítását és elküldtem Pamnak. Meghatott válasza postafordultával érkezett, és elmélyítette távbarátságunkat.

Bernáth Gábor

Bernáth Gábor fő ambíciója az akadémiai tagság volt, amit, bár igazán méltó lett volna rá, végül nem ért el. Nagyon tehetséges, hihetetlenül ambíciózus, szorgalmas, nagy tudású és ötletes kutató volt. Gábor nemcsak leggyümölcsözőbb tudományos együttműködéseim partnere, de egyben egyik legkedvesebb barátom volt, akire szeretettel és hálával gondolok. Neki köszönhetem kutatómunkám talán legnagyobb elismerését, a Szegedi Tudományegyetem

díszdoktori címét. Számomra ebben nem is a „honoris causa doctor”-i cím volt a legnagyobb megtiszteltetés, hanem az, hogy az én tiszteletemre szólalt meg a magyar himnusz.

Amikor Gábor utolsó éveiben aktivitása betegsége és talán akadémikusi ambíciójának kudarca következtében is, hanyatlani kezdett, a közös publikációkban Stájer Géza lépett a helyére. A vele közös kutatási eredmények, az ezekből született cikkek legnagyobb része a Gábor halálát megelőző évekre esett. Ez az időszak a tudományos eredmények szempontjából kutatói tevékenységemben az utolsó nagyobb fellángolás korszaka volt. Géza egészségi állapotának rohamos romlása aztán véget vetett labortevékenységének, s ezzel közös kutatásainknak is. Mivel egész pályafutásom alatt missziónak tekintettem, hogy műszeres vizsgálataimmal segítsem a laborokban dolgozó orvosok munkáját, szinte minden nevesebb magyar szintetikus kollégámmal kialakultak tudományos együttműködések. Az évek múlásával azonban egyre fogytak együttműködő partnereim,

egyrészt mivel fokozatosan javult a hazai műszerezettség, s ezzel párhuzamosan nőtt a szakemberek száma, és a fiatalabbak szívesebben fordulnak, ha még egyáltalán rászorulnak, kortársaikhoz segítségért, másrészt, mert sokan nyugdíjba vonultak, s egyre többen meghaltak a korombeli kutatótársak közül.

Amikor Bernáth Gábor és vele tanítványa, Fülöp Ferenc a JATE Szerves Kémiai Tanszékéről átmentek a SZOTE Gyógyszervegytani Intézetébe, együttműködéseim súlypontja áttevődött a SZOTE-ra. Egy kapcsolat azonban megmaradt mindmáig: Schneider Gyula professzor, a kitűnő szteroid-kémikus, aki nem tartozott a kommunista rezsim kedveltjei közé. Őt is barátaim közé sorolhatom, és nagyon boldog voltam, hogy megkapta az MTA Eötvös koszorúját. Rossz káder létére nem volt reménye, hogy akadémiussá válasszák. Nyolcvanadik életévén túl is aktív maradt. Az ő indítványára lettem a Rosztóczy kuratórium tagja, és így módom nyílt arra, hogy több ELTE hallgatót is egy-éves amerikai ösztöndíjhoz juttassak.

Amikor az MTA levelező taggá választott, székfoglalómhöz összeszámoltam a közös publikációk társszerzőit, és közel 300 kémikus kollegám került a listára. Közöttük volt Kóbor Jenő, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola docense, akivel Gábor barátom révén kerültem kapcsolatba. Már vagy két-három éve küldte vizsgálatra anyagait, amikor személyesen is megismertekünk. Egyik nap az irodámban, egy idős, ősz-tonzúrács úr ült, szakasztott mása annak a rézmetszetnek, amely Faustot ábrázolta Goethe művében. Az asztalkán piros-kockás kendő, rajta fél cipő, kolbász és bicska.

– Korán ért be a vonatom. Gondoltam, míg megjössz, falok egyet – mondta.

Kitűnő preparatív vegyész volt, izokinolinok szintézisével foglalkozott, s jó pár közös cikket publikáltunk. Apor püspök boldoggá avatására Rómába utazott és útközben, Budapestre érkezésekor, felkeresett, további közös kutatások megbeszélésére. Sajnos, a tervezett közös munkára már nem kerülhetett sor. Nem sokkal római útját követően meghalt.

XVII. fejezet

Az ELTE MÁSODSZOR

*„Számomra a siker nem cél,
legfőbb eredmény.”
(Flaubert)*

1988-ban teljesült régi vágyam: az ELTE másodállású, 1992-ben pedig főállású egyetemi tanárává, az Általános és Szerzetlen Kémiai Tanszék vezetőjévé nevezték ki. Ezután még két évig, mellékfoglalkozás formájában, továbbra is megmaradt kapcsolatam az EGIS gyárral, s ekként a gyógyszeriparral, de 1995-től végleg és kizárólag az egyetemi kutatás és oktatás szolgálatába szegődtem. A pályamódosítás nem járt anyagi előnyökkel. Technikusomnak a Richterben (mikor eljöttem az EGIS-ből ő is kilépett, s átment a Richter gyárba) már rövid idő után magasabb fizetése volt, mint nekem tanszékvezetőként.

Korábban többször is felmerült, hogy valamelyik egyetemen vállaltak állást, de attól tartva, hogy két szék között a pad alá esem, elhárítottam a kínálkozó lehetőségeket. Attól tartottam ugyanis, hogy konok természetem és ragaszkodásom életemeimhez, inkább előbb, mint utóbb, az egyetemen is összetűzésekbe sodor a pártállam helyi képviselőivel, és menthetetlenül kirúgnak. Egyetlen kivétel volt, amikor magam voltam a kezdeményező. Amikor 1970-ben Pungor Ernő, egykori ebédelő társam, került a BME Analitikai Tanszék élére, arra kértem, hogy vegyen oda magához munkatársnak. Ernő ezt válaszolta: „Te túl nagy ember vagy nekem! Olyan munkatársra van szükségem, aki úgy táncol, ahogy én fütyülök!” Így hát maradtam a GYKI-ban.

Márta Ferenc akadémikus, a KKKI főigazgatója, előzőleg a JATE Általános és Fizikai Kémia Tanszék vezetője, mikor elfoglalta új megbízatását, felkért utódlására a szegedi egyetemen. Ajánlatát ekként indokolta: „Mivel Bérces nem vállalta, rád gondoltam!” (Bérczes akadémikus, Márta szegedi munkatársa követte őt Budapestre) Szóval, ha ló nincs, jó a szamár is! Mivel a GYKI-ban épp akkoriban kezdett romlani a helyzetem, leutaztam Szegedre. Ami ott fogadott, kiábrándító volt! A műszerezettség és általában a felszereltség, a munkatársak szakmai színvonala sem csábított. Megköszöntem a bizalmat Mártának, és maradtam a GYKI-ban.

Egy további felkérés 1989-ben Veszprémből, Inczedy János akadémikustól, kedves öreg barátomtól, a VE korábbi rektorá-

tól és az Analitikai Tanszék vezetőjétől érkezett. Ő ekkor vonult nyugdíjba, s arra kért vegyem át örökségét. Kedvéért komolyan fontolóra vettem kérését, tárgyaltam is a hivatalban lévő rektorral, Liszi Jánossal, de végül mégsem vállaltam a megbízást. Ennek fő oka volt: nem tartottam tisztességesnek – amit pedig mások vállaltak – az ingázást Budapest és Veszprém között. Úgy véltem, hogy a tanszékvezetői feladatok maradéktalan ellátása megköveteli a helyben lakást, amit családi körülményeim nem tettek volna lehetővé. (Ez már a szegedi állásajánlat alkalmával is döntő szempont volt.) Amikor 1992-ben átvettem az ELTE Általános és Szervetlen Kémiai Tanszék vezetését a létszám 35 fő volt, ebből 26 diplomás. A felének egyetemi doktorátusa sem volt, tudományos fokozattal négyen rendelkeztek. Volt viszont közöttük öt korábbi párttitkár, továbbá öt olyan munkatárs, akik évek óta be sem tették a lábukat a tanszékre, és többüknek rendezetlen volt a státusza és a fizetése. A bemutatkozásom céljából egybehívott tanszéki értekezleten figyelmeztettem a kollégákat, hogy amennyiben tanszékvezető leszek, három éven belül minden oktatónak meg kell szereznie a kandidátusi vagy PhD-fokozatot, ellenkező esetben nem maradhat tovább alkalmazásban. Rövidesen három oktató is megszerezte a kandidátusi fokozatot, egy pedig közölte, hogy ő inkább önként távozik a tanszékről. A Bokros-csomag a tanszéket is megtizedelte, mert hat munkatárstól kellett megválni. Öten már nyugdíjas korban voltak, s elbocsátásuk nem okozott nagyobb gondot sem nekik, sem a tanszéknek. Kézenfekvő volt, hogy a hatodik az az adjunktus és korábbi párttitkár legyen, akit könnyen nélkülözhattünk, mert kutatói tevékenységet nem folytatott, oktatóként pedig korábban marxizmust-leninizmust adott elő, amely tárgy tanítása akkor már okafogyottá vált és eleve sem a tanszék feladata lett volna. Csakhogy az illető szakszervezeti funkcionárius is volt, s a rektor figyelmeztetett, hogy ezért ő elmozdíthatatlan. Én viszont ragaszkodtam elbocsátásához és kilátásba helyeztem, hogy lemondok tanszékvezetői megbízásomról, ha a leépítési listánkon nem ő lesz az első helyen.

Sikertelen győzködésem követően, az egyetem bölcs vezetése megtalálta a kompromisszumos megoldást. A kollégát áthelyezték és megbízták a BEAC (az egyetemi sportklub) vezetésével. E minőségében tanszékvezetői illetményemnél lényegesen magasabb fizetéssel maradt az egyetem kötelékében.

Mivel az oktatás és kutatás személyi feltételeinek javításához hiányoztak az anyagi ösztönzők, különösen fontosnak tartottam az erkölcsi elismerést. Többek között javaslatomra kapta meg Sándorfy Kamill, a montreáli egyetem professzora és az MTA külső tagja az ELTE TTK nevesített emlékérmét. 1995-ben a Kémiai Tanszékcsoporthoz egy saját kitüntetést hozott létre, amelynek elnevezése javaslatomra Gróh Gyula-díjra változott. Ezzel is méltó emléket kapott tanszékvezető elődöm, a kommunista terror szomorú sorsú áldozata. Egyike volt az 1949-ben akadémiai tagságától megfosztott kiváló tudósoknak, akit 64 évesen, méltatlan körülmények között nyugdíjaztak. A mellőzés és megáláztatás megviselte egészségét, és korán meghalt.

Ha már az egyetem személyzeti politikájáról esett szó, egy, a rendszerváltás egyetemi végbemenetelére jellemző epizódról is érdemes szót ejtenem. Röviddel az egyetemre kerülésem után felkérést kaptam a TTK Társadalomtudományi Kabinetje munkájának véleményezésére és javaslattételre további működésére vonatkozóan. A feladatot ad hoc bizottság elnökeként kellett elvégezzem. A bizottság három tagja a kabinet képviselője, a BME szaktanszékének vezetője és az ELTE filozófus professzor-önje, a Társadalomfilozófia és Etika Tanszék munkatársa volt. Valójából az volt a kérdés, hogy indokolt-e egyáltalán a kabinet további működése, s ha igen, milyen keretekben. A kabinet addig kizárólag a marxista-leninista filozófiát és világnézetet oktatta. A kabinet munkatársai számára egzisztenciális kérdés volt, hogy mit javasol a bizottság, s annak nyomán hogyan dönt a Kari Tanács. A bizottság összetétele alapján borítékolható volt, hogy az elnök (jómagam) és a három – függetlennek és elfogulatlannak semmiképpen sem tekinthető – bizottsági tag véleménye egymással szögesen ellentétes lesz. Nem is sikerült

közös álláspontot kialakítani. Az oktatók zömével is egyetértve, a létszám fokozatos csökkentését és az oktatási anyag bővítését (pedagógia, retorika, lélektan, gazdasági, jogi és vezetői-menedzseri alapismeretek) javasoltam, míg a bizottsági tagok továbbra is csak a filozófia- és tudománytörténet oktatását látták szükségesnek és hallani sem akartak létszámcsökkenésről. A kari Tanács akként vágta át a gordiuszi csomót, hogy a tagok körültekintő összeválogatásával új ad hoc bizottságot hozott létre, amely aztán mindenben támogatta az első bizottság tagjainak javaslatait.

Tanszékvezetői működésemmhez nagy tervekkel fogtam hozzá. Szerettem volna a nagyrészt elöregedett oktatói állományt minőségi cserékkel színvonalasabbá tenni. Terveztem az elavult, hiányos műszerezettség fejlesztését, a tananyag korszerűsítését. Terveim fontos részét képezte a tanszéki kutatások színvonalának javítása és más kutatóhelyekkel való együttműködések. A tananyag korszerűsítése terén sikerült jelentős eredményt elérnem. Elindítottam a szerkezetkutató szakirányú képzést a negyed- és ötödéves vegyészhallgatók számára. Teljesen átalakítottam a harmadéves vegyészek *Szervetlen kémia II* című főkéllégiumának anyagát, amelynek előadását magam vettem át. Ez a tárgy előzőleg nagyrészt az első évek *Szervetlen kémia I* előadásának ismétlése (ami viszont a középiskolás tananyag némileg bővített újraoktatása) volt. Sikertelen kísérletet tettem az első éves *Általános kémia* előadás visszaszerzésére az Analitikai Kémia Tanszéktől. Amikor az Analitikai Tanszék korábbi vezetője, Schulek Elemér nyugállományba került, egymást követve két, az analitikában járatlan személyt neveztek ki a tanszék élére. Mivel az egyetemen íratlan törvény, hogy a tanszékvezető adja elő a főkéllégiumot, elődöm átengedte az *Általános Kémia* előadást az Analitikának, s a lépést legalizálандó a tanszék nevét kiegészítették Általános és Analitikai Kémiai Tanszékre. A névbitorlást is szerettem volna megszüntetni. Ez a tervem végül presztízs-okokból mégis kudarcot vallott.

A műszerezettség javításában kedves barátom, Medzihradszky Kálmán tanszékcsoport-vezető támogatását élveztem.

Medzihradszky Kálmán az ELTE emblemikus személyisége, az MTA rendes tagja, állami díjas professzor, tanszékcsoport-vezető volt, meghatározó szerepet játszott abban, hogy az ELTE professzora lettem. Számomra az elképzelhető legjobb főnök volt, akit kívánhattam magamnak, és Vargha László és Pallós László után harmadszor kerültem abba szerencsés helyzetbe, hogy közvetlen előjáróm olyan szakmailag és emberileg egyaránt kiváló és tiszteletreméltó személy volt, aki iránt őszinte nagyrabecsülést és rokonszenvet éreztem.

A beszerzések megvalósítására pályázatokat dolgoztam ki. A Múzeum körúti ELTE, az újpesti GYKI-központi és EGIS-beli műszerlaborok létrehozása után, immár negyedik alkalommal fogtam hozzá nagyműszert működtető labor építésének. Elsőként 1991-ben egy korszerű, Bruker gyártmányú IFS 55 típusú FT-IR-spektrométert helyeztünk üzembe. Az IR labor beindítása után megszerveztem a tömegspektrometriai vizsgálatokat végző labort. Ebben nagy segítségemre volt Újszászy Kálmán kollégám, aki már az EGIS-ben is velem dolgozott, és a tömegspektrométerek működtetésének kiváló hazai specialistája. Ezután került sor a legnagyobb feladat végrehajtására: egy 500 MHz-es, szupravezető mágnessel üzemelő NMR csúcsműszer beszerzésére és üzembe helyezésére. Erre 1993-ban nyílt lehetőség, a Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz Alap pályázatán. A beszerzésről és működtetésről szóló szakértői jelentést 1996-ban Pálinkás József, az Akadémia későbbi elnöke készítette. A két évtized alatt közel nyolcezer vegyület, illetve minta vizsgálatára került sor, ami több mint harmincezer mérést jelentett.

Az előadásokra mindig felkészültem, a számítógépes vetítések alkalmazását, amennyire lehetséges volt, kerültem. A krétahasználatot két okból is alapvető fontosságúnak tartottam. Egyrészt, amíg mindent felírtam a táblára, a hallgatóknak is volt idejük a jegyzetelésre. A vetítéssel a diákokra zúdított

információáradat nemcsak követhetlensége miatt káros, de azt a gyanút ébresztheti, hogy az előadó „mankóul” használja a vetített anyagot. Azt hiszem, nem voltam túl népszerű előadó, mert kerültem az anekdotázást, viccelődést, jópofáskodásokat. De amit a népszerűség miatt esetleg veszítettem, többszörösen visszanyertem a szakmai megbecsültség terén.

A tudományos ismeretterjesztésre csak ritkán jutott időm, habár a Sárospataki Országos Diákvegyész-napokon vagy a kolozsvári EMT-vegyész-konferenciákon rendszeres részvételem, továbbá nyári továbbképző tanfolyamokon, Budapesten és Csíkszeredán erdélyi kémiaatanárok részére tartott előadásaim ebbe a műfajba sorolhatók. Előadásra kértek fel 2007-ben, a TV Mindentudás Egyeteme sorozatában, *Kulcs a molekulaszervezet-hez: Mágneses magrezonancia-spektroszkópia* címmel. Ez jó alkalom volt arra, hogy lemérhessem, vajon képes vagyok-e a laikus hallgatóság figyelmét lekötni.

Számomra nagyon fontos a hibátlan, választékos magyar beszéd, a szakmai szleng mellőzése és a helyes hangsúlyozás. E téren szélmalomharcot folytattam nemcsak a diákok beszédhibáit fáradhatatlanul javítgatva, de kollégáimat is figyelmeztetve verbális fogyatékoságaikra. Anyanyelvünk kerékbetörése minden oktató főbüne.

A vizsgáztatás terén sok éven át el voltam kényeztetve. A nehéz NMR-speckollt a legjobb képességű hallgatók vették fel. További jó irányú szelekciót jelentett, hogy köztudottá vált, a vizsgákon csak az kap jó jegyet, aki a tudásával ténylegesen megérdemli. Amikor azonban a kötelező főkollégium előadójaként teljes évfolyamokat kellett vizsgáztatnom, kétségbeejtően felkészületlen diákok kínkeserves és meddő próbálkozásaihoz kellett asszisztálnom, ami bizony próbára tette a türelmemet. Ugyanakkor ragaszkodtam a szóbeli vizsgáztatáshoz, mert a tesztekkel ellentétben csak a személyes beszélgetés során derülhetett ki, hogy a hallgató képes-e önálló gondolkodásra. Ha kiderült, hogy nem az adottságokkal van baj, csak a szorgalom hiányzik, kíméletlenül megbuktattam a delikvenst. Ha viszont

nem tudott jól válaszolni a kérdésre, de rájött a megoldásra, akkor jó jeggyel honoráltam az önálló gondolkodást.

Akadtt néhány emlékezetes vizsgaélményem is. A szervetlen-kémiai szigorlaton a tárgy előadójával kellett együtt vizsgáztasak, aki éveken át mindig ugyanazt az egyetlen kérdést tette fel a vizsgázóknak. Rábökött tollával az előtte kiterített periódusos rendszeren egy elemre és ezt kérdezte: „Mire használják?” Elhatároztam, hogy megréfélok. Kivártam, míg a cinkre mutatott rá, s olyan „hangosan suttozva”, hogy ő is hallja, ezt tanácsoltam a vizsgázónak: „Válaszolja azt, hogy a hamiskártyások!” De nem sikerült a tréfa! Kollégám nem értette meg a viccet. Legkedvesebb vizsgaélmésem az az eset, amikor egy volt munkatársam lányát vizsgáztattam és némi jóindulattal négyest adtam neki, ő pedig hangos zokogásba tört ki. Vigasztalni kezdtem, hogy a négyes nem rossz jegy, sokan nagyon örvidenének, ha sikerülne négyesre vizsgázni. Mire nagy meglepetésemre, hüppögve megszólalt: „Nem is a négyesért sírok, hanem örömben!”

1991-ben került sor második hosszabb külföldi tanulmányutamra. Ezúttal is a bonni egyetemre kaptam meghívást a Deutsche Akademische Austauschdienst vendégprofesszori ösztöndíjával. A nem egész két hónap alatt olyan méréseket végeztem, amelyekre Magyarországon nem volt mód. Előadásokat tartottam a bonni, müncheni és karlsruhei egyetemeken. Meglátogattam a Bruker céget, és megállapodást kötöttem a Gesellschaft Deutscher Chemiker (GDCh) és a Magyar Kémikusok Egyesülete közötti együttműködésről. Ennek a tanulmányútnak eredményeként még intenzívebbé vált együttműködésünk a bonni egyetem szerves kémiai intézetében Wamhoff professzorral, és tanszékem fiatal munkatársai bonni tanulmányútra mehetek.

A Magyar Tudományos Akadémia delegációjának tagjaként konferencián vettem részt Újdelhiben, 1992-ben. A luxusszállónkban figyelmeztettek, hogy csak a hűtőszekrényben levő leplombált palackból igyunk vizet. Egyik nap valamit a szobámban felejtettem és visszamentem érte. A szobapincér éppen a

MTA delegációval Indiában. „Tanítványok”
körében a Tádzs Mahal előtt (1992)

csapból töltötte föl a vizes flaskát. Óriási szobám volt, csatahajó méretű baldachinos ágygal és mahagónifa-bútorzattal. Az ablakon viszont nem lehetett kilátni, mert az évekkel korábbi renováláskor ráfröccsent maltert nem mosták le. A fürdőkád lefolyójából svábbogarak másztak elő. Programunkban kirándulás is szerepelt: a Tádzs Mahal meglátogatása. Egy romos teherautó platóján utaztunk, ami egyszer csak megállt, mert az úton keresztbe egy hatalmas fatörzs feküdt. Kisvártatva egy traktor elvontatta, és mehettünk tovább. Úti kísérőnk felvi-

lágosított, hogy megyehatárnál voltunk. Az akadályt csak akkor vontatják el az útból, ha kifizetik az útdíjat. Agrába érkezve barátságos fogadtatásban részesültünk a majmok részéről. Simogatásuktól eltanácsoltak, mondván, hogy harapósak. Újdelhiben felkerestük a magyar nagykövetséget útítársammal, Szilágyi László professzorral. Hordszékben indultunk útnak. Laci hosszas alkudozással előre megállapodott a fuvardíjban, és meg is érkezünk a diplomata-negyed piros-fehér-zöld zászlóval díszített palotájához. A kuli azonban többet követelt a kialakított fuvardíjnál. Kifizettük a megemelt tarifát és amint elment, megindultunk a zászlós épület felé. Mikor aztán odaértünk, kiderült, hogy az egyiptomi nagykövetséghez szállított. Több mint egy

órás kóborolás után találtuk meg a magyar nagykövetséget. Az addig tapasztalt nyomorral szöges ellentétben hatalmas park közepén, fényűző palotában fogadott a nagykövet. Munkatársa segített a szokásos bevásárlásban is. A napidíjunktól csak apró dísz tárgyra telt. Egy faragott díszdobozt és egy elefántfigurát választottam ki. Kísérőnk, Varga Gábor, a követség munkatársa hozzálátott az alkudozáshoz. Hiába kértem, hogy hagyja abba, kétszer is kivonszolt üres kézzel az üzletből, de a boltos utánunk rohant, és végül létrejött az üzlet. Annyi pénzért, amennyit eredetileg kért, két dobozt, három elefántot és még egy selyemkendőt is vettem.

Egy másik, MTA-delegáció tagjaként sorra került utam 1999-ben Dél-Koreába vitt. Jó barátaim társaságban utaztam: Medzihardszky Kálmán, Bernáth Gábor, Kuzmann János tartottak velem. Gábor barátom lelkesen vetette bele magát a „shoppingolásba”. Rövid idő alatt összevásárolt mindenfélét, miközben én egy fillért sem költöttem. Gábor leteremtett, hogy csak nem viszem haza a vonjaimat (a von a dél-koreai fizetőeszköz). Végül kiszemeltem magamnak egy simlis sapkát. Már nyújtottam az eladónak az 50 vont, amikor barátom megragadta a karom.

– Őrültnek néznek, ha nem alkuszol!

Mondtam, hogy én ugyan nem alkuszom, de ha van kedve, tegye ő. Nem is kérette magát. Végül 10 vonért kaptuk meg a sapkát. Reméltem, hogy ezzel vége a vásárlásnak. De Gábor berángatott egy luxus divatüzletbe inget venni. Úgy emlékszem, 800 von volt az ára. Gábor alkudozni kezdett, mire gorombán kitéssékeltek bennünket. Kiderült, hogy az utcai butikokban ugyan szokás az alkudozás, de az előkelő üzletekben sértésnek tekintik.

Bernáth Gáborral és Kálmán Alajossal megosztva 1994-ben Széchenyi-díjjal tüntettek ki, „a szerves és gyógyszerkémia, spektroszkópia és a röntgenkrisztallográfia területén példás együttműködéssel végzett, nemzetközileg is elismert tevékenységünkért.” Addig és azóta sem kényeztettek el kitüntetésekkel,

nívódíjat kaptam az IR-könyvért és a két *Kémia új eredményei* sorozatban megjelent könyvért, de a Széchenyi-díj, mint a tudományos teljesítményért kapható legrangosabb elismerés, bőségesen kárpótolt.

A kitüntetésre a Magyar Kémikusok Egyesülete terjesztett fel. Az erről határozó elnökségi ülésre két javaslat érkezett: a másik javaslat Messmer András felterjesztését kezdeményezte. Az elnökség szavazatai egyenlő számban oszlottak meg a két javaslat között. Ekkor megkésve befutott az elnökség egy tagja, és az ő szavazata a javunkra döntött. Ezért adósnak éreztem magam ez ügyben Messmer professzorral szemben, és 2005-ben akadémikusként javaslattevő jogommal élve, én javasoltam kitüntetését Széchenyi-díjjal. Megnyugvásomra, nem sokkal halála előtt elnyerte a kitüntetést.

Sikeres pályázatom nyomán 1999-ben négy esztendőre támogatást nyertem az MTA-tól egy tanszéki kutatócsoport megalakítására és vezetésére. Az MTA-ELTE Spektroszkópiai Szerkezetkutató Csoport igen szerény keretek között működött: egyetlen kutatóból állt, Zsoldosné Mády Virágból, aki már évek óta a tanszékemen dolgozott. Magam a csoport vezetőjeként, adminisztratívum nem voltam tagja a csoportomnak. Nem volt közalkalmazotti státuszom az MTA-n, és munkámért nem kaptam semmiféle fizetést vagy bármilyen más pénzbeli juttatást. A minimális létszámot doktoranduszokkal, fiatal kutatókkal, továbbá hazai és külföldi együttműködőkkel növeltem.

Kutatási témául a ferrocén-kémiát választottam, rendkívül érdekes szerkezete és származékainak ígéretes biológiai tulajdonságai miatt. A ferrocén-kémia időről-időre búvópatak-ként bukkant fel kutató pályafutásom során. Először az 1960-as évek végén, a GYKI-beli partnerem, Kuszmann János professzor keresett meg ezzel a témával. Akkor a ferricínium sók korábban sokat vitatott szerkezetét sikerült bizonyítani IR-spektroszkópiával.

Két évtizeddel később került elő ismét, egy akadémiai doktori értekezés bírálata kapcsán. Bírálója voltam Csatóné Nagy Ág-

nesnek, az Izotóp Intézet kutatójának, aki a ferrocén-vegyületek voltammetriás vizsgálatával foglalkozott. A kutatásait kiegészítő, bizonyos feltevéseit alátámasztó és munkáját addig nem vizsgált kérdések tanulmányozását célzó kiegészítésére vonatkozó javaslataim nyomán tudományos együttműködés jött létre közöttünk, aminek néhány közös publikáció lett az eredménye.

2002-ben újabb négy évre nyertem el az MTA-támogatását a kutatócsoport további működéséhez, és ezzel a ferrocén téma továbbviteléhez. Csatlakozott kutatásaimhoz a pécsi, a bonni és a veszprémi egyetem, valamint néhány erdélyi vendégkutató és doktorandusz. Harmadszor, korom miatt már nem pályázhattam kutatócsoport vezetésére, de mint kutatóprofesszor tagja maradtam a csoportom és egy másik, Náray-Szabó Gábor vezette kutatócsoport összeolvadásából létrejött újnak. A ferrocén-téma az ELTE Kémiai Intézetben életben maradt, mert tanítványom, Csámpai Antal tovább folytatja az általam kezdeményezett ferrocén-kémiai kutatásokat.

2000-ben lejárt második tanszékvezetői ciklusom, s újabbra már nem pályázhattam, mert 65 évesen már nem lehettem vezetői pozícióban. Az adminisztrációs munkától megkönnyebbülve búcsúztam, másrészt viszont sajnáltam, hogy az oktatási anyag elkezdett átalakításáról le kellett mondanom. Leköszönésemnek akadt derűs mozzanata is. Titkárnőm, Maja szokásos fontoskodó modorában, a következő módon nyugtatott meg jövőmet illetően: „Professzor úr! Én magának ezután is mindig megfőzöm a kávé!” Legbehízeltgőbb arckifejezésem felöltve válaszoltam: „Kedves Maja, igazán nagyon jól esik a figyelmesége, amit nagyon köszönök! De én a jó kávé szeretem! Ezért inkább majd megfőzöm magamnak!” Maja addigra már megszokta csipkelődéseimet, és nem bántódott meg.

Az 1999–2002 időszakra Széchenyi professzori ösztöndíjban részesültem, s ezért annak, illetve tanszékvezetői megbízásomnak lejártáig nem vettem fel a nyugdíjam. Nem tartottam volna etikusnak, hogy amíg fizetést is kapok, nyugdíjat is felvegyek. Ezért többen is bolondnak néztek, de ennyit megért,

hogy borotválkozásor nyugodt lelkiismerettel nézzek szembe magammal.

Az új évezred kezdetéhez fűződik szakmai pályafutásom jelentős eseménye: 2001-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választottak. Ajánlóim Kálmán Alajos és Medzihradszky Kálmán voltak. Korábban már többször felmerült nevem a megválasztásra esélyesek között. 1998-ben Inczedy János és Náray-Szabó Gábor jelöltek. Akkor nem választottak meg, csak három évvel később. Székfoglalómnak a *Szerkezetvadászat spektroszkópiával a molekularengetegben* címet adtam, hiszen kutatómunkám ismeretlen szerkezetek felderítésére irányult, amelynek eszköze az IR és NMR spektroszkópia volt. Együttműködésemmel összefüggő kutatásaim szerteágazó témákkal és a legkülönbözőbb vegyületcsaládokkal voltak kapcsolatosak. Ezeket kellett valamilyen közös vezérfonalra felfűznöm, valamilyen egységes koncepció keretébe foglalnom. Váratlan megoldást kínált, hogy több barátom – akik ismerték a Wagner zene iránti lelkesedésemet – megkérdezte, hogy ugye Wagnerről is szó lesz székfoglalómban. Először abszurdnak, de legalábbis mesterkéltnek tűnt a kémiai szerkezetkutatás és a Wagner-zenedrámák között kapcsolatot keresni, de aztán rátaláltam a megoldásra. Egyrészt pályafutásomnak világosan elkülönülő négy szakasza volt: ELTE-GYKI vendégkorszak, újpesti GYKI-központ, EGYT/EGIS és ELTE, másrészt a kutatási témák kivétel nélkül gyűrűs vegyületekhez kapcsolódtak. Négy rész és gyűrű: akárcsak a *Ring*, Wagner monumentális *Tetralógiájának* szerkezete. Így önként adódott a székfoglalóm felépítése a *Ring* mintájára.

Nagy meglepetésemre kollégáim ünnepi ülést szerveztek a hetvenedik születésnapomra, 2006-ban, amelyre az ELTE Kémiai Épületben került sor. Olyan jól sikerült eltitkolniuk az előkészületeket, hogy az utolsó pillanatban, lóhalálában kellett előkészítenem a köszönetként elmondandó előadásomat, és intéznem az ünnepi ülés egyik előadójául felkért bonni barátom, Wamhoff professzor és neje szállásfoglalását, itteni program-

jukat. Az ülés szónokai kedves barátaim és a közös kutatások résztvevői voltak. Az osztályelnök, Medzihradsky Kálmán professzor köszöntőjét követve elsőként Heinrich Wamhoff, a bonni egyetem professzora, Henner barátom beszélt sok évtizedes kapcsolatunkról, majd Bernáth Gábor, Kálmán Alajos, Fülöp Ferenc és EGIS-beli főnököm, Pallos László professzor következtek. A sort tanítványom, Csámpai Antal zárta.

Válaszbeszédemmel megtréfáltam a tiszteletemre összegyűlteket. A *Kulcs a kutatói karrierhez (tudományos előadás)* cím és az alcím: *A sikeres kutatói-oktatói életút titka* afféle „önfényező” komoly szakmai előadást sejtetett. Ezt látva a hallgatóság felkészülhetett szakmai sikereim hosszas felsorolására. Ehelyett pályafutásom humoros epizódjairól beszéltem. Ezek legtöbbjéről már szó esett korábban. Egy azonban hiányzik még a legfurcsábbak közül. Tanszékvezetői és főszerkesztői minőségemben néhány nagyon különös figurával kerültem kapcsolatba, zavart vagy monomániás emberekkel, akik a legkülönbözebb problémáikkal kerestek meg.

Egy napon a következő levelet kaptam margóján kézzel színezett virágdíszítéssel, s egy tekintélyes hosszúságú papírtekercs kíséretében: Fejléc: Dr. Bodnár Károly/67 é. nyug. körzeti főorvos/belgyógyász/5234 Tiszaroff/Kossuth u. 2. És a szöveg: „Kedves Pali! Az 1988-as év hármas Nobel-díját (biofizikai, biokémiai, fiziológiai) nekünk fogják ítélni, ha kiosztásáig lakásodon engem elrejtessz. Ne írd, ne üzenj, nevemet se említsd senkinek, hanem aug. 20-án 1/29 órára légy garázsom előtt. [Itt részletes leírás következik, hogy miként jutok oda, s hogyan tolassak a garázshoz.] Ekkor a beugróban beugrom (sic!) a csomagtartóba, a fedelét magamra húzom, s máris indulsz... Ha feleségemtől átvetted a levelet és a kis hengeres csomagot, a levél elolvasása után csak annyit mondasz: „Jól van aszszonyom, át fogom tanulmányozni férje dolgozatát... Tiszaroff, 1988... Ölel barátod Károly”

A papírtekercsből megtudtam, hogy NMR-könyvemből merítette az ihletet, hogy a szén-izotópok (a rádióaktív is bele-

értve) természetes arányának megváltoztatásával gyógyítható lesz a rák. Hosszan és igen zavaros fejtegetéssel támasztotta alá feltevését. Válaszlevelemben azt javasoltam, hogy egy nálam a témában jártasabb orvoshoz vagy biológushoz forduljon. Gondoltam, ezzel lezártam az ügyet. Alaposan tévedtem. Fél év múltán, egy szombat délelőtt egyedül voltam otthon. Csengettek, s egy ismeretlen állt a kertkapuban, aki közölte, hogy engem keres. Jól öltözött, átlagos kinézetű idős ember volt. Beengedtem, s kiderült, hogy Bodnár Károly, a levélíró. Közöltem vele, hogy nem értek eléggé a dolog orvosi oldalához, s megisméltetem, hogy forduljon e téren jártasabb szakértőhöz. Ő azonban mind ingerültebben, makacsul folytatta elméletének kifejtését. Először csak kiabálni kezdett, majd egyre hangosabban üvöltött, hadonászott és fenyegetett. Kissé aggódni kezdtem, mikor kap elő egy kést és rohan rám. Óvatosan kezdtem az ajtó felé terelni, és végül sikerült is a kerítésen kívülre tuszkolnom. Egy darabig még ott kiabált, de a végén – nagy megkönnyebbülésemre – elment. Többé nem láttam, s nem is hallottam róla.

XVIII. fejezet

SÁROSPATAK

*„Csak törpe nép feledhet ős nagyságot.”
(Garay János)*

Sárospatakkal két szálon kerültem kapcsolatba. Egyrészt Újszászy Kálmánon keresztül, aki kitűnő tömegspektroszkópos szakember. Kálmán az MTA KKKI kutatója volt, ahol sok melőzés és méltánytalanság érte édesapja miatt, aki püspök és a Sárospataki Református Teológia könyvtárának igazgatója volt. Ezért, amikor meghívtam, örömmel jött osztályomra dolgozni az EGYT-be. Mikor pedig átkerültem az egyetemre, ő lett az utódom. Tőle szereztem tudomást a pataki alapítványról, aminek kurátora volt.

A másik szál két egyetemi kollégám: Kajtár Márton barátom, akivel Bonnban együtt voltunk vendégkutatók és Körös Endre, egykori pataki diák volt. Tőlük tudtam meg, hogy Patakon egy lelkes kémia tanár, Sipos István kezdeményezésére két évente tanulmányi versenyt rendeznek kémiából középiskolás diákoknak. Mindketten arra biztattak, hogy csatlakozzam hozzájuk. Amikor pedig Marci barátom súlyos beteg lett, rám testálta a Országos Diákvegyésznapi patronálását. Örömmel vállalkoztam a feladatra. Javában folyt az akkortájt az egyháznak visszaadott Református Kollégium és Gimnázium újjászervezése. Azóta zsűritagként és előadóként rendszeresen visszatérő résztvevője vagyok a Sárospataki Országos Diákvegyésznapi rendezvény missziót tölt be azzal, hogy az erdélyi, felvidéki és vajdasági magyar tanulók is részt vehetnek rajta. Előadóként sem voltak haszontalanok pataki kirándulásaim. Mivel olyan dolgokról kellett beszélnem középiskolás diákoknak, amelyekhez még az alapvető előismereteik sem lehettek meg, ötleteim támadtak efféle nehézségek áthidalására, amelyeket egyetemi óráimon is hasznosíthattam. Ráadásul sikerült rábeszélnem az ELTE Kémiai Tanszék csoport tanácsát, hogy kössünk írásbeli támogatói megállapodást a sárospatakiakkal. Ezzel szerettem volna biztosítani a kapcsolatot személyemtől független fennmaradását. A megállapodás ünnepélyes aláírására meghívtak. Ez éppen úgy zajlott, mint egy istentisztelet, imával és zsoltáreléssel. Amikor az éneklésre került sor, a titkár tapintatos mozdulattal elém tolt egy nyitott zsoltároskönyvet, gondolván, hogy ez

Díjátadás Sárospatakon az Országos
Diákvegyésznapokon

a városból jött pogány biztosan nem ismeri a szöveget. Vissza kellett fojtsam a nevetést, mert a XXV. zsoltárról volt szó. Ez az egyetlen zsoltárszöveg, amit sohasem felejtenelek el, s ha álmomból riasztának föl, akkor is el tudnám énekelni. Még annakidején a konfirmációra készülve Hegyaljai tisztele-

tes, a Tiszi, hosszasan magyarázta a Heidelbergi Káté tételeit, amit nagyon untunk. Miközben ő lelkesen magyarázott, pulóverem nyílásába rejtve egy detektívregényt olvastam. Észrevette, és egy pofon kíséretébe elkobozta olvasmányom. De ennyivel nem érte be, büntetést is kaptam: a vasárnapi istentiszteleten ki kellett állnom az Úrasztal elé, és a gyülekezet előtt el kellett énekelnem a „Szívemet hozzád emelem...” kezdetű XXV. zsoltárt. Mint a legtöbb fiú ebben az életkorban (11 éves voltam) utáltam énekelni – „férfiatlannak” tartottam –, de hogy ráadásul az egész gyülekezet előtt, a templomban kellett énekelnem, ez akkor szörnyen kínos volt.

Sárospatakhoz ragaszkodásom egyik forrása, hogy gyerekkori emlékeket ébresztett bennem. Amikor először léptem át az ősi pataki református gimnázium küszöbét, a tiszafüredi református elemi iskola s vele az első iskolába menetel izgatott napjai, az istentiszteletek zsoltárhangjai, a derűs gyermekkor emlékképei keltek bennem új életre. Vonzódásom másik oka, hogy Patak és Rákóczi elválaszthatatlanok! A II. Rákóczi Ferenc Gimnázium tanulójaként a magyar történelem nagyjai közül Rákóczi volt csodálatom legfőbb tárgya. Mindent elolvastam tőle és róla, lenyűgözött erkölcsi nagysága, önzetlen hazasze-

retete, politikai bölcsessége. Ez a máig változatlan vonzalom személye iránt olyan „fiatalkori bűnök” elkövetésére csábított, mint egy Rákóczi-eposz, sőt egy elvetélt Rákóczi-operaterv.

Rákóczi egy, a korszakra jellemző groteszk „akciónak” is főszereplője. Többszöri megrovást követően, 1976-ban beidézték munkahelyemen a GYKI pártirodájára és súlyos következményeket kilátásba helyezve ismételten felszólítottak, hogy vegyek végre részt valamilyen formában az eddig elszabotált társadalmi munkában. Hirtelen jött kaján ötlettel felajánlottam, hogy vállalom az évenként a KISZ égisze alatt sorra kerülő történelmi-kulturális vetélkedő soron lévő megrendezését, a kérdések összeállítását és a verseny lebonyolítását. A vetélkedőt addig kizárólag párttörténeti témából rendezték a nagy budapesti gyógyszergyárakból és gyógyszeripari kutatóintézetek dolgozóiból verbuválódott csapatoknak. Senkinek sem jutott eszébe, hogy megkérdezzen a verseny előtt a felteendő kérdésekről. Így aztán csak a verseny megkezdésekor tudták meg, hogy a verseny témájául, a megszokott helyett – születésének 300 éves jubileumára hivatkozva – Rákóczit és szabadságharcát választottam. A meghívók szétküldése után már semmit sem tudtak tenni, hogy a verseny témáját megváltoztassák, s így jó képet kellett vágjanak az illetékesek is a „rossz” tréfához, és a vetélkedő – nagy sikert aratva – lezajlott. A kérdések között természetesen számos alkalommal szerepelt Sárospatak, pl. a vár diaképe. (Rákóczi-várakat kellett diaképeken felismerni, s egy Nagymagyarország térképen, amelyen a várak helyét pontok jelölték, a pontokhoz a várneveket hozzárendelni.) A Nagymagyarországot ábrázoló térkép miatt ha tudomást szereztek volna róla, önmagában is beavatkozásra készítette volna a kicselezett, nem eléggé éber cenzúrárt. Szobám falán ennek a versenynek emlékét máig őrzi a Mányoki-portrét ábrázoló, bekeretezett jubileumi plakát.

XIX. fejezet

ÚJRA AZ ŐSÖK FÖLDJÉN

*„Nem harcolhatunk valami ellen.
Annak semmi értelme.
Valamiért kell harcolni.”
(Wass Albert)*

Az 1990-es politikai változásokat megelőzően szinte lehetetlen volt eljutni Erdélybe. Ottani rokonaink csak 1956 után és egy-két éves szünetekkel kaptak utazási engedélyt Magyarországra. Ezeken a látogatásokon elképesztően nyomorúságos viszonyokról számoltak be. Ideutazásuk előtt hosszú gyógyszerlistákat küldtek, mert Erdélyben nem lehetett ezekhez hozzájutni. Kórházi főorvos rokonunk mesélte, hogy sok gyógyszert csak párttagoknak lehetett adni, illetve fölírni. Mivel a gyógyszeriparban dolgoztam, a kért medicinákat nekem kellett megszerezni.

Györfi Attilával, a kolozsvári Rákkutató Intézet kutatójával az 1960-as évektől folyamatos kapcsolatban álltunk. Spekt-

Útban Kolozsvár felé EMT vegyészkonferenciára (Androsits Beáta és Sarkadi Livia társaságában)

EMT konferencia Sepsiszentgyörgyön (1993)

roszkópai mérésekkel, szakkönyvekkel igyekeztem segíteni munkáját. De küldeményeim rendre elkallódtak. IR-könyvem például háromszor küldtem el, mire harmadjára végre megkapta. Édesapám gyűjtötte az erdélyi irodalmi folyóiratokat, köztük az Erdélyi Helikon által kiadott *Pásztortűz* számait. Ezeket leggyakrabban elkobozták a határon, nem egyszer ott helyben el is égették. Így hát keservesen ment a hiányzó számok felkutatása, még nehezebben az átcsempészése.

1993-ban Sepsiszentgyörgyön az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) konferenciát rendezett, amelyre meghívták az MKE elnökét, Náray-Szabó Gábort. Ő azonban éppen Amerikában volt. Helyette, más vállalkozó nem lévén az MKE elnökségében, megszegve gyermekded fogadalmam, hogy amíg Romániához tartozik, nem teszem be lábam Erdélybe, én mentem. Így léptem éppen ötven éves szünet után újra őseim földjére. A majd egynapos vasúti utazás meglehetősen fárasztó volt. A határon órákat állt a vonat (hosszas okmány-

ellenőrzések folytak, hegyes vasrudakkal bökdöstek az ülések alá a román határőrök, hátha valaki Romániába akar szökni Magyarországról!), a fagyos időben nem fűtötték a vagonokat. A konferencián összesen négy hivatalos magyarországi résztvevő volt: Pungor Ernő tárcanélküli miniszter a magyar kormány képviselőjében, Kiss Dezső, a dubnai atomkutató ex-igazgatója, Boksay Zoltán, mint a Kárpát-medencei Magyar Professzorok Szövetségének küldöttje és jómagam a Magyar Kémikusok Egyesületének képviselőjeként. A következő évben – és azóta is – az erdélyi magyar kémikusok legtöbbször Kolozsvárt önálló vegyészkonferenciákat rendeznek, amelyeken egy évet kivéve, mindig ott voltam, plenáris- és szekció-előadásokat tartottam, és zsűritagként is közreműködtem. 2014-ben már a huszadik rendezvényre került sor. Kezdeményezésemre 2013-ban együttműködési szerződést kötött az EMT Kémiai Szakosztálya és az MTA Kémiai Tudományok Osztálya (KTO). A KTO megbízott az Osztály hivatalos képviselőjével.

Domus ösztöndíjjal a Babes-Bolyai Egyetem (BBE) tucatszámú magyar oktatója, többük ismételtén is egy-egy hónapot tanszékemen, illetve kutatócsoportomban töltöttek. Pályázataim keretében munkahelyet biztosítottam fiatal erdélyi, illetve onnan áttelepült kollegáknak, közöttük több román hallgatónak és oktatónak is. A BBE oktatóival közös pályázatok keretében is együttműködtünk. Felterjesztésemre az MTA Arany János-éremmel tüntette ki id. Várhelyi Csaba nyugalmazott egyetemi adjunktust, – akinek több, mint 500 publikációja sem volt elegendő, hogy az adjunktusságnál magasabb lépcsőfokra juthasson a romániai egyetemi hierarchiában – és Majdik Kornélia egyetemi docenst, az EMT KSZ elnökét.

A magyarországi és erdélyi magyar kémikusok közötti szakmai és emberi kapcsolatok elmélyítését nem pusztán kötelességnek, de misszióknak tekintettem. Az EMT többször is kifejezte köszönetét. 2004-ben oklevéllel, 2014-ben pedig Pro Scientia Transsylvanica éremmel tüntettek ki.

XX. fejezet

TÁRSADALMI MUNKÁBAN

*„Sohasem lehetett azt csinálnunk, amit kellett volna;
Mindig azt kellett csinálnunk, amit lehetett.”
(Ravasz László)*

A Magyar Ösztöndíj Bizottságnak (MÖB), illetve a helyette 2000-2002 között működött Eötvös József Ösztöndíj Közalapítványnak 1992-es újjáalakulása óta megszűnéséig, 23 éven át tagja voltam. A MÖB jogelődjét, az Országos Ösztöndíj Tanácsot (OÖT) Klebelsberg Kunó javaslatára alapították 1927-ben, és feladata a fiatal, tehetséges kutatók és művészek külföldi tanulmányainak támogatása volt. Az OÖT elnökei és tagjai a legtekintélyesebb hazai szakemberek voltak: Teleki Pál, Bartók, Dohnányi, Kodály, Szőnyi István, Kornis Gyula, Sík Sándor, Heim Pál, Szentgyörgyi Albert és még sok kiválóság. Az OÖT a II. világháború után is fennmaradt, egészen a MÖB 1992-es megalakulásáig. Funkciója azonban a kommunista hatalomátvétel után gyökeresen megváltozott. Függetlensége megszűnt, politikai irányítás alá került és a tehetséggondozást évtizedekre fölváltotta a káderképzés.

Mintegy évtizedes „vesztegzarat” követően, 1970-ben engedélyt kaptam egy kéthónapos, a bonni Friedrich Wilhelms Egyetem Kémiai Intézetébe szóló vendégkutatói meghívás elfogadására. Az utazás előtt és után is jelentkeznem kellett „eligazításra”, illetve jelentéstételre az OÖT akkori székhelyén, a Mártírok útján (a mai Margit körúton). Indulás előtt egy belügyes tiszt várt „elbeszélgetésre”, amelynek lényege az volt, hogy tartsam nyitva a szemem és a fülem. Válaszomra, hogy politikai információk szerzésére nem vállalkozom, a belügyis így reagált:

– Vigyázzon Sohár elvtárs, mert megeshet, hogy többé nem jut vízumhoz! Kint maradni pedig meg ne próbáljon, mert annak súlyos következményei lesznek a családjára nézve.”

Visszatértem után már feszültebben készültem a Mártírok útjai látogatásra. Ugyanaz az elvtárs fogadott és elégedetten konstataulta, hogy hazajöttem. Legalább nyolcvan kérdést tartalmazó formanyomtatványt tett elém. Szorgalmasan húzogattam a mínuszjeleket az egyes rubrikákba (olyanokba, hogy felszólítottak-e kémkedésre, szidták-e előttem a Kádár-kormányt vagy a Szovjetuniót). Végre jött egy olyan kérdés, amire gond nélkül válaszolhattam: „Találkoztam-e olyan kiváló tudósokkal,

akiket előadások tartására érdemes volna meghívni Magyarországra?” Egyből beírtam négy nevet: közvetlen vendéglátómat, Heinrich Wamhoffot, Rudolf Tscheschét, a bonni intézet igazgatóját, H. W. Dürbecket, a Jülich-i Kernforschungsanlage kutatóját, a GC-módszer jeles szakértőjét és Joachim Gördeler professzort, a szintetikus kémia bonni kiválóságát. Legnagyobb meglepetésemre fölhívtak a Művelődésügyi Minisztériumból, hogy mind a négy javasolt személyt meghívják egy magyarországi útra, szervezzem meg a tudományos programjukat. Kiderült, szinte egyáltalán nem voltak kapcsolataik a nyugati világhoz, ezért minden lehetőséget megragadtak, hogy ilyeneket létesíthessenek. Mind a négy utazás megvalósult és jól sikerült. Ezeknek a meghívásoknak köszönhetően a vendégektől később közreműködéssel több tucat fiatal magyar kutató kapott németországi tanulmányutakhoz ösztöndíjat. A virágzó kapcsolat a minisztériumi főosztállyal azonban tisztavirág-életűnek bizonyult. Vezetőjét rövid idő után leváltották, és a helyére egykori évfolyamtársam került, aki 1956-ban a barikád túloldalán állt. Következésképpen három évre ismét vesztegzár alá kerültem, és vízumkérelmeimet sorozatosan elutasították.

Az OÖT-t egy 1992-es kormányrendelet értelmében a Magyar Ösztöndíj Bizottság (MÖB) váltotta föl, melynek elnöke Nemeskürty István lett. Jómagam a Természettudományi Szakkollégium tagjaként kerültem a bizottságba. A szakkollégium elnöke Hámosi József professzor, elfoglalt ember lévén többször is megkért, hogy képviseljem a MÖB ülésein. Megtapasztaltam, milyen könnyen fordulhatnak elő diplomáciai bonyodalmakkal járó ügyek. A British Council évente felajánlott ösztöndíjat magyar aspirálók részére, a legjobb angol egyetemekre. Mivel csak néhány helyről volt szó, a MÖB tagjai alapos mérlegelés után döntöttek. Csakhogy az angol fél maga is választott a kandidálók közül, mégpedig nem azokat, akiket a MÖB ajánlott. Az elnök ezt méltatlankodva vette tudomásul, mondván, minek akkor a bizottságosdi, ha az angolok nem veszik figyelembe javaslatát. Kifakadására a követség képviselője azt válaszolta:

ők adják a pénzt, tehát ők is döntenek. („Annak bazseválnak, aki a baksist adja!”)

A DAAD (Deutsche Akademische Austausch-Dienst) házáknak juttatott ösztöndíjait egymástól függetlenül, magyar és német szakemberek is elbírálták. Éveken át feladatomból volt a magyar és német sorrend összefésülése. Azokról a pályázatokról, ahol a két fél ellentétesen foglalt állást, kellett vitáznom és egyetértésre jutva döntenem támogatásról vagy elutasításról a MÖB képviselőjében.

2000 végéig maradtam a szakkollégium tagja, ekkor kineveztek a MÖB tagjának. Pár héttel később a kormány létrehozta az Eötvös József Ösztöndíj Közalapítványt, amelynek én lettem a kuratóriumi elnöke. A korábbi MÖB iroda változatlanul továbbműködött. Munkatársai nagyjából ki próbált pártkáderek voltak. Hozzáálltam az áldatlan állapotok rendberakásához, de ismételen falba ütköztem. Kiderült például, hogy egy bilaterális szerződés arra kötelezte a MÖB-öt és jogutódját, a Közalapítványt is, hogy évente finanszírozza több tucat egyiptomi diák műszaki egyetemi tanulmányait. Cserében régészeti ásatásokat biztosítottak a magyar archeológusok számára Egyiptomban. Bár az ásatások különböző okokból szüneteltek, az egyiptomi diákok továbbra is jöttek. A szerződés felmondásához azonban a Külügyminisztérium nem járult hozzá. Több szovjet utódállammal és arab országgal voltak keretszerződéseink cserediákok ösztöndíjára. Volt év, amikor Ukrajnából 30 hallgató érkezett, míg Magyarországról mindössze ketten tanultak ott. Ráadásul a külföldi diákok jelentős része nem teljesítette tanulmányi előmenetelét, sorozatos évismétlésre kényszerültek, és sokan az eredetileg adományozott 5 év helyett akár 10 évig is kapták az ösztöndíjat.

Az egyik kuratóriumi ülésre – szokás szerint közvetlenül az ülést megelőzően – az Iroda hosszú listát terjesztett be, amelyben külföldi – főként arab és volt szocialista országokból érkezett – hallgatók jelentős összegű támogatást kértek szemüveg vásárlására. Az Iroda szerint az itt tanuló külföldi hallgatókat ugyanazok a jogok illetik meg, mint a hazaiakat. S volt egy ren-

delet, amely szerint, ha egy magyar egyetemista tanulmányai idején szemüveg hordására kényszerül, annak állami pénzbeli támogatás jár első alkalommal szemüvege megvásárlásához. Feltűnő volt a lista hossza (vagy harminc név szerepelt rajta, ha jól emlékszem). Szöveget ütött a fejemben, hogy miféle különös mikroklima van itt, ami a tömeges szemromlást előidézi? Kiderült, hogy az iroda egyik munkatársa „súg” a diákoknak, akik aztán a támogatás egy részével hálálják meg a jó tippet.

2002-ben, a Magyar Bálint vezette új OM egyik első intézkedése az volt, hogy feloszlatta a Közalapítványt. (A Kuratórium lóhalálában önként lemondott, mert addig nem fizették tovább az ösztöndíjakat sem az itt tanuló külföldi diákoknak, sem a külföldi ösztöndíjas magyar hallgatóknak.) Úgy tűnt, egy évtizedes szolgálatomnak ezzel vége a MÖB-ben, illetve a Közalapítványban. Az új Oktatási Minisztérium a Közalapítvány helyébe újra MÖB-öt létesített, és az addig kizárólag szaktekintélyekből álló testületbe három minisztériumi személy is bekerült. Az oktatási miniszter személyesen döntött a kutatói ösztöndíjakról a MÖB Iroda javaslata alapján. Mindez még az 1990 előttinél is nagyobb mértékű centralizáláshoz és kézi vezérléshez vezetett.

Még egy hónap sem telt el, amikor nyaralás közben az Akadémia akkori elnöke, Vizi E. Szilveszter keresett, hogy vállaljam el az MTA képviseletét az új MÖB-ben. Némi hezitálás után ráálltam, de rossz érzések közepette, mivel az Eötvös Kuratórium lemondását éppen én kezdeményeztem. Új MÖB tagságomnak aztán magam vettem véget 2007-ben. Öt év alatt az éves költségkeret visszaesett az 1998-as szintre, nem beszélve a MÖB-Iroda minőségromlásáról, amit az ösztöndíjasok kiválasztása terén ért el. Mindehhez nem adhattam a nevem. 2008 tavaszán azonban felhívott kollégám, a MÖB Természettudományi Szakkollégiumának elnöke, Meskó Attila, az MTA főtitkára, aki már akkor súlyos beteg volt, s arra kért, vállaljam el az ő posztját. Nyolc éven át, a MÖB újabb megszűnéséig, 2015-ig maradtam szakkollégiumi elnök. Közel negyed századon át szolgáltam a magyar ösztöndíj-ügyet.

A Professzorok Batthyány Köre 1995-ben alakult meg azzal a céllal, hogy a polgári értékrendet magukénak valló egyetemi tanárok közös állásfoglalásait nyilvánosságra hozza, ezzel előmozdítva a nemzet erkölcsi és gazdasági felemelkedését. Pártoktól független, azok fölött álló, a nemzet lelkiismeretét megtestesítő civilszervezetként kívánt működni. Legyőzve minden politikai szerveződéssel szembeni viszolygásom, 1999-ben tagja lettem a Körnek. Az ösztönzött, hogy a választásokat alighogy megnyert és a Kör értékrendjével megegyező politikát ígérő FIDESZ ellen olyan gyalázkodó, rágalmazó lejárató kampányt indított a választást elvesztő baloldali ellenzék, ami mélysegesen felháborított. A gyűlöletkeltés kísértetiesen hasonlított az első demokratikusan megválasztott, Antall József vezette kormányt megbuktató és a kommunista restaurációt megvalósító politizálásra. Kötelességemnek éreztem, hogy ez ellen a visszarendeződési folyamat ellen tegyek valamit.

A PBK tagjaként részt vettem az ország sorskérdéseit érintő, elsősorban az oktatási és kulturális témájú rendezvényein. Amikor 2005-ben az akkori kulturális kormányzat megszüntette az iskolákban az alapfokú zenei oktatást, *Minőség a kultúrában* címmel PBK tanácskozást szerveztem, a művészeti közelet olyan kiválóságainak támogatásával és aláírásával, mint Szokolay Sándor és Szőnyi Erzsébet zeneszerzők, Madarassy István szobrász- és Mécs Károly színművész, Mohainé Katanics Mária nemzetközi hírű zenepedagógus.

A Kör javaslatokat dolgozott ki kiemelkedően fontos, nemzetstratégiai témakörökben. A Szent István tervben Czvikovszky Tibor műegyetemi professzor kollégámmal *A magyar ösztöndíjpolitikáról, az állami ösztöndíjazás kívánatos alapelveiről* címmel írtunk fejezetet.

Két választási cikluson át képviseltem a Kört az NCA-ban (Nemzeti Civil Alapprogram). Közel 1500 civilszervezet között kellett százmilliókat szétosztani. A civilszervezetek közül sokan politikai pártok támogatását élvezték, és az elnyert összegeket pártcélokra fordították. Mivel a 11 tagú testületben kisebbség-

ben voltunk a közérdeket és polgári morált képviselők, kemény küzdelmet kellett folytatni azért, hogy a valóban a leginkább hasznosító karitatív, kulturális és tudományos szervezet jusson támogatáshoz. Néhány civilszervezet, akikért a legtöbbet és legsikeresebben harcoltam: Rákóczi Szövetség, Nagycsaládosok Szövetsége, Dévai Szent Ferenc Alapítvány, Erdélyi Szövetség, Erdélyi Magyarok Egyesülete, Művészeti Akadémia, Magyar Kodály Társaság, Kráter Kiadó, Kárpátaljai Ferences Misszió Alapítvány, Piarista Alapítvány. Az NCA-ba Vajna Zoltán professzor helyére kerültem, és büszke voltam rá, amikor az ellentáborhoz tartozó tagtársam egy hajnalban zárult vita végén ezt mondta:

– Ez a Sohár még a Vajnánál is rosszabb!

Két ciklusban megválasztottak a PBK Etikai Bizottságába, és a tagok mindkétszer engem választottak a Bizottság elnökének. Szerencsére nem sok dolgunk akadt, de e feladat rám bízását különösen megtisztelőnek tekintettem.

A PBK-hoz csatlakozásom előhangja volt az ifj. Fasang Árpád és Fodor András szerkesztette *Hivatás és hitvallás* című kötetben megjelent írásom. Ebben a kötetben a reálértelmiség, jeles személyiségeinek, mérnökök, orvosok és természettudósok gondolatait gyűjtötték egybe a magyar értelmiség hivatásáról.

XXI. fejezet

KEDVES IDŐTÖLTÉSEIM: OLVASÁS, ZENE, FILATÉLIA, TAROKK

*„Csak az erős ismeri a szeretetet,
csak a szeretet érti meg a szépséget,
csak a szépség teremti művészetet.”
(Richard Wagner)*

Az olvasást már tízesztendősen megszerettem, a szép könyvekhez való vonzódást édesapámtól örököltem. Különösen vonzódtam az erdélyi írókhoz, a romantikus és történelmi regényekhez, nagy regényfolyamokhoz. Munkába állásom idején sok szép kiállítású könyvet adott ki a Helikon Kiadó, ezeket lelkesen gyűjtöttem. Ugyancsak sokat bújtam az antikváriumokat a Genius bibliofil sorozatának számozott kötetei után. A könyvgyűjtés az évek múlásával háttérbe szorult, elvégre nincs már több hely a lakásunkban.

A bélyeggyűjtés is tinédzser korommal kezdődött. Édesapám egyik tarokkpartnere, a hatvani esperes magyar bélyeget gyűjtött a Kongregáció számára. Lipót bácsi az ismerős gyerekekkel levágatta a borítékokról a bélyegeket. Aki így száz darabot gyűjtött neki, választhatott a gyűjteményéből egy ritka darabot. Ezzel alapozódott meg magyar gyűjteményem. A filatélia iránti érdeklődésem középiskolás és egyetemi éveim idején, s fiatal házasságom alatt abbahagyott, de édesapám szorgos gyűjtőként továbbra is megvette számomra – vagy inkább a maga számára – az újonnan kiadott bélyegeket. A filatélia iránti érdeklődésem az EGYT-be kerülésemtől ébredt fel újra. Egyrészt ottani főnököm, Pallos Laci szenvedélyes gyűjtő volt, másrészt a megnövekedett fizetésemből könnyebben elcsippenthettem egy keveset kedvteléseim céljaira. A könyvek és bélyegek fontosak számomra, de az igazi nagy szenvedély az életemben a Wagner-muzsika.

Wagner művészete feledhetetlen operaestekkel, koncert-élményekkel, televíziós és rádióközvetítésekkel ajándékozott meg. Emlékszem azokra a torokszorító pillanatokra, amikor meglúdbőröztetett, sőt nem egyszer könnyeket sajtolt szemembe. Ha kellett, vigaszt és feledést nyújtott, ha boldog voltam, boldogságom meghatványozta, megújuló energiával töltött fel ez a csodálatos, megunhatatlan tündérvilág, amit a Wagner zenedramák keltettek életre bennem.

Egy rádióelőadás hatására kezdtem tudatosan érdeklődni a zeneszerző iránt. 1950-ben az előadó Wagnert háborús bűnös-

ként aposztrofálta, mintha a náci világ szálláscsinálója, szellemi atyja lett volna. Nem fért a fejembe, hogy valaki hogyan tehető felelőssé a halála után több mint fél évszázaddal bekövetkező eseményekért. Igazságérzetem tiltakozott a vádak hallatán, fölkelte érdeklődésem Wagner iránt.

Második gimnazistaként nyári munkát vállaltam a Kohó és Gépipari Minisztérium kutatólaboratóriumában. Épp ottlétem idején folyt a következő évadra az operabérletek eladása. A szervező hölgy rám szózott egy tíz előadásból álló operabérletet. Ahogy sorba meghallgattam az előadásokat, az az érzés alakult ki bennem, hogy az opera nem az én műfajom. Az utolsó előtti előadás azonban a *Bánk bán* volt, ez a zene végre szíven ütött. Máig legkedveltebb operáim egyike maradt. Az utolsó előadás pedig Wagner *Bolygó hollandija* volt. Már a nyitány magával ragadott, a mű drámai feszültsége, balladai tömörsége csak fokozta a hatást, a darabot záró csodás megdicsőülés-melódia valósággal lenyűgözött. Wagner egy csapásra és egy életre meghódított.

Barátaim körében közismert Wagner-zenerajongásom. Egyik kedves holland barátunk, Hans Goddijn egy különleges Wagner-kiadvánnyal lepett meg. Elküldte Ernst von Pidde Richard Wagners „*Ring des Nibelungen*” *im Lichte des Deutschen Strafrechts* című könyvét. Ez arról szól, hogy a Wagner-művek hősei milyen bűncselekmények elkövetői, és ezért a modern német büntetőtörvények milyen büntetéssel sújtanak őket. A könyvet több, mint fél évig nem kaptam meg, mert a Vámhatóság lefoglalta, ugyanis politikai felbújtó anyagot sejtett a kiadványban. Behívtak az ügy tisztázására és csak hosszas magyarázkodással sikerült elhítessem az illetékessel, hogy politikailag teljesen ártalmatlan, szatirikus zenei témájú írásról van szó.

Az 1960-as években a külföldi utak fontos része volt a vásárlás. Legtöbbször hosszú listával keltek útra. Egy németországi utazás során én is teljesítettem vásárlási kötelezettségeim, vettem a gyerekeknek egy drága játéktevét. Brémába érve pedig már az első napon száz márkáért megvásároltam a *Parsifalt*.

A heti költőpénzünk 120 márka volt. Így aztán egy hétig kenyéren és vízen éltem. A tevé még az unokáimat is kiszolgálta, a tiltólistán levő *Parsifalt* pedig nagyon sokszor meghallgattam, amíg sokkal később Bayreuthban, majd Budapesten élő előadásban is élvezhettem.

Életem során több százszor hallgattam meg a Wagner-operákat élő előadásban, lemezzről, rádió- és

Wagner előadás az MTA-n

TV-közvetítésként, és még mindig nem unom. Újra meg újra magával ragad az emberi sorsok, tragédiák filozófiai mélységű ábrázolása, a mély értelmű szimbólumok, a magasztos örökérvényű eszmék, és ezek művészi módon történő színpadi életre keltése. A zenehallgatás máig boldog órákkal ajándékoz meg.

Wagner még arra is rábírt, hogy egyszer nyilvános vetélkedőn vegyek részt, a zeneszerző halálának 100. évfordulóján a Rádió *Dupla vagy semmi* műsorában. A zsűri elnöke, Kroó György, a kitűnő zeneesztéta kérdéseire sikerült jó feleleteket adnom, így megnyertem a versenyt. Számomra az igazi elismerést az Operaház igazgatójának, Lukács Miklósnak elismerői szavai jelentették. A nagyszerű Wagner dirigens és operaigazgató nagy kedvencem volt. Vezetésével az Operaház az 1970-es évtizedben aranykorát élte, számos énekművészt fedezett fel és indított el a világhírnév felé, közöttük: Ágay Karolát, Buday Líviát, Faragó Andrást, Marton Évát, Sólyom-Nagy Sándort. Lukácsnak a diktatúra éveiben méltatlan és sértő mellőzöttségben volt része. Arisztokrata származása (bárái címe) és mint a „bűnös” Wagner műveinek specialistája eleve a korszak „mosztohagyyermeke” volt, de fő vétkéül azt rótták fel, hogy a háborús évek végén, s ezzel a Szálasi-rémuralom napjaiban is, ő volt

az Operaház igazgatója (ezen mit sem változtatott, hogy élete kockáztatásával lakásán rejtegetett zsidó származású zenekari tagokat és énekeseket). Az ő dicsérete többet jelentett számomra, mint a díj és a győzelem.

Az évek múlásával, ahogy lassanként fel kell adnom a kutató- és oktatómunka folytatását, egyre inkább jut időm, s egyre sűrűbben vállalkozom Wagner témájú cikkek írására, zenével illusztrált Wagner előadások tartására. Több tucat Wagner-előadást tartottam az MTA vidéki és fővárosi klubjaiban, iskolákban, egyetemeken és különböző egyesületekben, pl. Rotary-klubokban. A Polgári Szemlében írtam Wagner dédunokája, Katharina Wagner Lohengrin-rendezése kapcsán a „rendezői terrorról” és a mű ma is aktuális politikai mondanivalójáról. Ugyanitt *Kultúra és politika a szocialista Magyarországon. – Emlékeim középiszólás éveimből a Wagner-bicentenárium kapcsán* című dolgozatomban elsősorban a hazai Wagner-kultusz Rákosi-korszakbeli mélypontjáról írtam meg élményeim. A debreceni akadémiai klubban tartott előadásom, a *Csúcspontok Wagner zenedrámáiban* megjelent a Debreceni Szemlében. Ezt az írásomat a Zempléni Múzsza is közzétette. Két Wagner-tárgyú rádióriport is készült velem a Katolikus rádióban és a Lánchíd-rádióban. Ha ezekkel sikerült megnyitnom néhány hallgatóm számára a Wagner-zene csodás világát, akkor talán nem volt hiábavaló ez a „pályamódosító” tevékenység.

Másik kedves időtöltésem a tarokk. Gyermekkoromban édesapámnak Tiszafüreden és Hatvanban is volt állandó tarokkpartija. Gyakran kibiceltem, és hamar megkedveltem ezt a kártyajátékot. Pesthidegkúton is folyt tarokkozás, a résztvevők felváltva egymás lakásán kártyáztak. Nagyanyám is szenvedélyes kártyás volt, édesapámmal és keresztapámmal együtt. Amíg a negyedik partner megérkezett, én játszhattam. BME hallgatóként is tarokkoztam. A társaságnak egy hölgy tagja is volt, Mária, aki művelt, több nyelvet beszélő titkárnő volt a MOM-ban. Nyugdíjazása után vidékre költözött, és búcsúzaskor elárulta, hogy ő Somsich gróf özvegye. Férjének felmenői nagy Wagner-ra-

jongók voltak, a komponista támogatására villát építettek Bayreuthban. Mivel tudott a Wagner-zene iránti lelkesedségről, megajándékozott apósának Wagnerről írott könyvével.

A nyolcvanas években heti rendszerességgel folyt a játék a KKKI rózsadombi székházában Náray-Szabó Istvánnal és munkatársaival. Amikor átkerültem az ELTE-re, sok elfoglaltságom miatt, megszakadt a tarokkozás. Néhány év szünet után aztán újra módom nyílt a játékra: első főnököm, Vargha László leánya, Helga szervezte az MTA klubban. Kezdetben egyetlen férfiként hölgy társaságba kerültem. Helgán kívül Medzihradszky barátom felesége, Hédi, Záhonyi Éva és Bondár Mária régész-kutató alkották a társaságot. Mára már három asztalra duzzad a társaság, két-két akademikussal, illetve ex-miniszterrel.

Tarokk polgármester

XXII. fejezet

ZÁRSZÁMADÁS

*„A tudományos és kulturális értékek
létrehozása, alkotása és megőrzése
adja életünk szépségét, örömét,
teljességét, egyszóval értelmét.”
(Inczédy János)*

Hetvenedik születésnapom előtt, 2006-ban megkaptam felmentésem a közalkalmazotti státuszból, miután korábban a rektor biztosított, hogy a magamfajta „öreg krokodiloknak” nem kell tartaniuk a felmentéstől. Nyomatéku az egyetem címerével ékesített nyakkendőjével is megajándékozott. Akkor a hetvenedik életévüket betöltő egyetemi tanárok felmentését törvény írta elő. Az emeritus professzorság intézményét 1993-ban állították vissza, azzal a hallgatólagos kikötéssel, hogy a nyugdíjba vonuló professzorok legfeljebb harmada kaphatja meg ezt a státuszt. Az emeritusi besorolással a törvény szerint honorárium járt. A Bokros-csomag és azt ezt kísérő sorozatos pénzügyi megszorítások azonban lehetetlenné tették további emeritusi tiszteletdíjak kifizetését és ezért épp, amikor esetemben is aktuálissá vált volna e státuszba helyezésem, moratórium elrendelésére kényszerült az egyetemvezetés további emeritusok megválasztását illetően. Így aztán másfél évre ex-lex állapotba kerültem. Bizonytalan helyzetem 2007 közepéig tartott. Ekkor a honorárium-fizetésre vonatkozó törvényen a jogászok kikaput fedeztek föl, és a „fizetés-nélküli” emeritusságra engem is méltónak találtak.

Az akadémiai kutatócsoportom 2006-ban egybeolvadt egy mássikkal, amelynek vezetésére korom miatt már nem pályázhattam. Az új csoportnak (MTA-ELTE Fehérjemodellező Kutatócsoport) részfoglalkozású kutatóprofesszorként 2011-ig tagja maradtam. 2007-ben választottak az MTA rendes tagjává. Azzal a jó érzéssel fogadtam megválasztásom, hogy becsülettel megszolgáltam. Hat év alatt negyven közleményem jelent meg, székfoglalómat ezek anyagából állítottam össze. A címe *Alkonyi szerkezetnyomozás* volt, amely egyrészt koromra, másrészt kutatómunkám jellegére utalt. A székfoglalóban ismertetett kutatások két témakörhöz tartoztak. Az egyik a Szegedi Tudományegyetem Gyógyszerkémiai Intézetével előállított heterociklusos vegyületek szerkezetének felderítése és bizonyítása. A másik témakör: azok a kutatások, amelyeket az MTA-ELTE Spektroszkópai Szerkezetkutató Csoportjában végeztem, az új heterociklusos ferrocén-vegyületek előállítása, szerkezetigazolása és e sajátosságos felépítésű mo-

Beszédem St. Augustinban

lekulák kémiai és spektroszkópiai tulajdonságainak felderítése érdekében. A kutatásokban munkatársaim, Csámpai Antal professzor és Zsoldosné dr. Mády Virág mellett részt vettek a doktoranduszaim és külföldi partnereim.

Feltehetőleg utolsó, nagyobb lélegzetű szakmai feladatként egy könyv szerkesztését és egyik fejezetének társszerzőségét

vállaltam. *A gyógyszerkutatás műszeres módszerei* című könyv ötlete a Magyar Kémikusok Egyesületétől származik. Szerkesztőjeként szerettem volna az erdélyi magyar vegyészkollegákat bevonni e munkába. Kékedy-Nagy László, a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem nyugalmazott docense írta az atomabszorpciós spektrometriát tárgyaló fejezetet. A könyvet az MTA támogatásával a MKE jelentette meg 2015-ben. Külön öröm számomra, hogy a felkért szaktekintélyek többsége társszerzőül bevonta fiatalabb munkatársait is a fejezetek megírásába. Azt remélem, hogy a könyv a műszeres szerkezet-felderítéssel, s ezen belül a gyógyszerkutatással foglalkozó szakembereknek és a kémiát hallgató egyetemistáknak is hasznos segítséget nyújt. A könyvet – mint szerkesztő és mint társszerző – szakmai hatyúdalomnak szántam.

A Budapesti Műszaki Egyetemtől 2009-ben aranydiplomát kaptam. Engem kértek fel, hogy a kitüntetettek nevében felszólaljak az ünnepségen. Beszédemben felsoroltam legfontosabbnak tartott ideákat, amelyeket oktatóként megkíséreltem követni:

- „A tudás nagyobb ajándék kincsnél, s rangnál.” (Shakespeare)
- „Nem kell a tanítványok fejébe korsóval tölteni a tudást,

hanem a bennük szunnyadó parazsat kell lángra lobban-
tani!” (Herakleitosz)

- „Az oktatók emelkedett világnézete, a közjó iránti elkötelezettsége, tudása óriási hatással lehet az egyetemről kikerülő fiatalok személyiségének, gondolkodásának, későbbi alakulására.” (Inczédy János: Hitünk és a Világ)
- Számomra a Sors egyik legnagyobb ajándéka, hogy munkám egyben a hobbym is, amit máig is lankadatlan érdeklődéssel, a legnagyobb örömmel és élvezettel végzek, s szerencsétlennek érezném magam, ha nem volna módom folytatni, amíg fizikai és szellemi erőm engedi.

A fejezet mottójában és itt is idézett öreg barátom, Inczédy professzor sok éven át ebédelő társam volt a műegyetemi menzán. Kémiáról, oktatásról beszélgettünk, de a zene és irodalom is érdekelt, tanulmányt írt az orgonaépítés műszaki problémáiról. A felsőoktatás sürgető reformjának kérdésében, de több más területen is azonos nézeteink voltak. Szókimondó, elveihez ragaszkodó, talpig becsületes úriember volt. A veszprémi egyetem rektoraként, annak idején lemondott tisztéről, mert nem értett egyet az akkori oktatási kormányzat oktatáspolitikájával. Fia halála lelkiileg megtörte. 90-ik életévében, 2012-ben hunyt el.

2010-ben meghívást kaptam a Német-Magyar Társaságtól az 1956-os forradalom évfordulójának megünneplésére. Ünnepi szónokul engem kértek fel, és rövid köszöntőt mondott Peter Spary a társaság elnöke, Pröhle Gergely államtitkár és Elmar Brok, a Német-Magyar Fórum elnöke. A magyar és német himnusszal kezdődő ünnepségre Sankt Augustinban, a Steyler Missinare impozáns aulájában került sor. Az ünnepségen részt vett kedves barátom, Wamhoff professzor, aki beszédem német szövegének csiszolásában segítségemre volt. Az eseménynek egy ijedelmet keltő előzménye is volt: egy szerencsétlen mozdulattal, utazás előtt két nappal, letöröltem a számítógépről a kész beszédet, másolat pedig nem volt. Hiába fordultam az egyetemen informatikus kollégákhoz, nem tudtak tanácsot adni. Végző kétségbeesésemben 15 éves unokámat, Bencét hívtam segít-

ségül, aki visszavarázsolta a beszéd szövegét a gépbe. Addig is tudtam, de ettől fogva nyilvánosan is elismerem: unokáim nálam sokkal inkább eligazodnak az informatika rejtelmeiben, e téren behozhatatlanul lemaradtam a fiatalabb generáció mögött.

Liszt Ferenc tanácsát megfogadva, fiatalon vezérelveket, ideálokat kerestem magamnak. Megtalálva ezeket, egész életemben arra törekedtem, hogy hozzájuk makacsul ragaszkodjam, s hű maradjak. Az ideálok sok nehézségen, buktatón segítettek át. Egyik életelvemet édesapámtól kaptam: „Vedd tudomásul, hogy ebben a társadalomban te másodrendű állampolgár vagy, s ha bármit el akarsz érni az életben, kétszer annyit teljesíts érte, mint mások. Akkor nem érnek majd csalódások.” Erre az életelvre később Eötvös *Gondolatok* című művében is rábukantam: „A sima utak, melyeken kevés fáradsággal messze juthatunk, s azon javak, melyek után az emberek többsége leginkább vágyódik, legyenek másoké. Nekem, ó, Mindenható, adj rögzös ösvényt, mely mindig felfelé vezet, s melyen azon meggyőződéssel haladhatok, hogy eltévedni nem fogok sohasem.” A „rögzös út” követését megkönnyítette számomra egy magam szabta másik életelv: bármilyen feladatot, munkát, legyen bár nehéz, megalázó, értelmetlen vagy érdektelen, végezzük a lehető legjobban, s keressük meg benne a vonzót, a hasznosat, a szépet. Tekintsük kedvtelésnek, játéknak, s ne terhes kötelességnek. Közelítsünk a dolgokhoz humoros oldaluk felől, s ezzel tegyük elviselhetővé a magunk számára az élet nehézségeit.

Amikor belefogtam visszaemlékezéseim leírásába, nem tudhattam, vajon a végére érhetek-e. Több éve, egy influenzát követő rosszullét okán családom kierőszakolta, hogy menjek MRI vizsgálatra. Kiderült, hogy agyérrendszeremben van egy kiöblösödés (aneurizma), ami az elvékonyodott érfal elrepedése miatt, bármely pillanatban agyi katasztrófát okozhat. Egész életemben igyekeztem befejezni, amibe belefogtam. A Gondviselés megengedte, hogy pontot tegyek írásom végére. Így hát ezt az utolsó magamra vállalt nagyobb munkát is elvégezhettem.

Mint mondani szokták – megosztó személyiség vagyok. Po-

larizálom az embereket. Akik rokonszenvét elnyertem, azoknak idő kellett, amíg megkedveltek. Mindig szókimondó, kritikus és ironikus vélemény nyilvánításaim és elveimhez makacsul ragaszkodó természetem nem könnyítette meg, hogy másokban szimpátiát keltsek magam iránt. Nem kerestem a fontos emberek barátságát és a magam számára soha nem kértem segítséget vagy támogatást, még a hozzám legközelebb állóktól sem. Sosem akartam magam jobb színben feltüntetni, és ebben az írásomban sem kozmetikáztam az eseményeket.

Toscanini, a nagy karmester mindig kotta nélkül vezényelt. Amikor egy hangversenyen memóriazavarba került, az idős mester letette a vezénylő-pálcáját, és soha többé nem lépett föl. Az évek elszálltak! Ideje letennem a „karmesteri pálcát”, és a még ajándéku kapott időmet tartalmas kedvtelésekkel eltölteni, a kor nyűgeit türelemmel, jó kedéllyel elviselni, és örvideni a tanítványok és unokák sikereinek.

Tartalomjegyzék

Előszó (Liptay György).....	5
I. A Sohárok. Családi legendárium.....	7
II. A kezdetek. Tiszafüred, Borberek.....	21
III. Hatvan. Menekülés és az ostrom.....	29
IV. Költözés Budapestre. Pesthidegkút.....	37
V. A Rákóczi Ferenc Gimnázium.....	45
VI. Agráregyetem és katonaság.....	59
VII. Budapesti Műszaki Egyetem.....	67
VIII. Az 1956-os forradalom.....	75
IX. Szakmai pályafutásom kezdete.....	85
X. Családalapítás.....	101
XI. A Gyógyszerkutató Intézet fénykorában.....	113
XII. Bonn.....	125
XIII. Második évtized a Gyógyszerkutató Intézetben.....	131
XIV. A EGYT/EGIS gyárban.....	141
XV. Tudományos közélet.....	151
XVI. Együttműködésem a szegedi egyetemmel.....	163
XVII. ELTE másodszor.....	171
XVIII. Sárospatak.....	187
XIX. Újra az ősök földjén.....	193
XX. Társadalmi munkában.....	199
XXI. Kedves időtöltéseim: olvasás, zene, filatélia, tarokk.....	207
XXII. Zárszámadás.....	215

Felelős kiadó: dr. Simon Judit, a Lexica Kiadó ügyvezetője
Tipográfia és kivitelezés: Fenkor Bt.
Készült a Gprint nyomdában.
Felelős vezető: Wilpert Gábor

